

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

**RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKALARININ SURİYE
BAĞLAMINDA TÜRKİYE'YE YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASAN ÇELİKCAN

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Yelda DEMİRAG

ANKARA

2018

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİMDALI

**RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKALARININ SURİYE
BAĞLAMINDA TÜRKİYE'YE YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASAN ÇELİKCAN

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Yelda DEMİRAĞ

ANKARA

2018

KABUL VE ONAY

Hasan ÇELİKCAN tarafından hazırlanan “Rusya’nın Enerji Politikalarının Suriye Bağlamında Türkiye’ye Yansımaları” başlıklı bu çalışma, 28.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr .Oya AKGÖNENÇ -Başkan

Prof. Dr. Yelda DEMİR AĞ- Danışman

Doç .Dr. Mehmet GÜNEŞ- Üye

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM FORMU

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

† Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

† Tezim sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

† Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

28 / 06 / 2018

HASAN ÇELİKCAN

İÇİNDEKİLER

Özet.....	IV
Absract.....	V
Kısaltmalar Cetveli.....	VI
Tablo, Harita ve Şekiller Cetveli.....	VIII

GİRİŞ

.....	1
Enerjinin Tanımı ve Önemi.....	2
Petrol ve Dünyada Bulunan Petrol Rezervleri	4
Doğalgaz ve Dünyada Bulunan Doğalgaz Rezervleri	6

BİRİNCİ BÖLÜM

RUSYA’NIN ENERJİ POLİTİKALARI

1.1. Rusya’nın Putin Öncesi Ekonomik Durumu.....	8
1.2. Rusya’nın Putin Dönemi Ekonomik Durumu.....	11
1.3. Rusya’da Bulunan Petrol ve Doğalgaz Rezervleri.....	14
1.3.1. Petrol Rezervleri.....	14
1.3.2. Doğalgaz Rezervleri.....	16
1.4. Rusya Ekonomisinde Enerjinin Yeri.....	18
1.5. Rusya’daki Enerji Şirketleri.....	20
1.6. Rusya’nın Enerji Projeleri ve Boru Hatları.....	22
1.6.1. Doğalgaz Boru Hatları.....	23
1.6.1.1. Yamal Avrupa I.....	23
1.6.1.2. Kuzey Akım (Nord Stream).....	23
1.6.1.3. Ukrayna Boru Hattı.....	24
1.6.1.4. Brotherhood ve Soyuz Hattı.....	24
1.6.1.5. Northern Lights (Urengoi-PomaryUzhgorod/Trans-Siberya).....	25
1.6.1.6. Güney Akım (South Stream).....	25
1.6.1.7. Yamal Avrupa II.....	25
1.6.1.8. Rusya’nın Doğu Yönüne Olan Doğalgaz Boru Hatları.....	25
1.6.2. Petrol Boru Hatları	26
1.6.2.1. Druzhba Petrol Boru Hattı.....	26
1.6.2.2. Baltık Boru Hattı I.....	26

1.6.2.3.	Baltık Boru Hattı II.....	26
1.6.2.4.	Kuzey Batı Boru Hattı.....	27
1.6.2.5.	Hazar Boru Hattı (CPC).....	27
1.6.2.6.	Bakü-Novorossiysk Boru Hattı.....	27
1.6.2.7.	TransSakhalin Hattı.....	27
1.6.2.8.	Pasifik Denizi Boru Hattı (ESPO).....	27
1.6.2.9.	Purpe-Samotor Boru Hattı.....	28
1.6.2.10.	Zapolyarye-Purpe Boru Hattı.....	28
1.6.2.11.	Kuyumba-Taishet Boru Hattı.....	28
1.7.	Rusya'nın Dış Politikasında Enerjinin Yeri.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE'NİN RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKALARINDAKİ ÖNEMİ VE RUSYA'NIN SURİYE'DE ASIL BULUNMA NEDENİ

2.1.	Arap Baharı Sonrası Suriye'de Yaşanan Gelişmeler.....	31
2.2.	Rusya'nın Suriye Sorununa Dahil Olması.....	32
2.3.	Suriye'de Bulunan Petrol ve Doğalgaz Rezervleri.....	35
2.4.	Rus Enerji Şirketlerinin Suriye İle Yaptığı Anlaşmalar ve Yatırımlar.....	36
2.5.	Suriye'de Düşümlenen Enerji Hatları.....	38
2.6.	Suriye'den Geçmesi Planlanan Enerji Hatlarının Rusya'ya Etkisi.....	41
2.7.	Rusya'nın Yumuşak Güç Kozunu Suriye'de Garantiye Alma Çabası.....	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKASI BAĞLAMINDA SURİYE'DEKİ VARLIĞININ TÜRKİYE'YE ETKİSİ

3.1.	Türkiye'de Bulunan Petrol ve Doğalgaz Rezervleri.....	46
3.2.	Türkiye'nin Enerji Politikası.....	48
3.3.	Türkiye'den Geçen ve Geçmesi Planlanan Boru Hatları.....	49
3.3.1.	Petrol Boru Hatları	50
3.3.1.1.	Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı.....	50
3.3.1.2.	Irak-Türkiye (Kerkük-Yumurtalık) Ham Petrol Boru Hattı.....	50
3.3.1.3.	Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi.....	51
3.3.2.	Doğalgaz Boru Hatları.....	51
3.3.2.1.	Trans Balkan Doğalgaz Boru Hattı.....	51

3.3.2.2. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı.....	52
3.3.2.3. Mavi Akım II (Blue Stream).....	52
3.3.2.4. İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı.....	53
3.3.2.5. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı.....	53
3.3.2.6. Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı.....	53
3.3.2.7. Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı.....	54
3.3.2.8. Türk Akım Doğalgaz Boru Hattı.....	55
3.3.2.9. Mısır Türkiye Doğalgaz Boru Hattı.....	56
3.3.2.10. Türkmenistan-Türkiye-Avrupa (Hazar Geçişli) Doğalgaz Boru Hattı.....	57
3.3.2.11. Katar-Türkiye-Avrupa Doğalgaz Boru Hattı.....	57
3.3.2.12. Arap Boru Hattı.....	58
3.3.2.13. Nabucco.....	58
3.3.3.14. Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları ve Muhtemel Boru Hatları.....	59
3.4. Enerji Bağımlılığı Kapsamında AB-ABD-Rusya-Türkiye Diyalogları.....	60
3.5. Suriye'de Bulunan Rusya'nın Enerji Bağlamında Türkiye'ye Etkisi.....	63
SONUÇ	68
KAYNAKÇA	71

ÖZET

Artan dünya nüfusu ile bağlantılı olarak insanlığın ve ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçları da artış göstermiştir. Bu artış, ülkelerin enerji ihtiyaçlarını karşılamak için birbiri ile mücadele etme yarışına girmesine neden olmuş ve bu mücadeleler sonucunda ortaya çıkan sorunlar insanlık için büyük acı ve kargaşaya sebep olmuştur. Bu bağlamda özellikle enerji kaynakları bakımından zengin olan ve Vladimir Vladimirovich Putin ile enerji eksenli bir politika izleyen Rusya Federasyonu'nun yeniden süper güç olma, dünya kamuoyunda sahne alma ve ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla Suriye'de meydana gelen olaylara, kendi çıkarları gereği Suriye Hükümetinin yanında dahil olması, Orta Doğu'da yeni güç dengelerinin oluşmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada, özellikle Rusya Federasyonu'nun ekonomisinde ve dış siyasetinde büyük rol oynayan zengin enerji kaynaklarından elde ettiği yumuşak gücü kaybetmemek, dünya kamuoyunda yeniden var olduğunu göstermek ve çıkarları söz konusu olduğunda taviz vermeyeceğini göstermek için her türlü yolu deneyeceği anlatılmıştır. Rusya Federasyonunun bu kararlı ve aktif tutumunun altında yatan asıl neden Vladimir Putin'in izlediği enerji eksenli politikalarıdır. Bu çalışma ile, Putin'in izlediği enerji eksenli politikasının Suriye'deki devamı ve Putin'in Suriye'de izlediği bu politikaların, enerjide dışa bağımlı olan Türkiye'ye yansımaları ortaya konmuştur.

ABSTRACT

In conjunction with the increasing world population, the energy needs of people and countries have also increased. This increase has caused the countries compete each other to meet their energy needs and the problems which has arisen as a result of these competitions have caused torment and confusion for humanity. In this context, Russian Federation that is particularly rich in energy resources and following an energy-oriented policy with Vladimir Vladimirovich Putin has led the emergence of balance of new power in the Middle East thanks to its support for Syrian Government for the conflicts taken place in Syria for its own interest in order to become superpower, to play role in the world opinion and to protect its economic interests.

In this work, it is stated that Russian Federation will do its best in order to protect soft power which is gained from wealthy energy resources that has played a big role in the economy and foreign policy of Russian Federation, to prove itself to appear in the world opinion and to make no concessions when it comes to its own interests. The underlying reason of this determined and active action of Russian Federation is the energy-oriented policy that Vladimir Putin pursues. In this study, the continuation of the energy-oriented policy pursued by Putin in Syria and the reflection of these policies on Turkey that is dependent on outside financial sources in terms of energy have been presented.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	:Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
BDT	:Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	:Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi
DAEŞ	:Irak Şam İslam Devleti (Arapça: al-dawla al-islamiya fi iraq wa al-sham)
Ft ³	: Fit Küp (İngilizce: Cubic Feet)
GSMG	: Gayrisafi Milli Gelir
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IKBY	:Irak Kuzeyi Bölgesel Yönetimi
IMF	:Uluslararası Para Fonu (İngilizce: International Money Fund)
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (İngilizce: North Atlantic Treaty Organization)
PKK	:Kürdistan İşçi Partisi (Kürtçe: Partiya Karkerên Kurdistanê)
PYD	:Demokratik Birlik Partisi (Kürtçe: Partiya Yekîtiya Demokrat)
RF	:Rusya Federasyonu
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	:Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı
TAP	:Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattının
Tcf	: Trilyon Fit Küp (İngilizce: Trillion Cubic Feet)
TPAO	:Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
LNG	:Sıvılaştırılmış Doğalgaz (İngilizce: Liquefied Natural Gas)
OECD	:Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (İngilizce: Organization for Economic Co-operation and Developmen)

OPEC

:Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (İngilizce: Organization of Petroleum Exporting Countries)

TABLO, HARİTA VE ŞEKİLLER

Tablo 1. Ülkelere Göre Petrol Rezervleri	5
Tablo 2. Ülkelere Göre Doğalgaz Rezervleri	7
Tablo 3. RF'nin 1990-2000 Yılları Arasındaki Gayrisafi Milli Geliri.....	11
Tablo 4. RF'nin 2000-2016 Yılları Arasındaki Gayrisafi Milli Geliri.....	13
Tablo 5. RF'nin Ülkelere Göre Petrol İhracatı.....	16
Tablo 6. RF'nin Ülkelere Göre Gaz İhracatı.....	18
Tablo 7. RF'nin 2004-2014 Yılları Arasında Federal Bütçedeki Petrol ve Gaz Geliri....	19
Tablo 8. RF'nin Petrol Üretiminde Şirket Payları.....	21
Tablo 9. RF'nin Doğalgaz Üretiminde Şirket Payları.....	22
Harita 1. RF'nun Doğalgaz Boru Hatları	26
Harita 2. RF'nin Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları.....	28
Harita 3. Rusya-İran Ortak Projesi	38
Harita 4. Türkiye-Katar Ortak Projesi.....	39
Harita 5. ABD-Körfez Ülkeleri Ortak Projesi.....	39
Tablo 10. Türkiye'nin Petrol İthalatının Kaynak Bazında Dağılımı.....	47
Tablo 11. Türkiye'nin Gaz İthalatının Kaynak Bazında Dağılımı.....	47
Harita 6. Türkiye'den Geçen ve Geçmesi Planlanan Boru Hatları.....	60
Şekil 1. Rusya Federasyonu Amblemi.....	66

GİRİŞ

Tunus'ta bir gencin, 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini yakmasıyla başlayan "Arap Baharı" sonrası yaşanan gelişmeler neticesinde Rusya Federasyonu, Ortadoğu'da son kalesi olarak değerlendirdiği Suriye'ye müdahale etmiştir. Bunun sonucunda Türkiye kuzeyinde komşu olduğu Rusya Federasyonu ile güneyinde de komşu olmak zorunda kalmış, bu zoraki komşuluk nedeniyle zaman içerisinde Türkiye güneyine yerleşen zoraki komşusu Rusya Federasyonu ile inişli çıkışlı siyasi, diplomatik ve askeri anlamda ilişkiler yaşamıştır. Söz konusu bu ilişkiler günümüzde de artarak devam etmektedir.

Suriye'de meydana gelen olaylar neticesinde toprak bütünlüğü ortadan kalkan Suriye devletinin ve tamamen yönetimi kaybetmek üzere olan Esed yönetiminin bir anlamda kurtarıcısı olan Rusya, zamanla askeri varlığı ile de Suriye'ye yerleşerek bu ülkenin hamisi rolünü üstlenmiştir. Askeri varlığı ile Suriye'de bulunan Rusya'nın burada bulunmak için kendine göre çok değişik nedenleri olsa da bu nedenlerden ve söz konusu bu nedenlerden dolayı ortaya çıkan sonuçlardan hiç şüphesiz en çok etkilenen ülke Türkiye olmuştur.

Suriye'de yaşanan olaylardan dolayı siyasi, politik, ekonomik ve sosyolojik olarak en çok etkilenen Türkiye, özellikle ekonomik olarak en fazla yükün altına giren ülke olmuştur. Özellikle ekonomisindeki giderler bölümünde en fazla yer tutan enerji konusunda dışa bağımlı olan Türkiye, uyguladığı enerji politikaları ile uzun vadede bu bağımlılıktan kurtulma planları yaparken, Suriye'de yaşanan gelişmelerden dolayı bölgeye müdahil olan Rusya'nın Türkiye'nin enerji politikalarına etkisi hiç şüphesiz büyük olmuştur. Bu bağlamda tez çalışmasına başlarken " Rusya Neden Suriye'de ve Suriye'de Bulunan Rusya'nın Enerji Konusunda Türkiye'ye Etkileri Nedir? Sorusundan yola çıkılarak, Rusya'nın Suriye'ye müdahil olmasının asıl nedeninin gerçekte enerji kaynaklı olduğu ve Suriye'de var olan Rusya'nın Türkiye'nin enerji politikalarına ne gibi etkileri olduğu ortaya konmuştur.

Tez çalışması oluşturulurken özellikle yoğun olarak kaynak taraması yapılmış, konuyla ilgili güncel olaylar takip edilmiş ve bölgenin nabzı tutularak gelişmeler yakından takip edilmiştir. Tez çalışması giriş bölümü, üç ana başlık ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Söz konusu üç ana başlıktan birincisi "Rusya'nın Enerji Politikaları", ikinci "Suriye'nin Rusya'nın Enerji Politikalarındaki önemi ve Rusya'nın Suriye'de Asıl Bulunma Nedeni, üçüncüsü ise "Rusya'nın Enerji Politikası Bağlamında Suriye'deki Varlığının Türkiye'ye Yansımaları".

Tez çalışması şekillendirilirken öncelikle; Rusya Federasyonu'nun tarihi incelenmiş, Rus liderlerin ekonomi konusunda uyguladığı politikalar gözden geçirilmiş, özellikle Putin döneminde uygulanan ekonomi politikaları incelenmiş, Rusya'da hatırı sayılır düzeyde bulunan enerji kaynakları ve bu enerji kaynaklarının ekonomiye ve politikaya olan etkileri değerlendirilmiş, Rusya'nın enerji politikaları gözden geçirilmiş, Rusya'nın Suriye müdahil olması ve bu müdahalenin altında yatan asıl nedenler değerlendirilmiştir. Sonuç olarak da, Suriye'ye müdahale eden Rusya'nın enerji bağlamında Türkiye'ye olan etkisinin ortaya konması hedeflenmiştir.

“Rusya'nın Enerji Politikalarının Suriye Bağlamında Türkiye'ye Yansıması” konu başlıklı tezimde, dünya üzerinde keşfedilen ve mevcut teknoloji ile insanlığın kullanabildiği değişik enerji türlerinden, Petrol ve Doğalgaz odaklı çalışılmıştır.

Enerjinin Tanımı ve Önemi

Enerji en genel anlamda bir sistemin iş yapabilme kapasitesidir. İş fizikte bir cisme bir kuvvetin etkisi ile yol aldırma ya da cismin yerini değiştirme şeklinde tarif edilir¹. Enerji kaynaklarını birincil enerji kaynakları ve ikincil enerji kaynakları olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Birincil enerji kaynaklarının içerisine; güneş, rüzgâr, su jeotermal enerji kaynakları gibi yenilenebilir enerji kaynakları ve yenilenemeyen enerji kaynakları olarak adlandırılan, petrol, doğalgaz, kömür gibi fosil enerji kaynakları girmektedir. Doğal çevrede bulunan ve sürekli olarak kendini yenileyebilen enerji kaynakları, finansal anlamda ekonomik, kullanım ve üretim aşamasında doğal çevreyi en az kirleten kaynaklardır. Doğal çevreye en fazla zarar veren yenilenemeyen enerji kaynağı olan fosil enerji kaynakları, bu gün günümüzde en fazla kullanılan enerji kaynağı çeşididir. İkincil enerji kaynakları ise, birinci grup kaynakların tüketimini sonucunda ortaya çıkan elektrik ve ısı enerjidir².

Enerji, insanlığın var oluşundan beri en temel ihtiyaçlarından birisi olmuştur. Günümüzde ise enerji önemini her alanda hissettirerek, ülkelerin gelişmesinde, güçlenmesinde ve uluslararası arenada söz sahibi olmasında en önemli rolü oynayan unsurlardan biri olmuştur. Artan insan nüfusu, yükselen yaşam standartları, sanayileşme ve gelişen teknoloji artan enerji ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Söz konusu bu kaynakların sınırsız olmadığı düşünüldüğünde ülkelerin enerjiye verdiği önem, enerjinin konumu ve geleceğine

¹ <https://www.enerji.gen.tr/enerji-nedir.html>.

² <http://www.eniscuola.net/en/argomento/energy-knowledge/energy-sources>.

dair yaklaşımlar, enerji stratejisine bakış açısını etkilemiştir. Ülkeler kendi güvenliklerinin bir bağlamda enerji güvenliğinden geçtiğinin farkında olarak, enerji güvenliği ve enerji diplomasisini dış politikada belirleyici unsur olarak ele almaya başlamıştır.

Özellikle dünyaya yön veren küresel güçler varlıklarının devamı için ülke ekonomilerini sağlam tutmaları gerektiğinin bilincinde olarak dünya üzerinde sınırlı olarak var olan enerji kaynaklarından pay kapma yarışı içine girmişlerdir. Bu yarış öyle bir hal almıştır ki enerji kaynaklarına sahip olan bölgeler küresel güçler tarafından adeta talan edilmiş, kan ve gözyaşı denizi haline getirilerek yıkıma uğratılmıştır ve uğratılmaya devam edilmektedir.

Gün geçtikçe artan dünya üzerinde bulunan insan nüfusu ve gelişen teknoloji ile birlikte sanayileşen toplum yapısının enerji gereksinim ve ihtiyaçları hızla artış göstermektedir. Zaman içinde artan enerjiye olan gereksinim karşısında, var olan ve keşfedilmeyi bekleyen kaynaklar dünyada belli bölgelerde fazlasıyla bulunurken bazı bölgeler bu kaynaklardan yoksun olarak varlığını devam ettirmeye çalışmaktadır. Enerji kaynaklarının dünya üzerindeki bu dengesiz dağılımı, bazı ülkeleri buldukları jeopolitik konum gereği önemli kılarken, bazı ülkeleri de kendi kaderi ile yaşamak zorunda kılmaktadır.

Dünya üzerinde var olan enerji kaynaklarının sınırsız olmadığı bilincinde olan ülkeler alternatif enerji kaynaklarının arayışı içindedir. Ancak günümüzde insanlığın en etkin ve yoğun bir şekilde kullandığı petrol ve doğalgaz vazgeçilmez önemini korumaya devam etmektedir ve görünen odur ki önümüzdeki uzun zaman sürecinde de bu ikili değerini korumaya devam edecektir.

Özellikle 2000 yılı sonrası Rusya, Vladimir Vladimirovich Putin öncülüğünde sahip olduğu kayda değer enerji kaynaklarını, etkin olarak kullanarak ekonomisini ve buna bağlı olarak da askeri gücünü yeniden şekillendirip soğuk savaş sonrası ortaya çıkan tek kutuplu dünya yapısından, tekrar çok kutuplu dünya yapısına geçişe öncülük etmektedir. Putin sahip olduğu enerji kaynaklarının ve ülke olarak bulunduğu jeopolitik konumun önemini farkında olarak bu yumuşak gücü (Soft Power), uluslararası ortamda yeri geldiğinde etkin bir şekilde baskı unsuru olarak kullanmaktadır.

Rusya elinde bulunan bu kozu kaybetmemek ve yeri geldiğinde etkin olarak kullanmak maksadıyla bu koza alternatif olan ve olacağını düşündüğü her türlü girişim ve faaliyetlere şiddetle karşı çıkmakta ve bu tür projeleri önlemek maksadıyla var gücüyle savaşmaktadır. Yakın geçmişte örneklerini gördüğümüz Gürcistan ve Ukrayna krizleri ile yumuşak

güç unsurlarını ne şekilde kullandığına şahit olduğumuz Rusya'nın dış politika anlayışında enerjinin yerinin büyük önem taşıdığı ispatlanmıştır.

Rusya sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve özellikle doğalgaz rezervleri ile Avrupa ve yakın çevresinde bulunan ülkeler için vazgeçilmez bir konuma sahip olduğunun bilincinde olarak, bu konumun kendisine sağladığı avantajların farkında olan bir ülkedir. Rusya yaptığı enerji ihracatı ile elde ettiği geliri öncelikle ekonomisini düzeltme amaçlı kullanmayı hedeflerken, bölgedeki enerji ihracatı pazarında tekel konumunda olmasının avantajı ile de bu enerji kaynaklarına bağımlı olan ülkelere karşı elindeki bu kozu dış politikada siyasi bir baskı aracı olarak kullanmaktadır³.

Sadece yakın çevre ile sınırlı kalan enerji politikasının zaman içerisinde çökeceğinin ve elinde bulunan yumuşak güç unsurlarının önemini yitireceğinin farkında olan Rusya, bugün enerji bağlamında kendisine bağımlı olan ülkelerin gelecek için bu bağımlılıktan kurtulma planlarını bozmak ve özellikle AB ve yakın çevre ülkeleri üzerindeki petrol ve doğalgaz ihracat tekelini devam ettirmek maksadıyla Suriye'de de var olması gerektiğinin zorunluluğunu hissetmiştir.

Rusya'nın Suriye'de var olması, bu ülke ile en uzun kara sınırına sahip olan Türkiye'yi çok yönlü olarak etkilemiştir. Suriye'de askeri gücü ile var olan Rusya, uluslararası diplomaside daha da etkin rol almakta ve önümüzdeki süreçte Rusya'nın bölgedeki varlığı hesaba katılarak oyunlar kurulması gerekmektedir. İşte tam da bu bağlamda Türkiye Rusya'nın bölgedeki varlığını her faaliyetinde hesaba katmak zorunda olacaktır.

Petrol ve Dünyada Bulunan Petrol Rezervleri

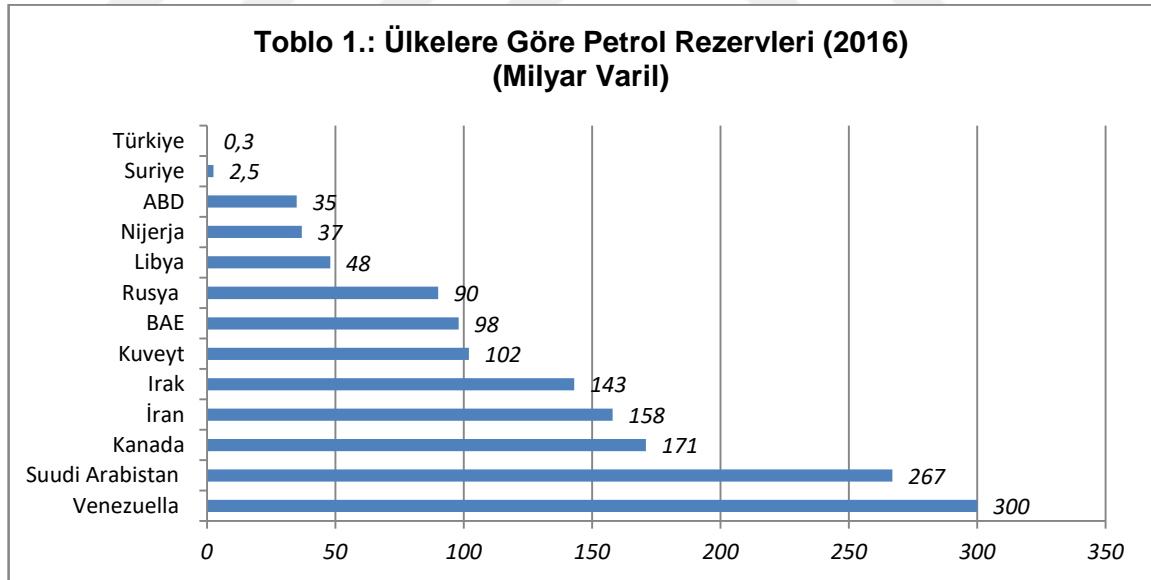
Yenilemeyen bir enerji türü olan petrol; kelime kökeni olarak Latince kaynaklı, taş ve yağ anlamına gelen petra ve oleum kelimelerinin köklerinin birleşmesinden türeyen, propan, etan ve metan gazlarının oluşturduğu kimyasal bir madendir⁴. Tarihte ilk olarak dördüncü yüzyılda Çin de bulunduğu bilinen ve aydınlatma, ısınma amacıyla kullanılan petrolün dünyada önem kazanması ve endüstride kullanılmaya başlanması 19'uncu yüzyılın sonu 20'nci yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Kara elmas olarak adlandırılan petrol, ilk olarak aydınlatma amaçlı gazyağı olarak kullanılmış, devamında otomobil ve havacılık sektö-

³ Ahmet Sapmaz, Rusya'nın Trans Kafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, 1.Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 2008, s.132.

⁴ <http://www.aapg.org/about/petroleum-geology/petroleum-through-time/what-is-petroleum>

ründe benzine olan talebin artması ile kullanım alanları yaygınlaşmıştır. Ham petrol (Crude Oil) olarak toprak altından çıkartıldıktan sonra çeşitli işlemlerden geçirilen (rafine) petrolden, gazyağı, fueloil, jet yakıtı, benzin, motorin, lipit petrol gazı (LPG), asfalt gibi maddeler elde edilir⁵.

Elde edebilmek için uğruna savaşlar verilen, sömürgeler oluşturulan petrol, sahip olan için stratejik ve ekonomik açıdan üstünlük sağlayan günümüzün en değerli yer altı madenlerinden biridir. Bu madenden dünya üzerinde tahmini toplam rezerv olarak 2,6 trilyon varil bulunmaktadır ve bu rezervlerin 1,7 trilyon varili (%65) Orta Doğu, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Kuzey Amerika'da bulunmaktadır. Dünyada ispatlanan petrol rezervleri son 35 yıl içinde iki katına çıkmıştır. Tüketilen her bir varil petrole karşı, iki varil petrol keşfedilmektedir⁶. Dünyada tahmini 2,6 trilyon varil olduğu değerlendirilen petrolden, 2016 yılı için ispatlanmış petrol rezervi 1706,7 milyar varildir. İspatlanan bu petrol rezervin, % 13,3'ü Kuzey Amerika'da, % 19,2'si Orta ve Güney Amerika'da, % 9,5'i Avrupa ve Avrasya'da, % 47,7'si Orta Doğu'da, % 7,5'i Afrika'da, % 2,8'i ise Asya'da bulunmaktadır. Yenilemeyen enerji kaynakları arasında stratejik öneme sahip olan petrol 2016 yılı itibarıyla, birinci sırada yer alarak dünya enerji ihtiyacının %33,3'ünü karşılamıştır⁷. Dünya üzerinde bulunan petrol rezervlerinin ülkeler göre dağılımına baktığımızda;

Kaynak: <https://www.eia.gov>

⁵ Nuria AGYSHOVA (2009). "Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikası ve Türkiye İle İlişkileri" Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.

⁶ <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/energy-outlook/oil-supplies-and-abundance.html>.

⁷ <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-oil.pdf>.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Rusya Federasyonu, her ne kadar Orta Doğu'da bulunan ülkelerin sahip olduğu kadar petrol rezervlerine sahip olmasa da, 90 milyar varillik petrol rezervine sahip önemli bir enerji merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya Federasyonu sahip olduğu petrol rezervleri olarak dünyada 8'inci sırada olmasına rağmen günümüzde, petrol üretiminde Suudi Arabistan ve ABD'den sonra 3'üncü sırada yer almaktadır⁸. Suriye sahip olduğu petrol rezervleri bakımından 2,5 milyar varil ile dünyada 31'inci sırada, Türkiye ise 0,3 milyar varil petrol rezervi ile 53'üncü sırada bulunmaktadır⁹.

Doğalgaz ve Dünyada Bulunan Doğalgaz Rezervleri

Yenilenemeyen diğer bir enerji kaynağı olan doğalgaz; petrol türevi yanıcı özelliğe sahip fosil enerji kaynaklarından. Doğalgaz, basta metan (CH₄) ve etan (C₂H₆) olmak üzere çeşitli hidrokarbonlardan oluşur. Yer altında, genellikle petrol ile birlikte veya gaz rezervuarlarında bulunan doğalgaz, milyonlarca yıl öncesinde yaşamış bitki ve hayvan kalıntılarının zaman içerisinde yeryüzü kabuğunun derinliklerinde kimyasal olarak ayrışması sonucu meydana gelmektedir. Doğalgaz kaynağından çıkartıldığı hali ile her hangi bir işlem yapılmadan kullanılabilir. ¹⁰ Renksiz, kokusuz ve yanması sonucunda çevreye zarar vermeyen günümüzün temel enerji kaynaklarından biri olan doğalgaz, M.Ö 900'lü yıllarda ilk defa Çinliler tarafından kullanılmıştır. Doğalgazın ilk olarak ticari amaçla kullanımını ise İngilizler, kömürün yanması sonucu ortaya çıkan gazı, sokakların aydınlatılmasında kullanarak yapmışlardır¹¹.

Günümüzde kullanılan katı ve sıvı yakıtların tamamı, yanma sonucunda ortaya çıkardıkları maddeler ile çevreye zarar verirken, özellikle sanayide ve konutlarda kullanılan Doğalgaz çevreye hiçbir zarar vermeyen çevre dostu bir enerji kaynağıdır. Kullanım kolaylığı, taşıma ve depolama avantajları nedeni ile günümüzde doğalgaza olan talep artarak devam etmektedir.

Dünya üzerinde kanıtlanmış 186,6 trilyon m³ doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Bu rezervlerin, % 42,5'i Orta Doğu'da, %30,4 Avrupa ve Avrasya'da, %9,4'ü Asya'da, %7,6'sı Afri-

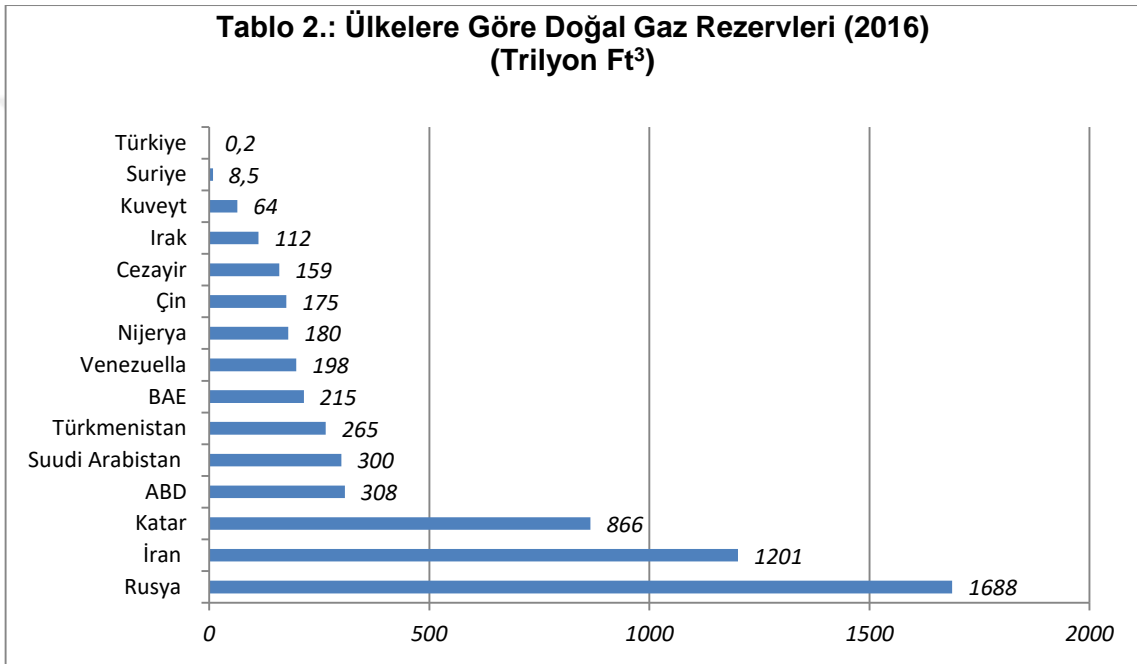
⁸ İrfan Kaya ÜLGER, Putin'in Ülkesi:Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi, 1'inci Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015, s.196.

⁹ <https://www.eia.gov/beta/international/rankings/#?product=57-6&cy=2016>

¹⁰ Temel Britannica, "Doğal gaz nedir?", ss.62-63.

¹¹ Çağdaş Acar, "Petrol ve Doğal Gaz", Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007, s.29.

ka'da, %6'sı Kuzey Amerika'da, %4,1'i ise Orta ve Güney Amerika'da bulunmaktadır¹². Yenilemeyen enerji kaynakları arasında stratejik öneme sahip olan diğer bir önemli enerji kaynağı olan doğalgaz, petrol ve kömürden sonra üçüncü sırada yer alarak dünya enerji ihtiyacının %21'ini karşılamaktadır. Doğalgaz sahip olduğu özellikleri ile günümüz yüzyılının en önemli yakıtı olmaya aday enerji kaynağıdır. Uluslararası Enerji Ajansına göre Doğalgaz, 2020 yılında birincil enerji tüketiminde kömürün önüne geçerek, dünyada en fazla kullanılan enerji kaynakları sıralamasında, %24'lük pay ile petrolden sonra ikinci sırayı alacaktır¹³. Dünya üzerinde bulunan Doğalgaz rezervlerinin ülkeler göre dağılımına baktığımızda;

Kaynak: <https://www.eia.gov>

Tablodan da anlaşılacağı gibi Rusya Federasyonu Doğalgaz rezervleri bakımından dünyada en zengin ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya'nın Doğalgaz rezervleri neredeyse dünyada bulunan toplam Doğalgaz rezervlerinin dörtte birinden daha fazladır. Rusya kendisine en yakın rezerve sahip olan İran'ın yaklaşık iki katı kadar bir rezerve sahiptir. Dünya Gaz rezervi sıralamasında, 8,5 trilyon Ft³'lük pay ile Suriye 41'inci sırada, Türkiye ise sahip olduğu çok az miktardaki, 0,2 Ft³ lük pay ile 90'ıncı sırada yer almaktadır.

¹² <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-oil.pdf>.

¹³ Ülger, a.g.e., s.190.

BİRİNCİ BÖLÜM

RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKALARI

1.1. Rusya'nın Putin Öncesi Ekonomik Durumu

Rusya'nın yakın tarihini incelediğimizde, ülkenin üç farklı dönüşüm yaşadığı görülmektedir¹⁴.

XVII. yüzyılın başında Romanov Hanedanının iş başına gelmesi Rusya için bir dönüm noktası olmuş ve 1689 yılında I. Petro tahta geçerek her alanda yapmış olduğu reformlarla Rus kimliğine Avrupalılığı eklemiştir. I. Petro'dan sonra yerine geçen II. Katerina devrimleri devam ettirmiş ve Kırım'ı ele geçirerek batıya doğru yaklaşmayı sürdürmüştür. Katerina sonrasında başa geçen I. Aleksandr (1801-1825) döneminde Napolyon'a karşı "*Büyük Vatan Savaşı*" verilmiş ve sonuçta savaş kazanılarak Ruslar 1812'de Paris'e girmiştir. Son Rus Çar'ı II. Nikolay döneminde ise Rus-Japon savaşı yaşanmış, bu savaştan yenik ayrılan Ruslar için sosyal ve ekonomik sorunlar baş göstermiş ve Çar baskılar sonucu 1905 yılında monarşiyi ilan etmek zorunda kalmıştır. Bu sorunlar içerisinde boğuşan Rusya siyasi olarak, mevcut durumun devam etmesi yanlısı olan Muhafazakarlar, monarşinin kaldırılması ve batı yanlısı reformlar yapılmasını isteyen Liberaller ve ülkede sosyalizmin kurulmasını isteyen Sosyalistler olarak üçe bölmüştür. Sosyalistler ise kendi içinde Demokrat İşçi Partisi (Menşevikler) ve Sosyalist Devrimciler Partisi (Bolşevikler) olarak ikiye ayrılmıştır. Son Çar, 1917'de tahttan indirilerek tutuklanmış ve böylece yaklaşık üç yüz yıl Rusya'da hüküm süren Romanov Hanedanı sona ermiştir. Çarlık Rusya'sı döneminde Bizans'ın halefi ve üçüncü Roma olarak Moskova görülmüş, Ortodoksluk olgusu etrafında birleşmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın üç döneminden birincisi Çarlık Rusya'sından komünizme geçiş oluşturmuştur.

1917'de Lenin'in sürgünden dönmesi ve Bolşeviklerin Rusya meclisinde (Duma) çoğunluğu ele geçirmesi ile Bolşevik iktidarı kurulmuş ve "*Rusya Halklarının Hakları*" adlı deklarasyon yayınlanmıştır. Lenin'e göre halkların kendi kendini yönetme hakkı vardı ancak buna sadece Proletarya adına konuşabilen Komünist Parti karar verebilirdi. Komünist düşünceye göre, insanlığın gelişmesi, kapitalist sömürü düzenin ortadan kaldırılması ile mümkündür¹⁵. 1917 devrimi sonrası, ülke içinde süren iç savaş sürecinde Rusya ekono-

¹⁴ Fikret Ertan, *Rusya'nın Dönüşümü*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 7.

¹⁵ Sapmaz, a.g.e., s.87-89

misi çok gerilemiş ve ülkedeki ekonomik gelişme beş yıl süreyle durma noktasına gelmiştir. Lenin'in 1924 yılında ölümü ile başa geçen Stalin döneminde Rusya, tam olarak bir diktatörlük dönemi geçirmiş ve ikinci dünya savaşını yaşamıştır. Rusya bu dönemde topraklarını 22,4 milyon km²'ye çıkartmış, ekonomik anlamda ise Rusya'nın milli geliri, 1928-1937 döneminde yılda %5 ile % 5.5 arasında, 1950-1955 döneminde de % 7.5 ile % 7.6 artmıştır. O dönemler bu oranlar dünyadaki diğer ekonomilerin büyüme oranları ile kıyaslandığında en büyük büyüme hızı olarak ortaya çıkmaktadır, öyle ki Rusya'nın ekonomik büyüme hızı dönemin ABD'nin büyüme hızının iki ile üç katı daha üstünde seyretmiştir. Rusya devrim sonrası gerçekleştirdiği bu hızlı kalkınma ile sanayi üretimi hacmi bakımından dünyada ABD'nin ardından ikinci sıraya yerleşmiş, bilim ve teknik alanlarında ise dikkat çeken araştırmalara imza atmıştır¹⁶. Stalin'in ölümünden sonra başa geçen Krusçev, Stalin dönemi diktatörlük anlamında yaşanan olumsuzlukları gidermeye çalışmış ve 1957 yılında Rusya'nın uzaya ilk uydu gönderen ülke olmasını sağlamıştır. Krusçev döneminde özellikle tarım ve endüstri alanlarında önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Krusçev sonrası Brejnev başa geçmiş ve onun döneminde gerçekleşen Afganistan işgali sonrası yaşananlar sonucu Rusya çıkmaza girmiş ve özellikle dış politikada güven ve istikrar bozulmuştur. Bunun sonucu olarak da Krusçev iktidarı 1982'de son bularak Yuri Andropov (1982-1984) ve devamında Konstantin Çernenko (1984-1985) iktidarları devam etmiş ancak bu ikili, ülkenin içinde bulunduğu ağır sorunlar ve bu sorunların karmaşıklığı nedeni ile dönemlerinde çok etkili olamamışlardır.

11 Mart 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un Komünist Parti Genel Sekreterliğine getirilmesi ile Rusya'da yeni dönem başlamıştır. 1980 yılında kapitalist ekonomi ile mücadele edemeyen Rus ekonomisi, bir yandan kaçınılmaz bir şekilde onun içinde yer almış, bir yandan da bu yapıyı reddeden bir ideolojik yapıya sahip olması ile kendi içerisinde bir çıkmaza girmiştir. Tam da bu bağlamda Gorbaçov iktidara geldiğinde ülkenin ihtiyacı olarak iki şeyde değişiklik gerekliliğinin farkında olarak, ekonomik yönden yeniden yapılanmaya ve siyasi bir dönüşümün yapılması gerektiğine karar vermiştir. Gorbaçov döneminde ortaya atılan *Perestroyka* (yeniden yapılanma) ve *Glastnost* (açıklık) ile içte yaşanan bu dönüşüm dışta da kendini göstermiş, Stalin döneminde uluslararası sistemi ikiye bölen *Kamp Teorisi* (komünist ve komünist olmayan) terk edilerek ortak çıkarların hedeflenmesi benimsenmiştir. Söz konusu yeni düşünce ile silahsızlanmaya, kapitalist sisteme entegre olunmaya çalışılmış ve savunma harcamaları kısılarak Afganistan'dan çekilmiştir,

¹⁶ C.Erman, "Dünden Bugüne Rusya Ekonomisi", Sosyalist Teori ve Politika Dergisi, Sayı 214, s.36.

1990'da AKKA (Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması) antlaşması imzalanmış ve ideolojik bölünmenin sembolü olan Doğu ve Batı Almanya birleşmiştir. Gorbaçov'un yapmış olduğu bu değişim hamlesi 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile sonuçlanmıştır. SSCB'nin dağılması ile 15 yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. 1991 öncesi tehlikeli bir güce sahip olan ülke, 1991 sonrası tehlikeli bir şekilde elindeki bu gücü kaybederek güçsüzleşmiştir. Rusya'nın yakın tarihindeki üç dönemimden ikicisi de SSCB'nin dağılması ile birlikte kapitalist sisteme geçiş olmuştur¹⁷.

Gorbaçov sonrası, modern Rusya'nın ilk başkanı olan Boris Yeltsin Atlantikçi görüşe sahip bir liderdi. Ona göre Rusya, Avrupa ile bir bütündü ve BM, AGİT ve IMF gibi kurumlara Rusya'nın üye olması gerekiyordu. Yeltsin'in ana düşüncesine göre, Rusya'nın hedefi batının desteğini kazanarak siyasi ve kültürel ilişkileri geliştirmek olmalıydı¹⁸. Ona göre ekonomide devlet planlamasına ve devletin ağırlığına son verilerek liberal ekonomiye geçilmeli ve Rusya kapitalist değerler ile tanışmalıydı. Bu düşünce ışığında, Yeltsin "Pazar Reformu" adı altında doğrudan Pazar ekonomisine geçmek istemiş, ülke içerisinde özelleştirilmelere gidilerek devletin ekonomi üzerindeki etkisi kaldırılmıştır. Yapılan bu köklü değişiklikler sonucunda 1994 yılına gelindiğinde ülke sanayisinde özel sektörün payı %75'e kadar yükselmiştir. GSMH, 1991-1998 yılları arasında %45 düşmüş ve Rusya ekonomik olarak üçüncü dünya ülkesi konumuna gelmiştir. Ülkede işsizlik artmış, genel çoğunluk yoksullaşmış ve insanlar düşük yaşam standartlarında yaşamak zorunda kalmıştır. Bunun karşısında uygulanan liberalleşme politikaları nedeniyle ülkede ortaya çıkan oligarklar sermayeyi ele geçirmiş ve Rusya'da bir anda dünya çapında zenginler ortaya çıkmıştır, bu zenginler zaman içerisinde siyasette de ön plana çıkmaya başlamıştır¹⁹. Rusya ekonomisi, bu zaman diliminde borç baskısı altına alınmış ve ülkede elde ettiği bütçe gelirleri ile bu borçları ödeyemez duruma düşmüştür. Sürekli borç ertelemesi yolunu seçmek zorunda kalan Rusya'da enflasyon 1999 yılı itibariyle %85 düzeyine çıkmıştır. Yaklaşık 20 milyar dolar dolaylarındaki bütçeye sahip olan Rusya 1999 yılındaki 156.6 milyar dolar olan borcunu ödeyebilmek için bir çok devletten borç ertelemesi istemiş ve 2008 yılına kadar, her yıl 13-19 milyar dolar anapara ve borç faizi ödemek zorunda kalmıştır²⁰.

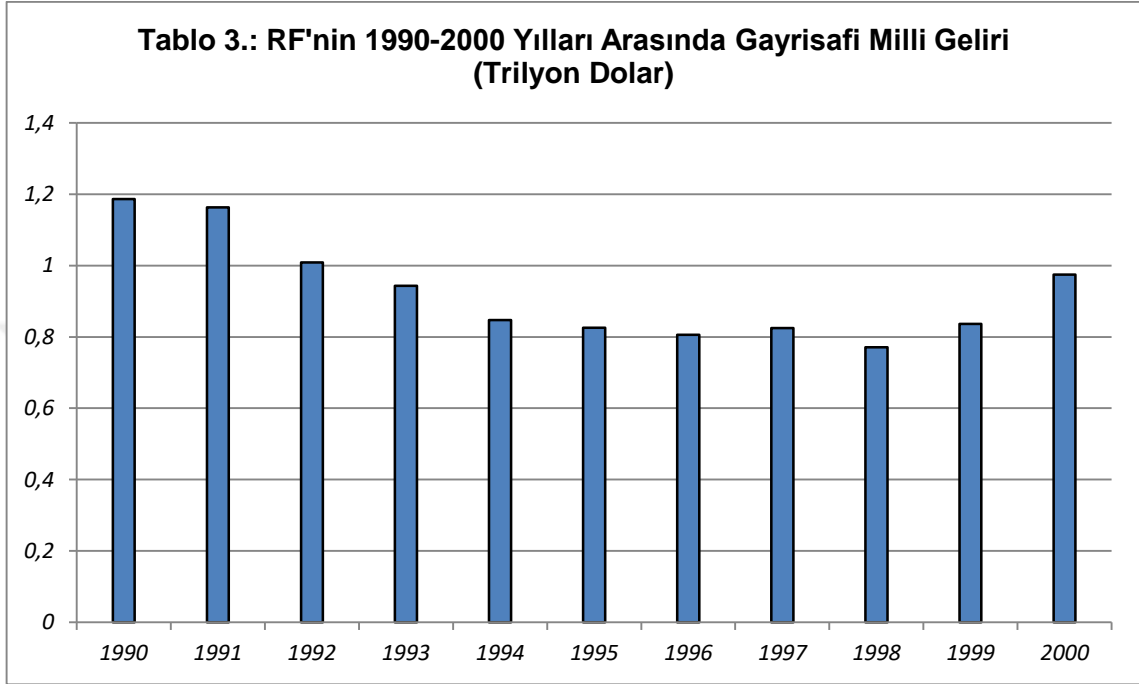
¹⁷ Sapmaz, a.g.e., s.90-95.

¹⁸ Yaşar Onay, Rus Stratejisinin Mimarları, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 187.

¹⁹ Erel Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya'nın Dış Politikası", *SBF Dergisi*, s. 198-200.

²⁰ Erman, a.g.m, s.37

1991-2000 yılları arasında RF'nin Gayrisafi Milli Gelirine baktığımızda; tablodan da anlaşılacağı gibi bir milyar dolar eşiğinde olan GSMG, SSCB'nin dağılmasından sonra her yıl belli oranda negatif yönde eğilim göstermiştir. Kişi başı düşen milli gelir de buna bağlı olarak azalma göstermiştir.

Kaynak: Dünya Bankası

Günümüzde hala devam etmekte olan, Vladimir Putin ile başlayan üçüncü dönemde ise, yönetime gelen Putin iktidarı, öncelikli olarak ülkenin bozulan ekonomik durumunu düzeltmeyi hedeflemiş ve ekonomi konusunu ülkesi için bir güvenlik sorunu olarak algılamıştır. Putin'in başa geçmesi ile Rusya'da ekonomik anlamda her ne kadar olumlu yönde gelişmeler yaşansa da, insan hakları ve demokrasi adına ülkede yaşanan gelişmeler, günümüz modern dönemin anlayışına göre, çoğu gelişmiş ülke tarafından kabul görmektedir.

1.2. Rusya'nın Putin Dönemi Ekonomik Durumu

26 Mart 2000 tarihinde %52,94 oy alarak Rusya'da başkanlığa seçilen ve 2008 yılına kadar başkanlık koltuğunda devam eden, 2008-2012 yıllarında koltuğu Dmitri Medvedev'e devreden ve sonrasında bıraktığı koltuğunu tekrar devir alan Putin, Rusya ve Rus Halkı için önemli kişilik ve istikrarın sembolü olmuştur²¹.

²¹ İlyas KAMALOV, Putin'in Rusya'sı KGB'den Devlet Başkanlığına, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2004, s.31,

“Güçlü ekonomi, güçlü ordu ve güçlü devlet” söylemleri ile iktidara gelen Putin’in öncelikli amacı Rusya Federasyonu’na eski gücünü yeniden kazandırarak ülkesini uluslararası arenada yeniden söz sahibi yapmaktır. 2000 yılında başa gelir gelmez, ekonomi, ulusal güvenlik, askeri ve dış politikada izleyeceği yöntemleri ve esasları belirleyerek yaptığı reformlarla merkezi devletin son zamanda kaybettiği gücünü tekrar kazanmasını sağlamıştır. Güçlü devletin yeniden yapılandırılmasını sağlamak amacıyla Putin’in yapmış olduğu bu reformlar RF’nin tarihi gerçekleri ve halkın beklentileri ile örtüşse de günümüz demokrasi anlayışına ters düşmektedir. Buna rağmen ne yaptığının ve neyi amaçladığının bilincinde olan Putin, işe öncelikli olarak ülke ekonomisinin yeniden yapılandırılması, ülkenin borç batağından kurtarılması ve batıya olan ekonomik bağımlılığın ortadan kaldırılması ile başlamıştır. Putin’in yönetim anlayışını basit olarak, ekonomik açıdan sınırlı liberal, politik açıdan ise ılımlı otoriter olarak söylemek mümkündür.

Yeltsin döneminde izlenen politikalar sonucu devletin sahip olduğu birçok sektör ve işletmeyi değerlerinin çok altında satın alarak kendi tekellerine alan oligarklara savaş açan Putin özellikle medya ve enerji sektöründe yapılan özelleştirmeleri iptal ederek, söz konusu sektörlerde ve diğer alanlarda devlet tekeli tekrar kurmuştur. Zira Putin, ülke ekonomisi ve ülke siyasetinin temeline ülkesinde hatırı sayılır miktarda bulunan enerjiji koyarak, uluslararası arenada etkin bir konuma sahip olabileceğinin bilincinde olarak doğal kaynaklar üzerine inşa ettiği bir siyasi anlayış yürütmektedir²².

Yeltsin sonrası, Putin döneminde köklü yapısal değişim ve dönüşüm geçiren Rusya ekonomisine, girdi sağlayan en büyük kaynaklar, petrol, doğalgaz ve silah satışlarından elde edilen gelirler olmuştur. Özellikle 2000 yılında uluslararası piyasada, %100 artış gösteren petrol ve doğalgaz fiyatları, ülkede gerçekleşen rublenin devalüasyonu ile birleşince ihracat olumlu yönde etkilenmiş, dış ticaret açığı kapatılmış ve Rusya 2001 yılında bütçesini denk getirebilmiştir. Putin döneminde ekonomik yönden yaşanan rahatlamamanın bir diğer nedeni ise, dünya petrol fiyatlarına etki edebilecek zengin petrol yataklarına sahip olan Rusya’nın OPEC’e üye olmayışı nedeni ile bağımsız hareket edebilmesi olmuştur.

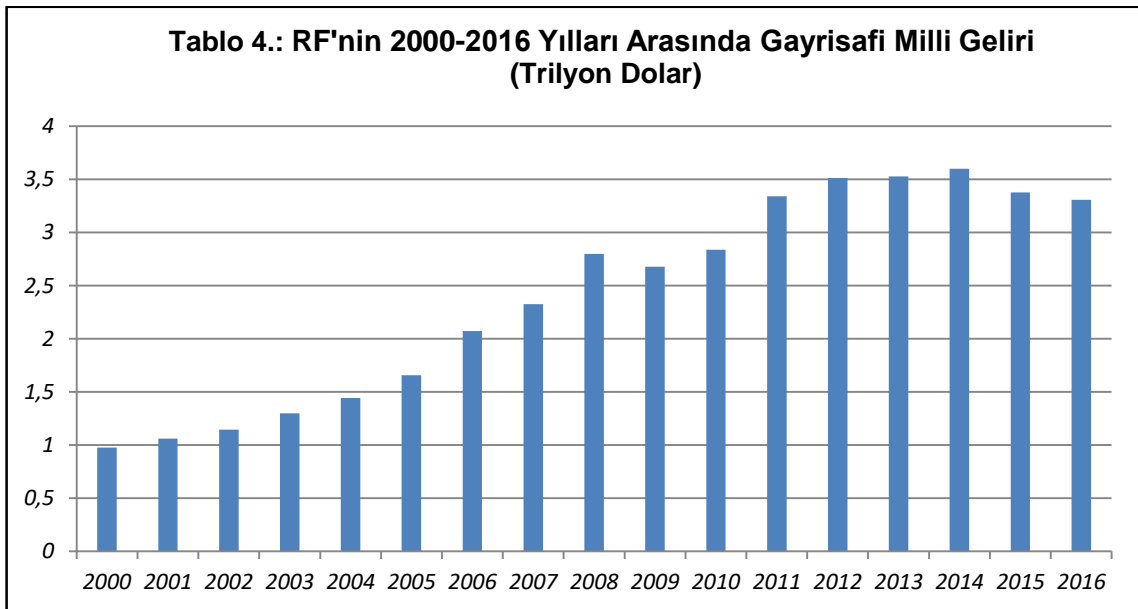
Ekonominin gelişme sürecine girdiği 2000 yılında, büyüme % 8.3, petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak dış ticaret fazlası ise 60.9 milyar dolar olmuştur. Bu dönem de yaşanan

²² Sapmaz, a.g.e., s.122-130.

diğer bir gelişme ise, ülkedeki ABD kaynaklı yabancı sermaye yatırımlarının AB lehine doğru değişim göstermesi olmuştur.

Bütçesinin yarıdan fazlasını petrol ve doğalgaz satışlarından elde eden RF, 2008 yılında yaşanan büyük kriz ile petrol fiyatlarının varil başına 147 dolardan 50 dolarlar seviyesine ve hatta altına düşmesi ile krizden en çok etkilenen ülke olmuştur. Ülkede borsa %70 değer kaybetmiş, bankacılık sektörü büyük kayıplar yaşamış ve Rusya Merkez Bankası rublenin değerini korumak için ülke rezervlerinin %25'ine karşılık gelen kaynağı harcamak zorunda kalmıştır. Bütün bu olumsuzlukların farkında olan Putin, başa geldiği günden beri, sadece petrol ve doğalgaz ihracatının getirisi ile, ülke ekonomisinin bir yere varamayacağını ve kafasında var olan güçlü Rusya amacına ulaşamayacağını bilincinde olarak, petrol ve doğalgazdan elde edilen gelire dayalı bağımlılıktan kurtulmanın gerekliliğini ve ülkenin üretim yelpazesini genişletmesi gerektiğini biliyordu. Bu bilinç ışığında hareket eden Putin petrol ve doğalgaz bağımlılığından kurtulmak için “2009 yılı küresel mali krizle mücadele” programını yayınlamış ve birçok ekonomist ve gözlemcinin tersine çökeceği düşünülen RF bu krizden çıkabilmiştir²³.

2000-2016 yılları arasındaki RF'nin Gayrisafi Milli Gelirine baktığımızda, tablodan da anlaşılacağı gibi ülkenin geliri 4 trilyon dolar eşiğine yaklaşmış ve SSCB'nin dağılması ile Putin'in başa geçtiği dönem arasındaki geliri yaklaşık üçe katlamıştır.

Kaynak: Dünya Bankası

²³ Erman, a.g.m, s.38-39

Özellikle Putin döneminde devam ettirilen enerji eksenli bir ekonomi ve dış politika aslında Putin iktidarı öncesinde Yevgeni Primakov döneminde ortaya konan bir uygulamadır, ancak sonuçları Vladimir Putin döneminde alınmaya başlanmıştır. Putin'i başarılı yapan sonuçlara baktığımızda, özellikle ekonomik alanda yaşanan büyüme, maaşların zamanında ödenmesi, GSMH'nin artması, endüstriyel büyüme ile Rus ekonomisinin dünyada en büyük ilk on ekonomi arasında yer alması olmuştur. 2000 yılından itibaren ülkede yoksulluk %30 seviyelerinden %14 seviyesine inmiş ve ortalama gelir 90 dolardan 500 dolar seviyelerine kadar çıkmıştır. Verilerden de anlaşıldığı gibi Yeltsin dönemindeki kötü ekonomik durum Putin ile toparlanma göstermiş, istikrar sağlanarak halkın refah seviyesi artırılmış ve kapitalist düzene geçişin sancıları atlatılmıştır. Bu durumu sağlayan temel etken ise ülkenin sahip olduğu enerji rezervleri olmuştur²⁴.

1.3. Rusya'da Bulunan Petrol ve Doğalgaz Rezervleri

1.3.1. Petrol Rezervleri

Dünya üzerinde var olan ve günümüzde keşfedilmiş veya keşfi henüz gerçekleşmemiş toplam 2,6 trilyon varil petrol rezervlerinin, bu güne kadar yaklaşık 900 milyar varili tüketilmiş durumdadır ve tahmini olarak mevcut bu petrol rezervlerin 60-70 yıl daha yeteceği değerlendirilmektedir. Tüketimin optimize edilmesi durumunda bu sürenin biraz daha uzayabileceği düşünülmektedir²⁵. Yeryüzündeki bu petrol rezervleri içinde Rusya Federasyonu'nun ise, BP'ye göre 60 milyar varil, Yukos'a göre 100 milyar varil, bazı kaynaklara göre ise 90 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır. Ancak şurası kesindir ki RF'nin günümüzde ispatlanmış 90 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır. İspatlanmış bu rezervlerin çoğu, Batı Sibirya'da yer alan Ural Dağları ve Orta Sibirya Platosu arasındaki bölgede bulunmaktadır. RF her ne kadar Orta Doğu devletlerinin sahip olduğu petrol rezervleri kadar fazla petrole sahibi olmasa da, sahip olduğu rezervler ile dünyada sekizinci sırada bulunurken, petrol üretiminde Suudi Arabistan ve ABD'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

Ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olan petrole özgü bakanlığı bulunan, RF'nin ana petrol yatakları, Batı Sibirya Bölgesi, Volga-Ural Bölgesi, Kuzey Kafkasya bölgesi ve Kuzey Denizi kıyısında bulunan Kimmonpaşav bölgesidir. Özellikle Batı Sibirya Havzası

²⁴Bahadır AYDIN, Vladimir Putin Döneminde Enerjinin Bir Güç Unsuru Olarak Kullanılması ve İzlenen Politikalar, Yüksek Lisan Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2013, s.62-67

²⁵ <http://www.priroda.ru/item/280> (Нефтяные гиганты Земли)

Rusya petrol üretiminde önemli bir yere sahiptir. Bu bölgede SSCB döneminden bu zamana kadar üretim yapılmaktadır. Ülkenin Doğu Sibiry bölümünde de petrol yataklarının olduğu bilinmesine rağmen, bölgenin fiziki ve coğrafi koşullarının zorluğu nedeniyle ve elde mevcut teknik yetersizlikler sebebinden dolayı söz konusu bölgede istenilen araştırmalar yapılamamıştır²⁶.

Volga-Ural bölgesi Rusya petrollerinin en çok çıkartıldığı ikinci bölgedir. Rus petrol rezervlerinin %23'nün bulunduğu bölge, 1970 yılına kadar rezerv olarak birinci sırada yer alırken bu tarihten sonra liderliği Batı Sibiry'ya kaptırmıştır. Bu bölgede en fazla petrolün olduğu yer ise 1948 yılında keşfedilen Romashkinskoye petrol sahası olup, Tatnef tarafından işletilmektedir. Batı Sibiry'da bulunan ve Rusya'nın %45'lik petrol rezervine sahip olan Khanty-Mansiisk, ülkenin en fazla petrol rezervlerinin bulunduğu bölgedir. Bölgedeki en zengin petrol yataklarının bulunduğu alan ise 1969 yılından beri petrol çıkartılan Somotlor petrol sahası olup, sırası ile diğer önemli alanlar Priobskoye, Mamontovskoye, Malobalykskoye, ve Prirazlomnoye petrol sahalarıdır. Söz konusu bölgelerde Rosneft faaliyet göstermektedir. Batı Sibiry'nın Yamal-Nenets, Krasnoyarsk ve Kuzey Sahil bölgesi daha çok doğalgaz rezervleri ile zengin olsa da petrol üretim ve alt yapı çalışmaları yapılan bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Doğu Sibiry'da ise Irkutsk bölgesinde bulunan ve 2008 yılında üretime başlanan Verkhnechonskoye petrol sahasında bulunan rezervler Rosneft tarafından işletilmektedir. Hazar bölgesindeki petrol alanları ise Lukoil tarafından işletilen, Yurii Korchagin, Filanovsky Khvalynskoye ve Rakushechnoye petrol sahalarıdır. Rusya'nın doğu sahilinde bulunan Sakhalin adasında bulunan petrol ve gaz rezervlerinin işletmesini ise uluslararası şirketler tarafından yapılmaktadır²⁷.

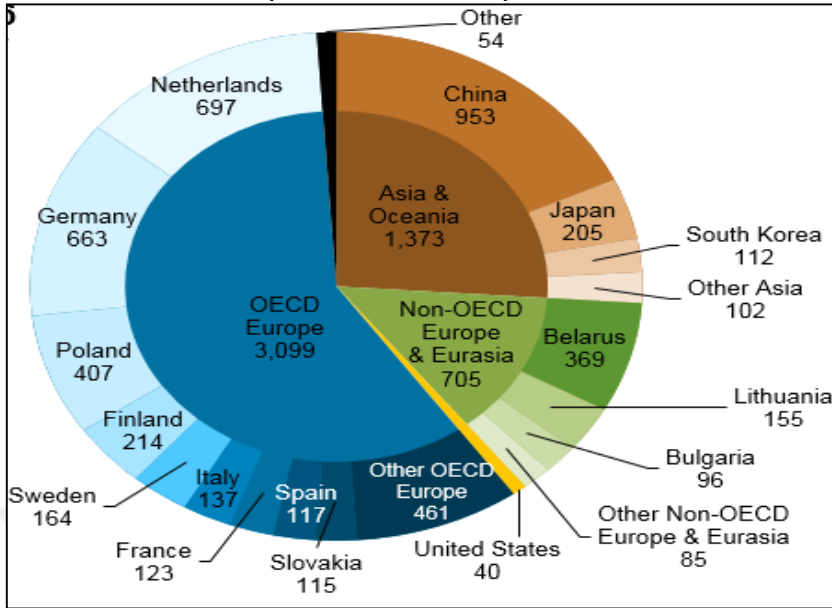
Söz konusu bölgelerden çıkartılan Rus petrolünün %74'ü doğrudan ihraç edilmekte olup, bu ihracatın %80'ninden fazlasını Batı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. Rus petrolü Avrupa petrol ithalatı için büyük öneme sahipken, %1-2 gibi, ABD petrol ithalatında çok az yer tutması sebebiyle henüz ABD için stratejik bir değer taşımamaktadır²⁸.

²⁶ ÜLGER, a.g.e., s.196-197.

²⁷ <http://www.hellenicshippingnews.com/eia-russia-oil-market-overview>.

²⁸ ÜLGER, a.g.e., s.,197.

**Tablo 5.: RF'nin Ülkelere Göre Petrol İhracatı (2016)
(Günlük Bin Varil)**

Kaynak: U.S. Energy Information Administration, based on Russian export statistics and partner country import statistics, Global Trade Tracker

1.3.2. Doğalgaz Rezervleri

21'inci yüzyılın en önemli yakıtı olmaya aday olan doğalgaz, Uluslararası Enerji Ajansı tahminlerine göre, 2020 yılında birincil enerji tüketimi sıralamasında kömürü geçerek petrolün ardından ikinci sıraya yerleşeceği öngörülmektedir. Günümüzde dünya birincil enerji tüketiminde %21'lik paya sahip olan doğalgaz, 2030 yılında %24 paya sahip olacaktır.

Gün geçtikçe enerji alanında önemi artan doğalgaz rezervleri bakımından dünya devi pozisyonunda olan Rusya, bu alanda dünya rezervlerinin %27'sine sahip bir ülkedir. Rusya 47,8 trilyon m³'lük rezervi ile doğalgaz rezervleri bakımından kendisinin en yakın takipçisi olan İran'dan yaklaşık iki kat daha fazla rezerve sahiptir.

Rusya'da bulunan doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %74,6'sı Batı Sibirya'da bulunan, Yamburg, Urengoy ve Medvej yataklarından, %16,1'i Yamal ve Shtokman bölgesinde bulunan yataklardan, %9,3'ü ise Doğu Sibirya bölgesinde bulunan doğalgaz yataklarından çıkartılmaktadır. Bu bölgelerden dünyada bulunan en büyük doğalgaz yatakları arasında ikinci sırada olan Urengoy, keşfedildiğinde 10 trilyon metreküp doğalgaza sahip olan bir bölgeydi. Diğer bir önemli doğalgaz yatağı olan Yamburg, 4.7 trilyon metreküp-

lük rezervi ile Urengoy'dan sonra Rusya'da ikinci zengin gaz yatağına sahip bir bölge olarak öne çıkmaktadır, Shtokman ise dünyada en büyük beşinci doğalgaz yatağına sahip olan bölgedir²⁹. Ülkedeki mevcut veriler dikkate alındığında Rusya'nın 80 yıl yetecek gazı bulunduğu değerlendirilmektedir³⁰.

Rusya'da bulunan doğalgaz kaynaklarının %90'ına yakını, %51'lik hissesi devletin elinde olan Gazprom şirketi tarafından işletilmektedir. Bunun yanında Lukoil, Novatek gibi şirketler de sektörde pay sahibi olsa da asıl yetkili ve etkili olan şirket Gazpromdur.

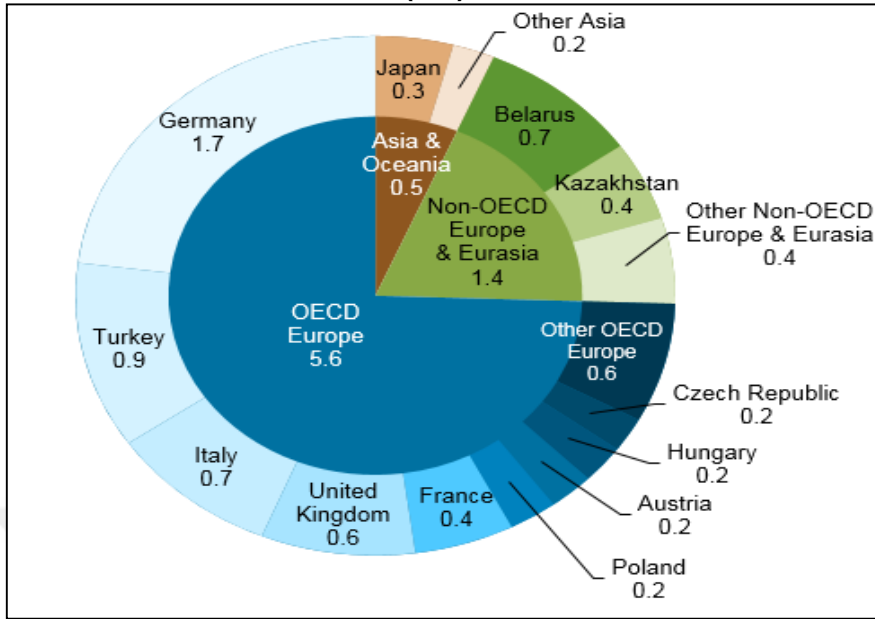
Ülke ekonomisine petrolde olduğu gibi önemli bir girdi sağlayan doğalgaza da özgü bir bakanlığa sahip olan Rusya, 2016 yılında gaz ihracatının yaklaşık %90'nını (7.5 Tcf) boru hatları vasıtası ile Almanya, Türkiye, İtalya, Belarus ve İngiltere'ye yapmıştır. Rusya ihracatının çok az bir kısmını ise LNG olarak Çin, Japonya gibi Asya ülkelerine gerçekleştirmiştir, aynı zamanda Eski Sovyet Ülkelerine de azda olsa ihracat yapmıştır. Ukrayna 2013 yılında Rusya'nın üçüncü en fazla gaz ihraç ettiği ülke (0,8 Tcf) olmasına rağmen, 2016 yılı itibari ile fiyat anlaşmazlığı ve iki ülke arasında yaşanan kriz nedeni ile Rusya Ukrayna'ya olan gaz ihracatını durdurmuştur. Ancak Rus gazının Ukrayna üzerinden boru hattı vasıtası ile Batı Avrupa'ya olan akışı devam etmektedir. Ukrayna da ihtiyacı olan gazın 0,4 Tcf'lik kısmını Batı Avrupa'dan (Rusya orijinli gaz) satın almaktadır. Avrupa pazarı, Rusya için ülke ekonomisinde büyük öneme sahip olan gaz ihracatında büyük öneme sahiptir. Bunun yanında Avrupa da Rus gazına bağımlı durumdadır. Çünkü 2015 ve 2016 yıllarında OECD ülkeleri ihtiyaç duyduğu gazın 1/3'ünü Rusya'dan karşılarken, Finlandiya, Baltık Ülkeleri ve çoğu Güneydoğu Avrupa ülkeleri neredeyse gaz ihtiyaçlarının tamamını Rusya'dan sağlamışlardır. Son dönemde yaşanan uluslararası sıkıntılar ve özellikle 2014 yılında ABD ve AB ülkelerinin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar nedeni ile Rusya yüzünü doğuya da dönerek sahip olduğu gaza pazar arama yoluna gitmiş ve özellikle LNG ihracatı ve Çin ile imzalanan iki boru hattı ile gaz ihracatında yeni alanlar yaratmıştır³¹.

²⁹ ÜLGER, a.g.e., s.190,191.

³⁰ Devies, Peter, BP Quantifying Energy BP Statistical Review of World Energy, London, BP,2006.

³¹ <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>

**Tablo 6.: RF'nin Ülkelere Göre Gaz İhracatı (2016)
(Tcf)**

Kaynak: U.S. Energy Information Administration, based on Russian export statistics and partner country import statistics, Global Trade Tracker

1.4. Rusya Ekonomisinde Enerjinin Yeri

Rusya ekonomisinde büyük bir yer tutan hidrokarbon kaynaklarından, özellikle petrol ve doğalgazdan elde edilen gelir, ülkeyi uluslararası arenada enerji alanında büyüyen bir güç haline getirmiştir. Sahip olduğu zengin petrol ve doğalgazın ihracatında, günde 550 milyon dolar, dakika da ise 380 bin dolar gelir elde eden Rusya için söz konusu kaynaklar stratejik öneme sahiptir. Ülkenin bütçe gelirlerinin %50'si petrol ve doğalgaz enerji kaynaklarının satışlarından elde edilen gelirlerden sağlanmaktadır. Rusya diğer bir hidrokarbon kaynağı olan kömür rezervleri bakımından da dünyada ilk sırada yer almasına rağmen kömür üretimine ve kömür kaynaklı elde edilen gelire daha az önem vermektedir. Rusya ekonomisi için birincil kaynak petrol ve doğalgaz olup, bu kaynaklar vazgeçilmez unsurlar olarak görülmekte ve özellikle bu kaynaklara yönelik yatırım ve politikalar üretilmektedir³². Ancak ülke ekonomisini çeşitlendirici adımlar atılmadıkça mevcut bu kırılabilir yapının devam edeceği söylemek kehanet olmayacaktır. Özellikle Putin kendi dö-

³² ÜLGER, a.g.e., s.190.

neminde, enerji alanında büyük yatırımlar ve politikalar yaparak ülke ekonomisinde en büyük paya sahip olan enerji kozunu sağlam temeller üzerine oturtmaya çalışmaktadır³³.

Rus ekonomisi enerji kaynaklarına olan bağımlılığı nedeni ile enerji fiyatlarında meydana gelebilecek en ufak değişiklikte bile derinden etkilenmektedir. Nitekim 2008 yılında yaşanan krizin ülkeyi çok fazla etkilemesinin nedeni, varil fiyatı 147 dolar olan petrolün, 50 dolarlar seviyelerine inmesi olmuştur. Aynı şekilde 2014 yılından beri ekonomik açıdan tehlike sinyalleri veren Rusya, özellikle ABD ve Suudi Arabistan'ın uyguladığı petrol politikalarıyla petrolün varil fiyatının dünya piyasasında 25 dolar seviyesine kadar gerilemesi ile büyük sıkıntılar yaşamıştır. Yaşanan bu ekonomik sıkıntılar sonucunda Putin, enerjiye bağımlı olan ekonomisini düzeltebilmek için zaman zaman saldırgan politikalar izlemiş ve Rusya'nın sert gücünü kullanmaktan tereddüt etmemiştir³⁴.

Tablo 7.: RF'nin 2004-2014 Yılları Arasında Federal Bütçedeki Petrol ve Gaz Geliri			
Yıl	Federal Bütçe Geliri (Milyar Ruble)	Petrol ve Doğalgaz Geliri (Milyar Ruble)	Petrol ve Doğalgaz Payı (%)
2004	3 428.87	1035.11	30.19
2005	5127.23	2162.1	42.17
2006	6278.89	2943.54	46.88
2007	7781.12	2897.37	37.24
2008	9275.93	4389.43	47.32
2009	7337.75	2983.96	40.67
2010	8305.41	3830.67	46.12
2011	11367.65	564177	49.63
2012	12855.54	6453.18	50.20
2013	13019.94	6534.04	50.18
2014	14496.83	7433.81	51.28

Kaynak: Russian Federal Treasury (2015)

Tablodan da anlaşılacağı gibi Rusya ekonomisinde petrol ve doğalgazın önemi çok büyüktür. 2004 yılında ülke ekonomisinin yaklaşık 1/3'i petrol ve doğalgaz gelirlerinden elde edilirken, 2014 yılı itibarı ile ülke ekonomisinde, petrol ve doğalgaz gelirleri yarıdan daha fazla yer tutar hale gelmiştir. Bu da petrol ve doğalgaz fiyatlarında dünya piyasalarında yaşanacak en ufak bir değişimin ülke ekonomisine yansıtacağı anlamına gelmek-

³³ Sait Yılmaz, *Güç ve Politika*, 1'nci Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2008, s. 525.

³⁴ Salih YILMAZ, *RusyaNeden Suriye'de*, 1'inci Baskı, Ankara, Yazar Yayınları, 2016, s.247.

tedir. Bu durumun çok iyi farkında olan ve Rusya Federasyonu'nu enerji kaynaklı süper güç konumuna getirerek, merkezde güçlü bir yönetimi tesis etmeyi hedefleyen Putin'in kırmızı çizgisinin, söz konusu bu enerji kaynakları olduğunu söylemek yanlış olmaz.

1.5. Rusya'daki Enerji Şirketleri

Rusya'da Yeltsin dönemi olan 1990'larda enerji şirketleri, siyasi bağlantıları da olan oligarklar tarafından yönetilmekteydi. Bu durum Putin'in başa geçmesi ile değişmiş ve oligarklar saf dışı edilerek ülke ekonomisine önemli katkı sağlayan enerji şirketleri devlet kontrolü altına alınmaya başlanmıştır. Bu değişim ilk olarak, Yukos'un patronu Mikhail Khodorkovsky'nin vergi kaçırma suçundan tutuklanmasıyla başlamış ve Yukos devlet kontrolü altına alınmıştır³⁵. Benzer şekilde, Roman Abramovich'in sahibi olduğu Sibneft de Gazprom tarafından satın alınarak Gazprom Neft adını almış ve böylece hükümet petrol üretiminde hakimiyetini artırmaya başlamıştır. Ayrıca petrol boru hatlarının denetiminden sorumlu olan ve ülkede çıkartılan petrolün %88'ini iç ve dış pazarlara ulaştıran Transneft, Putin tarafından özel Rus şirketleri, yabancı yatırımcılar ve yabancı şirketler üzerinde baskı unsuru olarak kullanılmaya başlanılmıştır³⁶.

Zaman içerisinde Putin'in uyguladığı politikalar neticesinde Rusya petrol ve doğalgaz üretiminde yerel şirketler söz sahibi olmuştur. Bu şirketlerden doğalgaz alanında %51 hissesi devlete ait olan Gazprom, Rusya'da üretilen gazda %65 paya sahip olup, ülkede 68 bölgeye, Orta Asya ülkeleri hariç 28 ülkeye gaz ihraç etmektedir³⁷. 2016 yılında Forbes dergisinde yayınlanan dünyanın en büyük halka açık 25 enerji şirketi arasında Rusya'dan 4 şirket girmeyi başarmıştır. Bu şirketlerden doğalgazda Gazprom, petrolde ise Rosneft sıralamada ilk 2'ye girmiştir. Günlük üretim hacmi 8,38 milyon varil olan Gazprom'un dünya gaz üretiminde payı %13 civarındadır. Piyasa değeri 84,3 milyar dolar olan şirketin başkanı Aleksey Miller'dir. Petrol üretiminde ise günlük üretimi 5,07 milyon varil olan Rosneft en büyük enerji şirketleri arasında 2'nci sırada yer almaktadır. Piyasa değeri 72,5 milyar dolar olan Rosneft Rusya'da üretilen petrolde %40 paya sahiptir.

³⁵ Robert H. Donaldson ve Joseph L. Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, M.E. Sharpe Press, New York, 2005, s.177.

³⁶ Steven Woehrel, "Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries", CRS Report for Congress, Eylül 2009, s. 3.

³⁷ ÜLGER, a.g.e., s.193.

Fobes dergisinin sıralamasında 9'uncu sırada Lukoil, 14'üncü sırada ise Surgutneft petrol şirketleri yer almaktadır³⁸.

Rusya'da günlük toplam 5.1 milyon varil ham petrol işleme kapasitesine sahip, 30'dan fazla rafineri bulunmaktadır. Bunların içerisinde 9 büyük rafineriye sahip olan Rosneft birinci, 4 rafineriye sahip olan Lukoil ikinci sırada yer almaktadır. Rusya'da faaliyet gösteren diğer şirketlere baktığımızda;

Tablo 8.: RF'nin Petrol Üretiminde Şirket Payları (2016)	
Şirket	Bin b/d
Rosneft	4.021
Lukoil	1.679
Surgutneft	1,225
Gazprom (Gazprom Neft)	1.117
Tatneft	570
Bashneft	423
Slavneft	300
Novatek	247
Russneft	150
PSA operators	290
Diğer	853
Toplam	10,875

Kaynak: U.S. Energy Information Administration based on Eastern Bloc Research

Tablodan da anlaşılacağı gibi Rosneft, üretimde açık ara önde bulunan dominant şirket konumundadır. Onu üretimi birbirine yakın olan Lukoil ve Surgutneft izlemektedir. Ancak Rusya'da bulunan rafineriler eski teknoloji olan basit rafinerilerdir. Bu yüzden ülkede var olan enerji sektöründeki en önemli sorun, söz konusu bu eski teknoloji rafinerilerin yerine yapılacak olan daha modern ve yeni teknoloji rafineriler için yatırım ihtiyacıdır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın değerlendirmelerine göre, Rusya'nın enerji kaynakları için gerekli teknoloji ve ihracat altyapısını geliştirmesi için, 2030 yılına kadar 900 milyar dolarlık muazzam bir yatırıma ihtiyacı vardır³⁹.

³⁸ <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201604011021882117-forbes-enerji-sirketi-rosneft-gazprom>.

³⁹ ÜLGER, a.g.e., s.198.

Ülkedeki doğalgaz üretiminde şirketlerin payına baktığımızda, ülkede üretilen gazın 2/3'ünü tek başına üreten Gazprom tekel konumunda olup, onu üretimleri aynı olan Rosneft ve Novatek şirketleri izlemektedir⁴⁰. Ülkedeki 153,3 bin km uzunluğunda boru hattına sahip olan Gazprom'un bu hatları çok eski ve yıpranmış durumda olup söz konusu bu hatlardan ciddi boyutlarda kaçaklar meydana gelmektedir. Rusya'nın petrol alanında olduğu gibi gaz sektöründe de yenileme ve modernizasyon yatırımlarına ihtiyacı bulunmaktadır. Ülkede doğalgaz alanında faaliyet gösteren şirketlerin payları tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 9.: RF'nin Doğalgaz Üretiminde Şirket Payları (2016)	
Şirket	Bin b/d
Gazprom	14.8
Novatek	2.4
Rosneft	2.4
Lukoil	0.7
Surgutneftegaz	0.3
PSA operators	1.0
Diğer	1.0
Toplam	22.6

Kaynak: U.S. Energy Information Administration based on Eastern Bloc Research

1.6. Rusya'nın Enerji Projeleri ve Boru Hatları

Ekonomisi büyük oranda sahip olduğu enerji kaynaklarından elde ettiği gelire bağlı olan Rusya'nın esas enerji politikası, enerji alanındaki taşımacılık ve ihracatta kendisine rakip olan veya olabileceği değerlendirilen unsurları ve projeleri engellerek, bu piyasadaki lider konumunu ve çıkarlarını korumaktır. Nitekim 24 Mayıs 2000 yılında Rusya Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen "*Putin Doktrini*" Rusya'nın en büyük gelir kaynağı olan petrol ve doğalgaz konusunda Rusya içinde ve dışında kendi çıkarları ile örtüşmeyen her türlü boru hattı projelerinin engellenmesini öngörmektedir⁴¹. Bu bakış açısı ile Putin, dünyada artan enerji taleplerini karşılamak ve bunu kendisi için hem ekonomik hem politik alanda strateji unsuru olarak kullanarak, ülkesinde bulunan enerji kaynaklarını etkili

⁴⁰ https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf

⁴¹ YILMAZ, a.g.e., s.42

bir şekilde pazarlama, bunun yanında ülke dışında bulunan enerji kaynaklarına yönelik de politikalar geliştirme yoluna gitmektedir. Bu bağlamda Rusya, özellikle SSCB dönemindeki Avrasya ülkelerinin sahip olduğu enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılmasında etkin rol alarak boru hattı güzergahlarının geçişi konusunda son karar verici aktör olmaktadır. Günümüzde söz konusu enerji zengini Avrasya ülkeleri SSCB döneminde yapılan boru hatları vasıtası ile sahip olduğu enerji kaynaklarını satabilmektedir. Yaptıkları veya yapma girişiminde buldukları her türlü yeni proje ve faaliyet için bir şekilde Rusya'nın onayını almak zorunda kalmaktadırlar. Sonuç olarak Rusya özellikle Putin döneminde, elinde bulundurduğu enerji pazarlarına alternatif oluşturabilecek her türlü girişimi ve oluşumu engellemek için var gücü ile mücadele vermektedir.

Günümüzde Rusya'nın sahip olduğu ana boru hatlarını, Avrupa'ya enerji taşıyan Batı Hattı, Asya'ya enerji taşıyan Doğu Hattı ve Türkiye'ye enerji taşıyan Güney Hattı olarak üçe ayırmak mümkündür. Rusya'dan Türkiye'ye olan enerji boru hatları üçüncü bölümde yer almaktadır.

1.6.1. Doğalgaz Boru Hatları

1.6.1.1. Yamal Avrupa I

Rusya'yı Avrupa'ya bağlayan ilk doğalgaz boru hattı olan Yamal-I hattı 1992-1999 yılları arasında tamamlanmış bir projedir. 6 Ekim 1994 tarihinde faaliyete geçen hat Rusya-Beyaz Rusya-Polonya istikametini takip edip Almanya'daki JAGAL boru hattına bağlanarak Berlin'e uzanan toplam 4200 km uzunluğa sahiptir. Yıllık 33 milyar metreküp kapasiteye sahip olan Yamal Avrupa Hattı'nın Almanya ayağını Alman-Rus şirketi olan WINGAS, Polonya bölümünü, EUROPOL GAS, Gazprom ve Polonyo şirketi PGNİG, Rusya bölümünü ise Gazprom inşa etmiştir. Boru hattını tam kapasite ile çalışması 27 Şubat 2006'da Polonya'da bulunan Zambrow kompresörünün faaliyete geçmesi ile gerçekleşmiştir. Yamal-I hattı Avrupa'ya ihraç edilen gazın %25'ini taşımakta olup özellikle Almanya ve İngiltere'nin ihtiyacını karşılamaktadır⁴².

1.6.1.2. Kuzey Akım (Nord Stream)

Baltık denizi altından Rusya ile Almanya'yı birbirine bağlayan hat yaklaşık 1220 km uzunluğunda olup yıllık 55 milyar metreküp taşıma kapasitesine sahiptir. Paralel iki hattan oluşan Kuzey Akım projesinin toplam maliyeti 7,4 milyar Euro olup Gazprom, BASF

⁴² Ela ULUATAM, "Avrupa doğal Gaz Piyasasında Yeni Dengeler", Ekonomik Forum Dergisi, Ağustos 2010, s.63

(Almanya), E.ON (Almanya), NV Nederlandsre Gasunie (Hollanda) ve GDF (Fransa) şirketleri tarafından, birinci hat 2011, ikinci hat ise 2012 yılında inşa edilmiştir. Avrupa'nın %25'lik gaz ihtiyacını karşılayan söz konusu proje ile Rusya arada herhangi bir ülkeye bağlı kalmaksızın doğrudan Almanya'ya gaz sevkiyatı yapabilmekte, bu sayede hem aracı ülkelere para ödemek zorunda kalmamakta hem de yaşanabilecek kriz durumunda yapılan sevkiyatın etkilenmesinin önüne geçmektedir. Özellikle Polonya, Baltık devletlerinin de desteğini alarak bu projenin gerçekleşmemesi için çok uğraşmış ancak başarılı olamamıştır. Nitekim bu proje ile hem Ukrayna hem de Polonya baypas edilmiştir. Bu sayede Rusya arka bahçesi olarak tabir ettiği etrafındaki ülkelerin kendisine çıkaracağı pürüzlerden etkilenmeden, Avrupa'ya yapacağı gaz sevkiyatını sağlam temeller üzerine oturtmuştur⁴³.

1.6.1.3. Ukrayna Boru Hattı

Söz konusu boru hattı Rusya'nın Avrupa'ya en fazla sevkiyat yaptığı hattı. 7 adet boru hattından oluşan projeye Soyuz, Brotherhood ve Northern Lights güzergahlarından aktarılan yıllık yaklaşık 130 milyar m³ doğalgaz Slovakya'da bulunan Trangas boru hattına bağlanarak sevk edilmekteydi⁴⁴. Böylece Ukrayna bu boru hatları sayesinde Avrupa'nın gaz temini için kilit konuma sahip bir ülke durumundaydı ancak Rusya ile yaşanan kriz sonucu Putin hükümeti, kendi politikaları aleyhine hareket eden Ukrayna'yı saf dışı bırakmak için, Kuzey Akım projesini inşa etmiş ve 2019 yılı sonunda süresi dolacak olan Ukrayna'dan Avrupa'ya transit gaz taşıma anlaşmasını iptal etme kozunu elinde tutmaktadır⁴⁵.

1.6.1.4. Brotherhood ve Soyuz Hattı

Brotherhood hattı Rusya'nın kullandığı ilk hat olup Batı Sibirya'dan elde edilen gazın Batı Avrupa'ya aktarıldığı hattır. Yıllık 30 milyar m³ kapasiteye sahip olan hat, 2750 km uzunluğundadır ve Batı Avrupa'ya sevk edilen gazın yaklaşık %70'lik kısmını taşımaktadır.

Rusya Soyuz hattı ile, Kazakistan ve Türkmenistan'dan piyasa değerinin altında elde ettiği gazı Ukrayna üzerinden Avrupa ve Türkiye'ye ulaştırmaktadır. Ukrayna'da ikiye ayrılan hattın bir ayağı Moldova-Romanya-Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye ulaşmakta diğer ayağı ise Trangas hattına bağlanmaktadır. Hattın yıllık taşıma kapasitesi 32 milyar m³ tür.

⁴³<https://www.nord-stream.com/the-project/pipeline>

⁴⁴ ULUATAM, a.g.m., s.63

⁴⁵ Nejdet PAMİR, Enerjinin İktidarı, 3. Baskı, İstanbul, Yıkılmazlar Basım Yayım, 2017, s.335

1.6.1.5. Northern Lights (Urengoi-PomaryUzhgorod/Trans-Siberya)

1984 yılında yapımı tamamlanan hat Rusya'nın Yamal yarımadasından başlayıp Beyaz Rusya üzerinden Ukrayna'ya bağlanmaktadır. Toplam uzunluğu 4500 Km olan hat, yıllık 32 milyar m³ doğalgaz taşıma kapasitesine sahiptir.

1.6.1.6. Güney Akım (South Stream)

Bu proje Rusya'dan çıkan hattın Karadeniz altından Bulgaristan'a ulaşmasını devamında ikiye ayrılarak, birinci hattın Yunanistan ve Adriyatik Denizi yolu ile İtalya'ya, ikinci hattın ise Romanya, Macaristan ve Sırbistan'a ulaştırılmasını hedeflemektedir. Yılda 63 milyar m³ doğalgaz taşıma kapasitesine sahip olacak boru hattının 900 km'lik kısmı Karadeniz altından geçmesi planlanmaktadır. Gazprom ve ENI (İtalya) tarafından yürütülmesi planlanan hattın tamamlanması ile Rus rezervlerinin yanı sıra Türkmen ve Kazak gazının da Avrupa'ya taşınması sağlanacaktır. Bu hat Nabucco projesini ve Ukrayna'yı devre dışı bırakmak için tasarlanan bir plandır. Ancak yaşana krizler nedeni ile Aralık 2014 yılında yapımı askıya alınmıştır, fakat söz konusu hat ara ara gündeme getirilmektedir⁴⁶.

1.6.1.7. Yamal Avrupa II

Yamal-Avrupa II boru hattı ile önemli miktarda petrol ve doğalgaz rezervi bulunan Yamal yarımadasından Rusya-Beyaz Rusya-Polonya üzerinden Avrupa'ya doğalgaz sevkiyatı yapılması planlanmaktadır. Yamal-Avrupa I hattına paralel inşa edilmesi düşünülen hattın ilk etapta uzunluğu 2675 km olup, yıllık 33 milyar m³ gaz taşınması kapasitesine sahip olması planlanmaktadır. Gazprom, Güney Akım ve Kuzey Akım projelerini tamamlamayı müteakip bu projeyi gerçekleştirmeyi planlamaktadır⁴⁷.

1.6.1.8. Rusya'nın Doğu Yönüne Olan Doğalgaz Boru Hatları

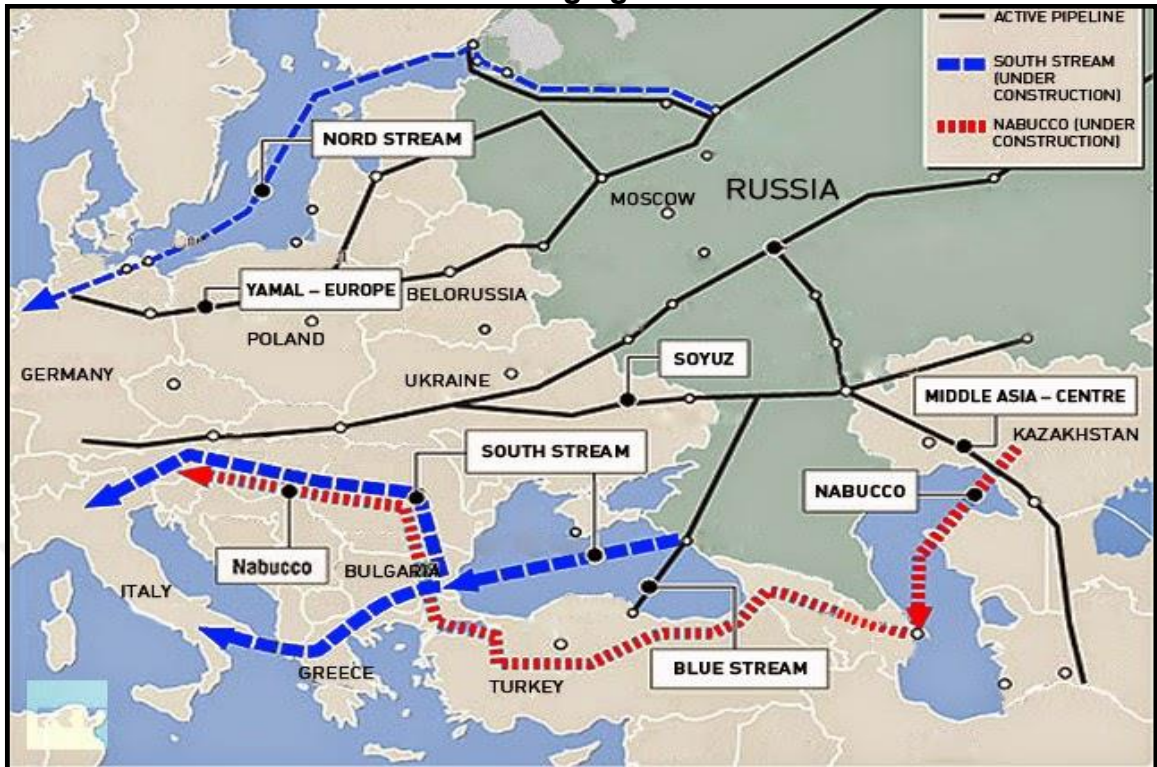
Rusya, 2008 yılında inşa ettiği yaklaşık 800 km uzunluğundaki *TransSakhalin Hattı* ve 2011 yılında inşa ettiği yaklaşık 1770 km uzunluğundaki *Sakhalin-Khabarovsk-Vladivostok Hattı* ile Sakhalin Yarımadası'daki LNG tesislerinde sıvılaştırılmış gazı doğu yönüne ihraç etmektedir. Ayrıca 2019 yılında faaliyete başlatmayı planladığı yaklaşık 1930 km uzunluğundaki *Power of Siberia 1* ve 2020 yılında faaliyete başlatmayı planladığı, 2600 km uzunluğundaki *Power of Siberia 2* projeleri ile Çin'e doğalgaz ihracatı yapmayı planlamaktadır⁴⁸.

⁴⁶ <http://haberrus.com/economics/2016/01/20/gazprom-guney-akim-anlasmasini-feshetti.html>

⁴⁷ ÜLGER, a.g.e., s.195

⁴⁸ <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>

Harita 1.: RF'nun Doğalgaz Boru Hatları

Kaynak: <http://www.eco-r.eu>.

1.6.2. Petrol Boru Hatları

1.6.2.1. Druzhba Petrol Boru Hattı

Rusya'nın Batı Sibirya ve Ural-Volga bölgesinden çıkartılan petrolü Avrupa'ya taşıyan hattır. 1964 yılında yapımı tamamlanan hat, yaklaşık 4000 km uzunluğunda olup günlük 2 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir.

1.6.2.2. Baltık Boru Hattı I

Druzhba hattına bağlı olan Baltık I, Rusya petrolünü Finlandiya körfezindeki Primorsk limanına taşımaktadır. 2001 yılında yapımı tamamlanan hat, yaklaşık 1200 km uzunluğunda olup günlük 1.3 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir.

1.6.2.3. Baltık Boru Hattı II

Druzhba hattına bağlı olan Baltık II, Rusya petrolünü Finlandiya körfezindeki Ust-Luga limanına taşımaktadır. 2012 yılında yapımı tamamlanan hat, yaklaşık 1000 km uzunluğunda olup günlük 0.6 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir.

1.6.2.4. Kuzey Batı Boru Hattı

Druzhba hattına bağlı olan Kuzey Batı Boru Hattı, Litvanya, Letonya'ya kadar uzanmaktadır. 2006 yılından beri aktif olmayan hat yaklaşık 800 km uzunluğunda olup günlük 0.3 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir.

1.6.2.5. Hazar Boru Hattı (CPC)

Kazakistan'da yer alan Tengiz Petrol sahasından Rusya'nın Karadeniz bölgesinde bulunan Novorossiysk alanına kadar uzanmaktadır. Yaklaşık 1500 km uzunluğunda olan boru hattı günlük 0,7 milyon varil petrol taşıma kapasitesindedir. Fakat yapılan çalışmalar neticesinde günlük taşıma kapasitesinin 1.3 milyon varile çıkartılması planlanmaktadır.

1.6.2.6. Bakü-Novorossiysk Boru Hattı

Hazar bölgesi ve Orta Asya Petrolünün, Hazar Denizinde bulunan Azerbaycan'ın Sangachal Limanı yoluyla, Rusya'nın Karadeniz bölgesinde bulunan Novorossiysk alanına kadar taşındığı hattır. 1996 yılında yapımı tamamlanan hat, yaklaşık 1300 km uzunluğunda olup günlük 0,1 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir.

1.6.2.7. TransSakhalin Hattı

Rusya'nın doğu istikametine olan hatlardan biri olan TransSakhalin Hattı, Rusya'nın Sakhalin petrol sahasından, Pasifik bölgesindeki Prigorodnoye uzanan bir hattır. 2008 yılında yapımı tamamlanan hat, yaklaşık 800 km uzunluğa sahip olup günlük 0.2 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir.

1.6.2.8. Pasifik Denizi Boru Hattı (ESPO)

Rusya'nın Doğu Sibirya petrol sahasında bulunan petrolün Batı Sibirya ve Yamal sahasına bağlanarak Çin'e kadar uzanan hattır. ESPO-1 Hattı 2009, ESPO-2 Hattı 2012' de tamamlanmıştır. ESPO-1 Hattı yaklaşık 2700 km uzunluğunda olup, şu an günde 1.2 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahip olan hat, 2020'de 1.6 milyon varil petrol taşıyabilecektir. ESPO-2 Hattı ise, yaklaşık 2000 km uzunluğunda olup şu an 0.5 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahip olan hat, 2020'de 1.0 milyon varil petrol taşıyabilecektir.

1.6.2.9. Purpe-Samotor Boru Hattı

ESPO hattına bağlanan hat, Rusya'nın Yamal ve Ob Sahalarındaki petrolün Çin'e kadar taşınmasını sağlamaktadır. 2011 yılında yapımı tamamlanan hat, yaklaşık 430 km uzunluğunda olup günlük 0.5 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir.

1.6.2.10. Zapolyarye-Purpe Boru Hattı

Projeye alınan hat, Rusya'nın Zapolyarye ve Yamal petrol alanlarındaki petrolün ESPO hattına bağlanmasını sağlayacaktır. Yaklaşık 480 km uzunluğunda olması planlanan hat günlük 0.6 milyon varil petrol taşıyabilecektir bu kapasite 0.9 milyon varile kadar çıkartılabilecektir.

1.6.2.11. Kuyumba-Taishet Boru Hattı

Yapım aşamasında olan hat, Rusya'nın Yurubcheno-Tokhomskiye ve Kuyumba sahalarındaki petrolün ESPO hattına bağlanmasını sağlayacaktır. Yaklaşık uzunluğu 700 km olan hattın, günlük 0.16 milyon varil petrol taşıması planlanmaktadır⁴⁹.

Harita 2.: RF'nin Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

Kaynak: <http://www.aworldincrisis.org/wp-content/uploads/2013/11/russia-pipelines.png>

⁴⁹<https://www.eurasiareview.com/27102016-russia-energy-profile-largest-producer-of-crude-oil-analysis/>

1.7. Rusya'nın Dış Politikasında Enerjinin Yeri

Rusya Federasyonunun şunanki lideri Putin, SSCB'den miras aldığı sert gücü günümüzde dış politika aracı olarak kullanabilmesi için ülke olarak ekonomik bakımdan da güçlü bir yapıya sahip olması gerektiğinin farkına varmış bir liderdir. Askeri açıdan süper bir güç olmadığıının farkına varan Putin Rusya'yı enerji ağırlıklı bir süper güç konumuna getirmeyi planlamaktadır. Sahip olduğu zengin doğalgaz ve petrol rezervleri ve bulunduğu jeopolitik konum Putin'in bu amacına ulaşmasını kolaylaştırıcı etki yapmaktadır. Özellikle Rusya'nın yakın çevresinde yer alan ve bir zamanlar SSCB içerisinde yer alan ülkeler her ne kadar farkına günümüzde bağımsızlıklarına kavuşmuş gibi görünseler de ekonomik olarak ve temel ihtiyaçlarını karşılama bakımından Rusya'ya bağımlılıklarını devam ettirmektedirler. Özellikle SSCB döneminde planlı olarak yapılan boru hatlarının, demir yollarının ve su yollarının Rusya üzerinden geçmesi söz konusu ülkeleri Rusya'ya bağımlı kılmakta ve Rusya'ya yakın çevresi için dış politikada rahat hareket edebilme imkanı vermektedir. Günümüzde bu bağımlılığı kısmen de olsa yıkmaya çalışan Azerbaycan, sahip olduğu zengin petrol ve doğalgazını Rusya'ya rağmen satma çabası içinde olsa da, yaptığı her türlü girişimde Rusya'nın baskısını üstünde hissetmekte ve Rusya'nın onayı olmadan hareket sahası kısıtlanmaktadır.

Rusya, özellikle yakın çevresi üzerinde, Avrupada ve son dönemde yapılan yatırım ve projeler ile Asya üzerinde kurduğu tekel konumundaki enerji dağıtım merkezi olma özelliği kendisine önemli avantajlar sağlamaktadır. Rusya özellikle bu konumu sayesinde öncelikle yaptığı enerji ihracatından elde ettiği gelir ile ekonomisini düzeltirken diğer taraftan da enerji pazarında tekel konumunda olduğu ülkelere karşı, sahip olduğu bu kozu baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Rusya özellikle BDT ülkelerine daha ucuz petrol ve gaz verirken bu ülkelerde meydana gelen renkli devrimler ve sonrasında kendisine karşı yapılan meydan okuma tarzı girişimler nedeni ile bu ülkelere karşı petrol ve doğalgazı ödüllendirme veya cezalandırma aracı olarak kullanmaya başlamış ve her ülkeye göre fiyat belirlemiştir. Rusya yapmış olduğu bu hamlelerle dış politikada etkinliğini devam ettirirken enerji sektöründeki tekel konumuna alternatif olabilecek girişim ve yatırımları da kendi lehine olacak şekilde ya değiştirmekte ya da bu yatırım ve projelerin gerçekleşmemesi için var gücü ile mücadele etmektedir. Özellikle son dönemde yaşadığımız Ukrayna ve Gürcistan örnekleri ilk

olmadığı gibi son da olmayacaktır⁵⁰. Nitekim son olmadığı, Rusya'nın Suriye'ye müdahale etmesi ve bölgede askeri varlığı ile bulunmasıyla anlaşılmaktadır. Çünkü Rusya Avrupa üzerinde oluşturduğu enerji tekelinin, Ortadoğu bölgesinden gelerek kendisini by pas edip Avrupa'ya ulaşan yeni bir enerji koridoru ile ortadan kalkmasına izin vermek istememektedir.

⁵⁰ Sapmaz, a.g.e., s.128-133

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE’NİN RUSYA’NIN ENERJİ POLİTİKALARINDAKİ ÖNEMİ VE RUSYA’NIN SURİYE’DE ASIL BULUNMA NEDENİ

2.1. Arap Baharı Sonrası Suriye’de Yaşanan Gelişmeler

26 yaşındaki Tunus vatandaşı, Muhammed Buazizi isimli bir gencin, 17 Aralık 2010 tarihinde kendini yakması ile başlayan ve devamında Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye’ye sıçrayan, eşit ekonomik dağılım ve demokratik yönetim talep eden halk hareketleri dünyada *Arap Baharı* olarak adlandırılmıştır. Yaşanan bu halk hareketleri sonucunda Mısır, Libya ve Tunus’ta yönetim değişmiş Suriye’de ise çatışmalar ve şiddet doruk noktasına ulaşmasına rağmen 1954 yılından beri ülkede yönetimi elinde bulunduran Baas rejimi değişmemiş ve şiddet artarak devam etmiştir⁵¹.

Suriye’deki oğul Beşşar Esed yönetimi, Arap Baharı ile başlayan halk ayaklanmalarından ilk başlarda endişe duysa da bu rüzgarın Suriye’yi etkilemeyeceğini düşünerek kendisine duyduğu özgüvenle Suriye’nin diğer ülkelerden farklı olduğunu savunmuştur. Beşşar Esed uluslararası alanda halkın kendisini desteklediğini ve içinde bulunulan duruma halkın dayanma gücünün olduğunu bu nedenle yaşanan gelişmelerin kendi halkını ayaklanmaya sevk etmeyeceği düşüncesi ile hareket etmiştir. Ancak sadece birkaç ay sonra 17 Mart 2011’de bir zamanlar Baas rejiminin kalesi olan Dera’da ayaklanmalar başlamış ve daha sonra bu ayaklanmalar Banyas, Lazkiye, Hama, Deyrizor ve Humus şehirlerine yayılmıştır. Rejim güçlerinin olayları kontrol altına almak için baskıdan yana tavır alması ile yaşanan bu ayaklanmalar ülkede iç savaş çıkmasına neden olmuştur. Suriye’deki yönetim yaşanan olayları, uzun yılların birikimi ve var olan derin sorunlar karşısında halkın verdiği bir tepki olarak değerlendirmek yerine dış güçlerin veya aşırı uçların bir oyunu olarak görmüş ve eski sömürgecilerin tekrar Suriye’yi sömürmek için yaptığı bir plan olarak değerlendirmiştir. Bunun sonucu olarak rejim ülkede meydana gelen olayları aşırı güç kullanarak bastırmayı tercih ederek güvenlik ve istikrarı sağlamaya çalışmış ancak tam tersine şiddet ve kargaşa genişleyerek bütün ülke geneline yayılmıştır⁵².

⁵¹ YILMAZ, a.g.e., s.143

⁵² http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2013/sayi23/54-79.pdf

Yönetimin almış olduğu tavırlar ve uygulamaları sonucu artık Suriye meselesi Esed' in kendi iç sorunu olmaktan çıkarak dünya ülkelerini ilgilendiren uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Bunun neticesinde Ortadoğu'nun kalbi konumunda olan Suriye topraklarında çıkar ve menfaati olan ülkeler bölgede varlıklarını hissettirerek iç çatışmalara taraf olmuşlardır. Özellikle büyük Ortadoğu Projesi adı altında bölgeyi yeniden şekillendirme gayreti içinde olan ABD ve müttefikleri, kendi çıkar ve menfaatlerini koruma mücadelesi veren Rusya, Ortadoğu'da yayılma ve ülkesini uzaktan emniyete alma gayreti içerisinde olan İran, özellikle İran'ın uyguladığı politikalarından rahatsız olan Arap ülkeleri ve beklide bu sorundan en fazla etkilenen Türkiye, Suriye sorununa dahil olmuştur.

Özellikle Rusya'nın baş aktör olarak Suriye sorununa dahil olması, Arap Baharının yaşandığı diğer ülkelerin aksine iktidarda olan Esed rejiminin varlığını korumasını sağlamış ve adeta Esed için bir can simidi olmuştur.

2.2. Rusya'nın Suriye Sorununa Dahil Olması

Rusya en başından beri, Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı olarak adlandırılan olayları, ABD'nin kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda yürüttüğü bir politika olarak görmektedir. Rusya ABD'nin Arap Baharı projesi ile kendisinin soğuk savaş dönemi ve hatta öncesinden beri Arap ülkeleri ile geliştirdiği bağı, ekonomik ve askeri bağlantıları ortadan kaldırmak niyetinde olduğunu değerlendirmektedir. Çünkü demokratik halk hareketi olarak adlandırılan Arap Baharı, hiçbir Ortadoğu ülkesine demokrasi getirmemiş aksine bölgeye kargaşa ve istikrarsızlık getirmiştir. Bunu farkında olan Rusya bölgede yaşanan olayların ülkesinin siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarını olumsuz etkilediğini ve özellikle küresel güçlerin Ortadoğu'da etkinliğini daha da artırdığını görmüştür. Tunus'ta başlayan ve devamında Mısır'da yaşanan olaylara önce tepkisiz kalan Rusya, Medvedev'in Tunus olaylarında, otoriter rejimlerin halkın sesine kulak vermesi gerektiği yönünde yapmış olduğu açıklamanın tersine, daha sonra yaşanan olayları batının çıkardığı ve nihai hedefin Rusya olduğu şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur. 2011 Duma seçimleri ve 2012 Devlet başkanlığı seçimleri zamanına denk gelen süreç Rusya'da da *Slav Baharı* yaşanacağı endişesini artırmıştır. Fakat bu endişe gerçekleşmemiş aksine Rusya, Putin'in uyguladığı dış politika sayesinde Ortadoğu'da yeniden oyun kurucu durumuna gelmiştir.

Tunus, Mısır ve Libya olaylarında gerektiği kadar etki gösteremeyen Rusya Suriye meselesine gelince ağırlığını ortaya koymuş ve Ortadoğu'da kaybetmemesi gereken son kale-

yi şiddetle savunmuştur. Rusya'nın Suriye ile olan ilişkisi 1 Şubat 1946'da imzalanan gizli anlaşmaya kadar gitmektedir. Bu tarihten beri Rusya ile Suriye devamlı irtibat halinde olmuş ve Suriye Rusya için Ortadoğu'da arka bahçe olmuştur.

Rusya Suriye meselesinde ABD'yi kendi silahı ile vurmuş, 11 Eylül sonrası gelişen dış düşman ve terör kavramlarını kullanarak, sözde Suriye'de teröristlerle mücadele etmek adı altında 2015 yılında Suriye'ye müdahale etmiştir⁵³. Rusya'nın Suriye'ye müdahale etmesinin nedenleri arasında;

- Rusya'nın Suriye silah ihracatı pazarında %71 paya sahip olması; Suriye'nin Rusya'nın dünyada yapmış olduğu silah ihracatındaki payı her ne kadar %37 seviyesinde olsa da, Suriye'nin gerçekleştirdiği silah ithalatındaki Rusya'nın payı % 71'dir.
- Ortadoğu'daki tek askeri üssünün Suriye'de bulunması; Sovyetler döneminden bu yana Akdeniz kıyısında Rusya'nın sahip olduğu Tartus deniz üssü, stratejik öneme sahiptir. Şam rejiminin yıkılması, Rusya'nın bölgede sahip olduğu ve kendisi için stratejik öneme sahip olan tek üssün kaybedilmesi anlamına gelmektedir.
- Radikal İslam tehdidi; Ülke nüfusunun yaklaşık %15'ine denk gelen Müslüman nüfusa sahip olan Rusya, DAESH saflarında savaşmaya giden Rusya vatandaşı radikal İslamcı sayısının 2,200'ü geçmesi ve bu anlamda DAESH saflarına katılan sayının gün geçtikçe daha da artması ile ülkede istikrarsızlaşmaya neden olabileceği endişesi yaşamaktadır.
- Uluslararası Prestij kazanmak istemesi; Rusya, dünya kamuoyuna kendi etki alanlarında sözü dinlenen bir güç olduğunu ve kendi çıkarları mevzu bahis olduğunda rızası olmadan uluslararası ortamda herhangi bir karar alınmasının mümkün olmadığını dünya kamuoyuna göstermek istemektedir⁵⁴.
- Suriye'de bulunan SSCB döneminden kalan Rus Diasporasının korunması; Suriye'de Rusça bilen ve konuşan SSCB döneminden kalan sayıları yaklaşık otuz bini bulan Rus Diasporasının korunması.
- Suriye'nin, Rusya'nın Ortadoğu'ya açılan kapısı olması; Rusya SSCB döneminde olduğu gibi, uluslararası bir aktör olarak ve tekrar uluslararası arenada güç olarak kendini kabul ettirmek için Ortadoğu'ya yeniden dönüşünü Suriye'de başlatmıştır.
- Rusya'nın, NATO'yu etkisizleştirerek müttefikler arasında güvensizlik oluşturmak istemesi,
- Rusya'nın, iç politikada güç kazanma ve yolsuzlukları perdelemek istemesi,
- Rusya'nın, Avrupa'ya mülteci akınını artırmak istemesi,

⁵³ YILMAZ, a.g.e., s.145-159

⁵⁴ Seda TÜRKOĞLU, Sözcü Gazetesi, Suriye, Rusya için neden önemli?, 7 ekim 2015

- ABD'yi Suriye'de başarısız göstermek istemesi,
- Ukrayna krizini unutturmak ve ekonomik ambargoları kaldırmak istemesi,
- Rus silah sanayisini tanıtmak ve silah ihracatını artırmak istemesi,
- Rusya'nın, bölgede Türkiye'yi etkisiz kılmak istemesi ve enerji bağlamında kendisine olan bağımlılığını devam ettirmek istemesi,
- Rusya'nın geleceğe yönelik bir enerji ittifakı kurmak istemesi ve alternatif enerji güzergâhlarını kontrol altına almak istemesi;

Rusya'nın Suriye krizine müdahil olmasına neden olan birçok sebep olsa da asıl neden, Putin'in devlet başkanı olduğundan itibaren dış politikada takip ettiği, enerji eksenli ekonomi ve buna bağlı dış politika yaklaşımıdır. Ülke ekonomisinde bütçe gelirlerinin %50'sini petrol ve doğalgaz satışlarından elde eden Rusya, ekonomisinde yakaladığı istikrar ve büyümeyi devam ettirmek ve enerji bağlamında kendine bağımlı olan özellikle Avrupa ülkeleri ve Türkiye karşı elinde bulundurduğu kozu kaybetmemek için, kendi enerji hatlarına alternatif olarak gördüğü projelerin düğümlendiği Suriye'ye askeri gücü ile müdahale ederek bölgeden geçmesi planlanan veya geçirilecek olası enerji güzergâhlarını kendi kontrolü altına almak istemektedir.

Petrol ihracatının %80'inden fazlasını Batı, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine, gaz ihracatının ise yaklaşık %90'nını buru hatları vasıtası ile Almanya, Türkiye, İtalya, Belarus ve İngiltere'ye yapan Rusya bu önemli pazar payını tehlikeye atacak her türlü oluşuma ve projeye şiddetle karşı çıkmaktadır. Söz konusu bu pazar payından elde ettiği geliri sektöre uğratan her türlü girişime tüm gücü ile karşı koyacağını gösteren Rusya, Suriye krizinde de bunu bir kez daha göstermiştir.

Putin'in izlemiş olduğu enerji eksenli dış politika gereği, Rusya daha fazla gelir elde etmek ve elinde tuttuğu enerji kozunu kaybetmemek için özellikle Avrupa ve Türkiye'ye yapılacak alternatif enerji hatlarını kendi inşa etmek veya kontrol etmek istemektedir. Bu nedenle Rusya, özellikle Doğu Akdeniz'de bulunan ve çıkış kapısı Suriye olan zengin enerji kaynaklarını kendisi için tehlike olarak görmektedir. Kendi kontrolü dışında çıkartılacak bu enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya nakli, günümüzde sahip olduğu enerji tekeli ortadan kaldıracaktır. Diğer bir proje ise İran, Irak ve Suriye'de bulunan enerji kaynaklarının Akdeniz'e veya Türkiye üzerinden Avrupa'ya açılan kapısı olan Suriye aynı şekilde kendisi için kontrol edilmesi gereken bir yer olarak görülmektedir. Ayrıca İsrail'in son dönemlerde Akdeniz havzasında ve Kıbrıs açıklarında keşfettiği enerji kay-

nakları ve Tamar, Leviathan ve Afrodite sahalarından çıkartılan gazın Suriye’de batı yanlısı bir iktidar olması durumunda Avrupa’ya nakledilmesi projesi⁵⁵ ve dünya enerji sıralamasında doğalgazda üçüncü sırada bulunan Katar gazının Rusya’nın kontrolü dışında Suriye üzerinden Avrupa’ya gitmesi Rusya’nın politikalarının çökeceği anlamına gelmektedir. Bu sebeplerden dolayı Rusya, güvenliği ve ekonomisi içi tehdit oluşturan bölgedeki enerji kaynaklı mücadelede var olmak ve geçiş güzergâhlarını kontrol etmek istemektedir.⁵⁶

2.3. Suriye’de Bulunan Petrol ve Doğalgaz Rezervleri

OPEC üyesi olmayan Suriye ülke olarak hiçbir zaman dünya çapında petrol ihracatı bakımından önemli bir yere sahip olamamıştır. Fakat dünya sıralamasında sahip olduğu 2,5 milyar varillik petrol rezervleri ile 31’inci sırada yer alan Suriye için petrol her zaman ekonominin lokomotifi olmuştur. Suriye’de bulunan petrolün büyük bölümü ülkenin doğusundaki Irak sınırında Fırat Nehri boyunca uzanan petrol sahalarından ve çok az bir kısmı da merkeze yakın bölgelerden elde edilmektedir. Doğalgaz rezervleri sıralamasında 8,5 trilyon Ft³’lük pay ile 41’inci sırada bulunan Suriye’nin en önemli petrol ve doğal rezervleri Deyr Al-Zor, Rakka ve Haseke bölgelerinde bulunmaktadır.

Kriz öncesinde Suriye’de bulunan petrolün %25’i Suriye şirketi olan, Syrian Petroleum Company (SPC) tarafından, %65’i ise Hollandalı Shell ve Petro Canada firmalarından oluşan Al-Furat Petroleum Company (AFPC) tarafından üretilmekteydi. Bu şirketler haricinde ülkede yatırım yapmaya teşvik edilen şirketler olmuş ancak 1986 ve 1995 yılları arasında yıldan yıla artış gösteren petrol üretiminin 1995 yılından itibaren düşmeye başlaması çoğu şirketi bölgeye yatırım yapma konusunda tereddütte bırakmıştır. Suriye Petrol ve Mineral Kaynaklar Bakanlığı tarafından açılan 14 blokun yabancı şirketlere tahsis edilmesi amaçlı ihaleye, sadece 6 blok için teklif gelmiş diğer 8 blok için herhangi bir başvuru yapılmamıştır. Teklif alan blokların büyük bölümü ise Suriye’nin Irak sınırında bulunan zengin petrol yataklarının bulunduğu bölgelere yapılmıştır. Ayrıca Türkiye sınırında ve Lübnan sınırının kuzeyinde olan bir blok için de teklif alınmıştır. Suriye petrol üretimindeki düşüşe bağlı olarak üretimi artırmak adına 2003 yılında Petro-Canada Firması ile 25 yıllık bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmaya göre firma Deyr Al-Zor bölgesinde 8,25 milyon dolarlık yatırım yaparak iki petrol kuyusu açması kararlaştırılmıştır. Bunun

⁵⁵ YILMAZ, a.g.e., s.183-189

⁵⁶ <http://enerjienstitusu.com/2013/02/04/rusyanin-suriye-politikasi-enerji-odakli>

dışında Suriye Petrol Şirketi (SPC), Hindistanlı Oil and Natural Gas Corporation (ONGC) ve ABD'li Improved Recovery Group'tan oluşan Konsorsiyumla petrol çıkarma ve üretimine yönelik bir anlaşma ve Hırvat INA Industries Nafta, ABD'li Veritas DGC Inc. ile Akdenizde Offshore keşif çalışmalarına yönelik bir anlaşma imzalamıştır⁵⁷.

Suriye'de 2010 yılı ortalarında, Abu Khashab ve Rashid bölgelerinde 37 milyon ve 5 milyon varil kapasiteli iki yeni petrol sahası keşfedilmiştir. Son yıllarda ülkede yaşanan kriz ve petrol üretiminde yaşanan düşüş sebebiyle, 2010 yılı itibariyle eğer yeni rezervlerin araştırılması yapılmazsa, 10-15 yıl içerisindeki Suriye petrol rezervlerinin tükeneceği öngörülmektedir.

Ülkenin enerji ihtiyacının karşılanması ve azalan petrol üretimine karşılık özellikle Deyr Al-Zor ve Palmyra bölgelerinde bulunan doğalgaz rezervlerine yönelinmiş ancak bu konuda da yeteri kadar başarı sağlanamamıştır. 2010 yılı itibarı ile doğalgaz üretimi 6 milyar m³ olarak gerçekleşmiştir.

2001 yılı başında Mısır, Lübnan ve Suriye arasında imzalanan 1200 km uzunluğundaki 1 milyar dolarlık "Arap Boru Hattı" projesi ile hem Mısır ve Suriye doğalgazının pazara sunulması amaçlanmış, devamında Suriye'nin Humus şehrinde Türkiye'ye kadar uzatılması düşünülen proje ile Mısır doğalgazı Türkiye'ye taşınacak, hem de Azerbaycan-İran-Orta Asya'dan gelecek hat ile birleşerek Türkiye üzerinden bölgesel bir hat Avrupa'ya uzanmış olacaktı. Söz konusu hattın Mısır-Suriye arası tamamlanmış ancak Humus'dan Türkiye'ye ulaşması planlanan 230 km'lik bölümü ülkede yaşanan istikrarsızlık nedeni ile tamamlanamamıştır⁵⁸.

2.4. Rus Enerji Şirketlerinin Suriye İle Yaptığı Anlaşmalar ve Yatırımlar

Rusya'nın Suriye'ye olan ilgisinin çok çeşitli nedenleri olsa da asıl neden, Rusya'nın Suriye'de yaşanan gelişmeleri kendi güvenliği ve ekonomisi için tehdit olarak görmesidir. Bu nedenle ekonomik anlamda Rusya Suriye'de yaşanan olaylardan zarar görmemek ve sahip olduğu enerji gücünü devam etmek anlamında mücadele etmektedir. Bu mücadelesini devam ettirirken Suriye'de var olan petrol ve doğalgaz rezervlerinden de pay kapmak için çaba sarf etmektedir. Bu bağlamda Rusya sahip olduğu büyük enerji şirketleri

⁵⁷ <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM>

⁵⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Suriye Ülke Bülteni Nisan 2014, s.5-6

ile Suriye enerji pazarını elinde bulundurmak ve bölgeden geçecek veya geçmesi planlanan enerji yollarını hem inşa hem de kontrol anlamında tekeline almak istemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda Rus enerji şirketi Soyuzneftegaz Aralık 2013 yılında, Suriye kararlarında 25 yıllığına keşif, arama, geliştirme ve üretim anlaşması imzalamış ve Lübnan sınırından Banyas ve Tartus limanlarını kapsayan 2190 km²'lik alanda arama, çıkarma ve işletme hakkı kazanmıştır. Ayrıca 2014 yılında, Soyuzneftegaz şirketi Rakka ve çevresinde arama hakkına sahip olmuştur⁵⁹. Bunun yanında Soyuzneftegaz Suriye'deki Blok 12 ve Blok 26 bölgelerinde de lisans sahibi bir şirket olup, söz konusu bölgelerdeki çalışmalarını güvenlik gerekçesi ile durdurmuştur. Blok 26 Türkiye sınırının hemen altında bulunan ve bu gün PKK/PYD'nin kontrolünde olan Kamışlı'nın doğusundaki bir bölgedir⁶⁰.

Ayrıca Rus enerji devi Gazprom 218 milyon dolarlık bir anlaşma imzalayarak, Suriye'de rafineri yapma kararı almıştır⁶¹. Bunun yanında Rus yetkililer sık sık Suriyeli mevkidaşları ile görüşmeler ve anlaşmalar imzalayarak Suriye'de enerji konusunda tekeli sağlama gayreti içindedirler. Nitekim Rusya Petrol ve Doğalgaz Üreticileri Birliği yönetim kurulu üyelerinden Gisaa Guchtel, 23 Temmuz 2015 tarihinde Başbakan Vail el Halaki ile görüşerek işbirliği ve ortak yatırım olanaklarını masaya yatırmış, petrol ve doğalgaz platformlarının onarımında işbirliğinin ele alındığı görüşmede Rus şirketlerin Suriye'de petrol ve doğalgaz arama çalışmalarında bulunma mevzuları görüşülmüştür⁶². Diğer taraftan Rus ve Suriye enerji bakanları 8 Kasım 2016 tarihinde yaptıkları görüşmede Rus şirketlerinin Suriye'de petrol ve gaz keşif ve üretim projelerinde yer alması hususları görüşülmüştür⁶³. Bu konudaki diğer bir girişim ise, 22 Kasım 2016'da dışişleri, savunma, ekonomik kalkınma, enerji ve tarım bakanları yardımcılarının bulunduğu Rus heyeti Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Suriyeli yetkililerle yapılan görüşmede stratejik ilişkiler ele alınarak, ticari ve ekonomik ilişkilerin daha fazla nasıl geliştirebilecekleri konuları görüşülmüştür⁶⁴.

⁵⁹ YILMAZ, a.g.e., s. 188

⁶⁰ Tuğçe Varol, Enerji ve Enerji Güvenliği araştırma Merkezi, Putin Enerji Hatları Kontrolü İçin Suriye'de

⁶¹ <https://www.cnnturk.com/2007/ekonomi/dunya/04/27/rusya.suriyede.rafineri.insa.edecek/339192.0/index.html>

⁶² <http://sana.sy/tr/?p=41228>

⁶³ <https://tr.sputniknews.com/rusya/201703261027807813-rusya-suriye-ile-enerji-alaninda-isbirligi-gorusmesi>

⁶⁴ <http://sana.sy/tr/?p=95724>

2.5. Suriye’de Dügümlenen Enerji Hatları

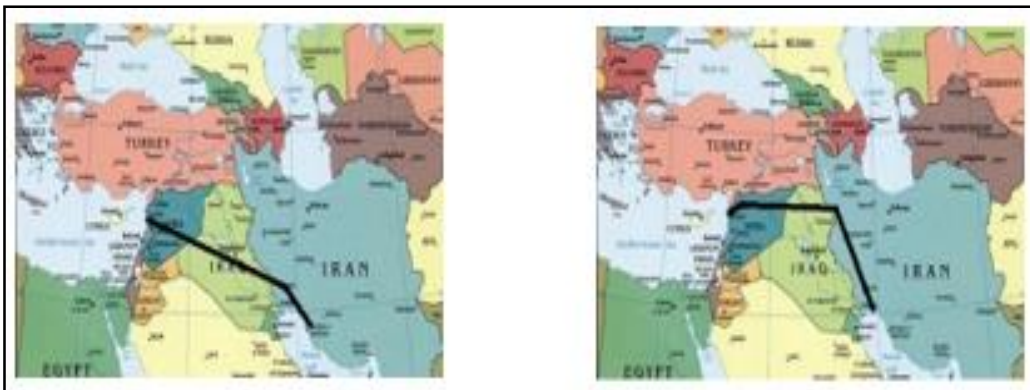
Jeopolitik, bir ülkenin coğrafi olarak bulunduğu konumunun o ülkenin politikasına ve siyasetine olan etkisidir. Suriye de jeopolitik konumu gereği, zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunduğu Ortadoğu’nun ekonomik olarak zengin, ancak enerji konusunda fakir olan ülkelere açılan kapısı konumundadır. Her ne kadar dünya petrol ve doğalgaz sıralamasında çok önemli yere sahip olmasa da, enerji geçiş güzergâhlarının üzerinde bulunma, bu güzergâhların güvenliğini sağlama ve bölgedeki enerji kaynakları üzerinde denetim kurmak noktasında önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Bu konum özellikle ekonomik olarak enerji gelirlerine bağımlı olan Rusya için büyük bir anlam ifade etmektedir. Bu sebeptendir ki Putin, Arap Baharı ile başlayan Ortadoğu’nun yeniden şekillendirilmesi sürecinde, ülkesi için kritik öneme sahip Suriye konusunda net olarak tavrını ortaya koymuş ve enerji güvenliğini sağlamak ve ekonomisi için tehdit olarak gördüğü Suriye krizine müdahil olmuştur.

Bölgedeki bütün dengeleri alt üst eden Rusya’nın Suriye’ye müdahalesinin ve Rus askerinin Suriye’deki varlığının tek açıklaması Rusya ile tarihi bağları olan Esad’ın korunması veya Suriye’de bulunan aşırı radikal Müslüman Rus vatandaşlarının Rusya’ya yayılmasının önlenmesi değildir. Asıl hedef küresel ve bölgesel güçlerin Suriye’ye yönelik geliştirdiği enerji politikalarında Rusya’nın nerede durduğudur.

Geliştirilen enerji politikaları bağlamında yapılması düşünülen;

- Rusya-İran Ortak akli ile planlanan; Orta Asya enerji kaynaklarının İran, Irak ve Suriye kaynaklarının da dahil edilerek, söz konusu ülkelerin topraklarından geçip Akdeniz’e ulaşacak boru hattının taşıyacağı petrol ve doğalgazın buradan Avrupa’ya taşınması projesi veya İran, Irak ve Suriye petrol ve doğalgazının doğrudan Irak’ın güneyi ve Tenef Sınır Kapısı’nın kuzeyinden Tartus Limanı’na ulaştırılması projesi,

Harita 3.: Rusya-İran Ortak Projesi

Kaynak: <https://ankasam.org/suriyenin-enerji-jeopolitigi>

- Türkiye- Katar ortak akli ile planlanan; doğalgaz rezervleri bakımından dünyada üçüncü sırada bulunan Katar doğalgazının, Suriye'den geçirilecek boru hatları ile Türkiye üzerinden Kuzey Irak enerji kaynaklarının da bu hatta dahil edilerek Avrupa'ya taşınması projesi,

Harita 4.: Türkiye-Katar Ortak Projesi

Kaynak: <https://ankasam.org/suriyenin-enerji-jeopolitigi>

- ABD-Körfez ülkelerinin ortak akli ile planlanan; körfez ve özellikle Katar petrol ve doğalgazının Ürdün ve İsrail'e bağlanması ve Türkiye'nin Kürt koridoru planını engellemesine karşılık bir alternatif olarak Musul, Kerkük, Haseke, Rakka, Deyr Al-Zor petrol ve doğalgaz kaynaklarının Tenef Sınır Kapısı üzerinden Ürdün hattına ulaştırılması projeleri gündemde bulunmaktadır⁶⁵.

Harita 5.: ABD-Körfez Ülkeleri Ortak Projesi

Kaynak: <https://ankasam.org/suriyenin-enerji-jeopolitigi>

⁶⁵ Cenk TAMER, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Suriye'nin Enerji Jeopolitiği, 2017, s.3-4

Türkiye'nin 2016 ve devamında 2018 yıllarında icra ettiği ve başarı ile tamamladığı, Fırat Kalkanı Harekâtı ve Zeytin Dalı Harekâtı ile, terör koridoru olarak adlandırılan sözde Ayn El Arap (Kobane) ve Afrin Kantonlarının birleşmesini ön gören proje başarısızlığa uğratılmıştır. Aslında söz konusu bu proje bir ABD ve Avrupa projesi olup, bunun başarılmasıyla, Hazar bölgesinde, İran'da, Irak'ta ve Körfez ülkelerinde yer alan zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinden elde edilen petrol ve gazın Türkiye by-pass edilerek Akdeniz'e oradan da Avrupa'ya ulaştırılması amaçlanmıştır. Bunun gerçekleşmesiyle hem Türkiye by-pass edilmiş olacaktı, hem de Rusya'ya enerji konusunda bağımlı olan Avrupa bu bağımlılıktan kurtulma şansını elde edecekti. Bunun hesabını iyi yapan Rusya, Türkiye ile olan siyasi kriz ve çoğu konularda yaşanan anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak Türkiye'nin icra ettiği hareketleri açıktan desteklemese de özellikle Afrin'de icra edilen harekatta hava sahasını açarak Türkiye'nin yanında yer almıştır.

Terör koridoru konusunda umduğunu bulamayan ABD ve Avrupa, B planını yürürlüğe koyarak, Suriye'nin güneyinden geçirecek bir hat ile söz konusu Hazar, İran, Irak ve Körfez ülkelerinin petrol ve gazının İsrail'e ulaştırılması ve devamında Avrupa'ya ulaştırılması planını devreye koymuştur.

Özellikle son dönemde Suriye'de yaşanan gelişmeler incelendiğinde, ABD'nin Suriye, Irak ve Ürdün sınırının kesişim noktasında bulunan Teneş sınır kapısı bölgesinde kurmuş olduğu üs ve Suriye güneyinde icra ettiği harekâtlarla Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştiremediği planı güneyinden gerçekleştirerek, Hazar Bölgesi, İran, Irak ve Körfez Ülkelerinin petrol ve doğalgazını İsrail'e ulaştırmayı amaçlamaktadır.

Fakat Suriye'de oynan her türlü oyun, plan ve projeden haberdar olan ve söz konusu bu planların kendisini nasıl etkileyeceğinin farkında olan Rusya, bu planların dışında kalmamak veya gerçekleşecekse kendi kontrolü altında gerçekleşmesini sağlamak için mücadelesine yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bu kapsamda, Rusya ve Esed güçlerinin başlatmış olduğu Dera operasyonu, Suriye'deki ayaklanmaların merkezi olan ve 2011 yılından beri muhaliflerin kontrolünde bulunan Dera bölgesi Esed güçleri tarafından, Rusya'nın yürütmüş olduğu akıllı diplomasi ve hareket ile ele geçirilmiştir. Dera'nın muhaliflerden alınması ve Ürdün sınırına kadar olan bölgede Rusya destekli Esed güçlerinin olması, ABD'nin B planı olan Suriye'nin güneyinden geçirilerek İsrail'e ulaştırılması hedeflenen enerji koridorunun da engellenmesi veya olacaksa da burada Rusya'nın da

söz sahibi olabilmesini sağlamıştır. Böylece Rusya batıya karşı elinde bulunan enerji konusunu korumaya devam edebilme şansını devam ettirme avantajını elde etmiştir.

Dünyada hüküm süren büyük güçlerin çatışma ile elde edemeyecekleri veya çatışma sonucunda zarar görecekları konuları müzakere ile yapabildikleri bilindiğine göre, Suriye’de çıkar mücadelesi içinde bulunan Rusya, ABD ve Avrupa’nın kendi menfaatleri için bir araya gelerek her türlü konuyu müzakere edebileceklerini de hesaba katmak gerekmektedir. Nitekim Suriye’de mücadele halinde bulunan her ülke birbiri ile görüşmektedir. Bu gerçekler ışığında, Rusya ile müzakere edilen, Suriye’nin güneyinden geçirilecek enerji koridorundan en fazla etkilenen ülke yine Türkiye olacaktır.

Suriye kuzeyinde oluşturulması planlanan koridoru engelleyen Türkiye, güneyden geçirilecek plana müdahale edemediği için, bu planın gerçekleşmesi durumunda; Hazar, İran, Irak ve Körfez ülkelerinin zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinden çıkan enerji kaynaklarının kendi üzerinden değil de, Suriye’nin güneyinde oluşturulacak bir hat ile İsrail’e ulaştırılmasıyla, enerji konusunda Rusya’ya olan bağımlıktan kurtulma şansını yitirecek, daha ucuz ve ekonomik fiyatlara enerji kullanma şansından mahrum olacak ve Türkiye üzerinden geçerek Avrupa’ya taşınan enerji kaynaklarında söz sahibi olma ve böylelikle Avrupa’ya karşı elini güçlendirme imkanından mahrum olacaktır.

2.6. Suriye’den Geçmesi Planlanan Enerji Hatlarının Rusya’ya Etkisi

Sahip olduğu jeopolitik konum nedeni ile enerji kaynakları bakımından dünyada hatırı sayılır zenginliğe sahip olan Ortadoğu’nun enerji çıkış kapısı durumunda olan Suriye’den geçerek Rusya’nın elinde bulundurduğu pazarlara ulaşacak kendi kontrolü dışındaki her türlü proje Rusya için büyük bir tehlike oluşturmaktadır.

Bütçesinin %50’sinden fazlasını petrol ve doğalgaz ihracatından elde eden Rusya, petrol ihracatının %80’ninden fazlasını Avrupa ülkelerine, %50’sinden fazlasını ise doğrudan AB ülkelerine yapmaktadır. Doğalgazda ise Avrupa’nın ihtiyacının %26’sından fazlasını, AB ülkelerinin ise %50’sini tek başına karşılayan ülke konumundadır⁶⁶. Bu konumunun Avrupa enerji pazarında kendine sağladığı ekonomik ve politik avantajları kaybetmek istemeyen Rusya, söz konusu bu pazara alternatif olabilecek projelerin düğümlendiği yer olan Suriye’nin önemini farkında olan bir ülkedir. Avrupa ülkeleri ise enerji bağlamında

⁶⁶ ÜLGER, a.g.e., s.194,196

kaynak çeşitliliği sağlamak ve Rusya bağımlılığından kurtulmak için “Güney Gaz Koridoru” kavramı adı altında proje geliştirmiştir. Bu proje kapsamında mevcut altyapı geliştirilecek veya yeni altyapı projeleri yapılarak, zengin enerji kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu’dan, Orta Asya’dan, Hazar’dan ve yeni keşifler yapılan Doğu Akdeniz Havzası’ndan Avrupa’ya enerji koridoru oluşturulacaktır⁶⁷. Söz konusu oluşturulması planlanan projelerin en ekonomik ve kısa yoldan Avrupa’ya ulaştırılma güzergâhında Suriye kilit rol oynayan bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Rusya Suriye’den geçmesi planlanan projelere etki edebilmek veya kendi kontrolünde yapılmasını sağlamak amacıyla, Suriye’de kendi sözünü dinleyen ve kendine müzahir bir yönetimin olmasını desteklemektedir. Bu sebeptendir ki Esed rejiminin yıkılmaması için var gücü ile mücadele vermektedir. Ülke ekonomisine girdi sağlayan sektörleri çeşitlendirmekte sıkıntılar yaşayan Rusya yürütmüş olduğu enerji tabanlı ekonomik politikasının zarar görmemesi ve zengin enerji kaynaklarını yakın çevresi, Avrupa ve Türkiye üzerinde baskı unsuru olarak kullanmaya devam edebilmesi için Suriye’den geçecek boru hatlarını ya kendisi inşa edecek veya geçecek bu boru hatlarının vanalarının kontrolü kendi elinde olacaktır. Aksi halde özellikle ekonomik olarak büyük kayıplar vermek zorunda kalacaktır. Moskova için eskiden olduğu gibi enerji fiyatlarının düşmemesi için ve Avrupa’nın Rus gazına ihtiyacının ortadan kalkmaması için Suriye’de Moskova’nın sözünün geçmeye devam etmesi gereklidir. Bu çerçevede Suriye, Rusya için son kale olma vasfını sürdürmektedir.

Rusya için olası diğer bir kötü senaryo ise, enerji bağlamında Rusya’ya bağımlılıktan kurtulan Avrupa’nın, günümüzde Rusya ile devam ettirdiği sınırlı ilişkilerini tamamen durdurmasıdır. Olası bu senaryo ülke ekonomisi için büyük bir yıkım olacaktır. Özellikle Ukrayna krizi sonrası Kırım’ın ilhak edilmesi sonucu, ABD öncülüğünde AB’nin Rusya’ya uyguladığı ambargo kararları, ülkenin ekonomik olarak sıkıntıya düşmesine neden olmuştur. AB’nin tarım ve hayvancılığın yanında bankacılık, savunma sanayileri ve dev Rus enerji şirketlerini de içine alan bir dizi yaptırım kararları Rusya için sorunlar teşkil etmektedir. Özellikle Rusya ülkenin kuzey bölgesinde bulunan yeni enerji kaynaklarının aranması ve çıkarılması konusunda Avrupa’nın yüksek teknolojiye ihtiyaç duymaktadır. Rus enerji kaynaklarına ihtiyacı olan Avrupa ise söz konusu bu yaptırımları karşılıklı bağımlılık nedeni ile çoğu zaman yumuşatmakta veya istediği kadar sıkı uygulayamamaktadır. Fakat enerji bağımlılığını ortadan kaldıracak projeleri gerçekleştirmiş bir Avrupa Rusya konusunda serbest hareket etme şansı bulacaktır, bu da enerji kozunu dış politi-

⁶⁷ Nejdet PAMİR, Enerjinin İktidarı, 3. Baskı, İstanbul, Yıkılmazlar Basım Yayım, 2017, s.365

kada etkin bir ekonomik ve siyasi güç olarak kullanan Rusya'nın politikalarının boşa çıkmasına neden olacaktır⁶⁸.

2.7. Rusya'nın Yumuşak Güç Kozunu Suriye'de Garantiye Alma Çabası

Rusya Sovyetler Birliği döneminde sürdürdüğü ve dış politikasının en önemli iki aracı olarak gördüğü, set güç ve ideolojik tutum anlayışını günümüzde değiştirmiş görünmektedir. Özellikle Putin döneminde enerji konusu Rusya'nın en önemli ekonomik ve politik önceliği olmuş ve Rusya dünyada enerji alanında politika üreten en önemli ülkelerden biri olmuştur. Rusya sahip olduğu coğrafi konum sayesinde enerji talebi fazla olan Avrupa ve Uzak Doğu bölgeleri arasında bulunması nedeniyle doğu-batı arasındaki enerji geçiş güzergâhlarını kolaylıkla kontrol edebilmekte ve sahip olduğu zengin enerji kaynaklarını her iki yöne de kendi kontrolü ve inisiyatifinde aktarabilmektedir. Yürütmüş olduğu "yakın çevre" politikası sayesinde de eski Sovyetler Birliği ülkelerini kendine yakın tutmaya ve kontrol etmeye devam etmektedir. Özellikle enerji kaynakları bakımından zengin olan eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan ile yaptığı veya yapmaya mecbur bıraktığı anlaşmalar ile söz konusu ülkelerin petrol ve doğalgaz kaynaklarını kendi kontrolünde çevre ülkelere satarak büyük bir ekonomik gelir sağlama-ya devam etmektedir. Rusya uygulamış olduğu bu politikalar ile artık enerji konusunu kendisinin askeri olmayan "yumuşak gücünün" temeli olarak görmektedir⁶⁹.

Rusya sahip olduğu coğrafi konum ve yürütmüş olduğu yakın çevre politikası ile kendi enerji kaynakları için en önemli pazar olan Avrupa ve Uzak Doğu bölgesine giden doğu-batı güzergâhını kontrol etmekte çok zorlanmamaktadır. Ancak ilerleyen zamanda günümüzde sahip olduğu pazarları, kendi kontrolü dışında oluşturulacak projeler ile kaybetme endişesi yaşamaktadır. Rusya her ne kadar kendisi ve kontrolü altında olan yakın çevre ülkeleri zengin enerji kaynaklarına sahip olsa da bölgede bulunan ve özellikle petrol ve doğalgaz anlamında dünyada önemli yere sahip olan, İran ve Körfez ülkeleri ile, geçiş güzergâhlarının kontrolü anlamında Türkiye ile, özellikle bölgede etkili olan ABD ile ve kendisine olan bağımlılıktan kurtulmak için projeler üretmeye çalışan Avrupa ile rekabet halindedir.

⁶⁸ www.bigesam.org

⁶⁹ Bochkarev, D. A., "The Changes in Russian Energy Policy and the Natural Gas Pipelines", 2006, OGEL 4 www.ogel.org

Rusya özellikle ABD'nin ve Avrupa'nın Avrasya bölgesine girmesini engellemeye çalışmakta, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Rusya'yı dışlayan her türlü proje ve yatırımı engellemeyi kendi çıkar ve menfaatleri için temel politika olarak görmektedir. Bu sayede hem kendi enerji zenginliklerini hem de çevre ülkelerin enerji kaynaklarını toplayarak yaptığı ihracattan kesintisiz ekonomik güç kazanmakta ve sahip olduğu bu kozu her fırsatta dış politikada baskı unsuru olarak kullanabilmektedir⁷⁰.

Rusya enerji gelirlerinde ekonomisindeki en büyük paya sahip olan Avrupa pazarına giden veya götürülmesi planlanan enerji hatlarının ve projelerinin kontrolü konusunda, doğu-batı hattını kontrol ettiği kadar rahat değildir. Çünkü Avrupa zengin enerji kaynaklarının bulunduğu Ortadoğu ve Afrika bölgesinden gelecek kaynaklara da ulaşma imkân ve şansına sahip bir konumdadır. Bunun farkında ve bilincinde olan Rusya yürüttüğü enerji eksenli politikasının devamı için özellikle Avrupa'nın Ortadoğu enerji kaynaklarına ulaşmasını engelleme veya ulaşacaksa da kendi kontrolünde ulaşması politikasını gütmektedir. İşte tam da bu politikanın gereği olarak Rusya, Ortadoğu enerji kaynaklarının çıkış kapısı olarak gördüğü Suriye'de sahip olduğu yumuşak gücü devam ettirmek için sert güç unsurlarını bir kez daha devreye sokmaktan geri kalmamıştır. Çünkü Rusya, Ortadoğu'da son kale olarak gördüğü Suriye'yi kaybetmesi durumunda Avrupa pazarında ve Türkiye pazarında sahip olduğu enerji üstünlüğünü kaybedecek bunun sonucunda da sahip olduğu yumuşak gücün etkisi iyice azalacaktır. Bu sebeptendir ki Rusya özellikle Avrupa ve Türkiye'ye enerji kaynakları arzındaki egemen konumunu azaltacak her türlü alternatif projelerin hayata geçirilmesine yönelik çalışmaları engellemekte ve bu çalışmalara alternatif politikalar üretmektedir.

ABD ve Avrupa Rusya'nın elinde bulunan enerji kozunu boşa çıkartacak hamleler yapmak amacıyla, çeşitli yollar ve projeler gerçekleştirmek için çaba sarf etse de, söz konusu bu girişimler her defasında Rusya'nın akıllı hamleleri ile engellenmektedir. Temmuz 2018'de yapılan NATO toplantısında ABD Başkanı Donald Trump, "eğer Almanya Rusya'ya gaz ve enerji için milyarlarca dolar veriyorsa NATO'nun nasıl iyi bir tarafı olabilir ki?" değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere, İkinci Dünya Savaşı sonrası, Sovyetler Birliği'ne karşı Avrupa'nın güvenliğini sağlamak için kurulan askeri bir yapılanma olan NATO'nun en önemli üyelerinden biri olan Almanya ve Avrupa ülkeleri, aslında enerji bağlamında Rusya'ya muhtaç durumdadır. Bu nedenle de

⁷⁰ Eslen, N., Çok Kutuplu Düzene Doğru, İstanbul, Truva Yayınları, 2008,

Avrupa, Rusya'ya karşı uygulanacak politikalar ve alınan kararların yerine getirilmesi konusunda istediği hareket serbestisine sahip olamamaktadır. Avrupa elini güçlendirmek ve Rusya'ya karşı hareket serbestisi sağlamak için, ABD ile birlikte Suriye'de uyguladığı politikalarla, Rusya'ya enerji bağlamında olan mecburiyetini ortadan kaldırmak için yapmış olduğu çalışmalar da, aynı şekilde Rusya'nın yapmış olduğu akıllı hamleler ile bir kez daha engellenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKASI BAĞLAMINDA SURİYE'DEKİ VARLIĞININ TÜRKİYE'YE ETKİSİ

3.1. Türkiye'de Bulunan Petrol ve Doğalgaz Rezervleri

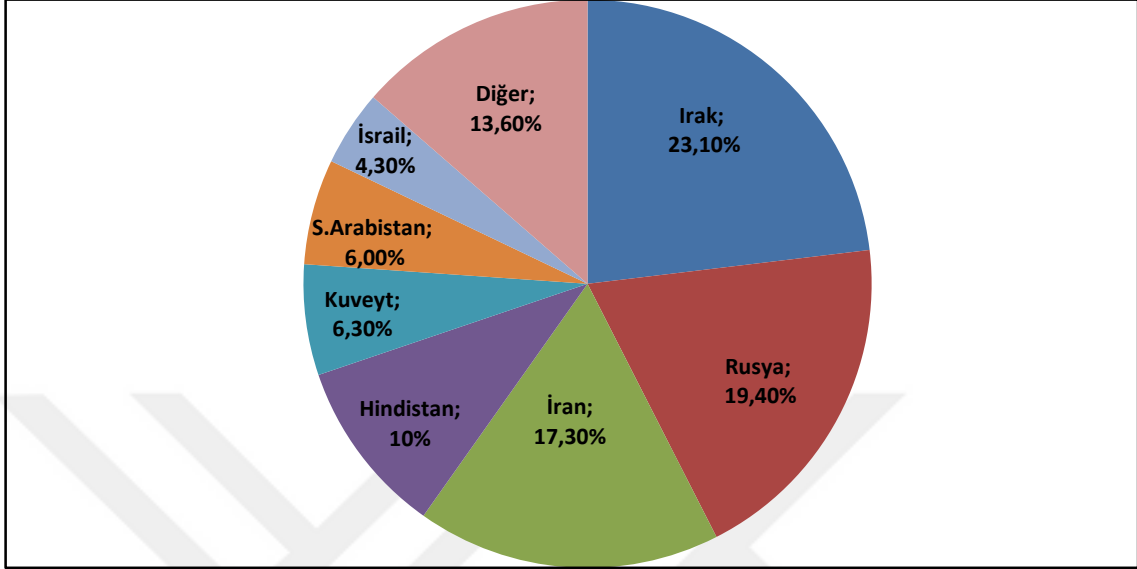
Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, 24 Mart 1926'da kabul edilen 792 sayılı Petrol Kanunuyla, ülke sınırları içerisinde petrol ve petrol bileşiklerinin tâbi olduğu madenlerin aranması ve işletilmesi hakkının Hükümete verilmesiyle ilk petrol arama faaliyeti 1933 yılında başlamıştır. Yapılan bu aramalar neticesinde 1940 yılında Batman'da Raman-1 kuyusunda petrole rastlanmış ancak ticari anlamda ilk keşif yine Batman'da 1945 yılında Raman-8 kuyusunda keşfedilmiştir. Bulunan bu petrolü işlemek için, 1945 yılında Batman Rafinerisi kurulmuş ve 1954 yılında çıkartılan bir yasa ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, kısa adı ile TPAO kurulmuştur. Yine aynı yılda çıkartılan Petrol Kanunu ile petrol faaliyetleri yerli ve yabancı özel sermayeye açılmıştır ve bu kanunla özel şirketlerin araştırma, arama, işletme ve petrolün işlenmesi faaliyetleri mümkün kılınmıştır. Türkiye sahip olduğu kısıtlı az miktardaki (334,5 milyon varil) petrol rezervi ile dünya sıralamasında 53'üncü sırada yer alan bir ülkedir. Ortalama günlük 51.000 varil petrol üreten Türkiye sahip olduğu rezerv ile petrol ihtiyacının ancak %7'sini karşılayabilmektedir. Türkiye'deki petrol arama ve üretim çalışmaları kapsamında 1934-2016 yılları arasında 4734 kuyu açılmış, bu kuyulardan en fazla üretim günde 7013 varil ile Batı Batman kuyusundan elde edilmiştir. Söz konusu yıllar arasında toplam 42 şirket (22 yerli, 20 yabancı) sektöre yatırım yapmıştır⁷¹. Ülkede petrol rezervleri konusunda yeni keşifler yapılmadığı takdirde, bugünkü üretim seviyesi ile yurtiçi toplam ham petrol rezervinin 18 yıllık bir ömrü kaldığı değerlendirilmektedir. Petrol arama faaliyetleri kapsamında 2017 yılı içerisinde Ağustos ayına kadar kara alanlarında 25 km² 2B ve 252 km² 3B, deniz alanlarında ise 6.447 km² 3B sismik veri toplama araştırması yapılmıştır. Aynı dönem içerisinde arama, tespit ve üretim kapsamında; 18 adet arama, 7 adet tespit ve 17 adet üretim kuyusu olmak üzere toplam 42 adet kuyu açılmıştır. Yapılan bu son çalışmalar neticesinde başlangıçtan beri açılan toplam kuyu sayısı 4776'ya çıkartılmıştır. Ülke petrol ihtiyacını karşılamak adına özellikle bugüne kadar yeteri kadar arama yapılmamış Karadeniz ve Akdeniz alanlarında arama faaliyetleri hız kazanmıştır⁷². Yapılan arama çalışmalarına rağmen Türkiye petrol

⁷¹ <http://www.petform.org.tr/arama-uretim-sektoru/turkiyede-petrol-uretimi/>

⁷² <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol>

ihtiyacını ithalat yolu gidermekte olup, ithal edilen petrolde özellikle Irak, Rusya ve İran önemli yer tutmaktadır.

Tablo 10.: Türkiye'nin Petrol İthalatının Kaynak Bazında Dağılımı (2016)

Kaynak: EPDK- Petrol Sektör Raporu 2016

Türkiye'deki doğalgaz durumuna baktığımızda; ülkede ilk doğalgaz 1976 yılında Kırklareli'nde keşfedilmiştir. Ancak devamında günümüze kadar yapılan keşif çalışmaları sonucunda kayda değer rezerv bulunamamıştır. Türkiye doğalgaz rezervi olarak sahip olduğu 0,2 Ft³ lük kaynakları ile dünyada 90'ıncı sırada yer almaktadır. Ülke olarak 2016 yılında tükettiği 46,352 milyar m³ lük gaza karşılık, 1,04 milyon m³ 'lük üretimi ile yıllık ihtiyacının %1'ini karşılamış kalanını ise ithal etmek zorunda kalmıştır. Doğalgaz ithal edilen ülkeler kapsamında Rusya önemli bir paya sahipken, Rusya'nın yanında İran ve Azerbaycan'dan, LNG olarak ise Cezayir ve Nijerya'dan gaz ithal edilmektedir⁷³.

Tablo 11.: Türkiye'nin Gaz İthalatının Kaynak Bazında Dağılımı (2010 ve 2016)

Kaynak	2010 (milyar m ³)	2010 (yüzde)	2016 (milyar m ³)	2016 (yüzde)
Rusya	17,576	%46,2	24,534	%53
İran	7,765	%20,4	7,719	%17
Azerbaycan	4,521	%11,9	6,479	%14
LNG (Cezayir + Nijerya + Spot)	8,174	%21,5	7,620	%16
Toplam	38,036	%100	46,352	%100

Kaynak: <http://www.petform.org.tr/dogal-gaz-piyasasi/turkiye-dogal-gaz-piyasasi>

⁷³ <http://www.petform.org.tr/dogal-gaz-piyasasi/turkiye-dogal-gaz-piyasasi/>

Ülke olarak Türkiye doğalgaz ihtiyacını karşılamak adına özellikle son dönemde önem kazanan kaya gazı keşfi amacıyla Güneydoğu Anadolu ve Trakya Bölgelerinde kuyular açılmış olup rezerv tespit çalışmalarına devam edilmektedir.

3.2. Türkiye'nin Enerji Politikası

Türkiye'nin enerji ihtiyacının %31'i doğalgazdan, %30'u petrolden, % 17'si taş kömüründen, % 9'u linyitten geri kalan kısmı ise önem sırasına göre hidroenerji, jeotermal, biyoyakıt, güneş, rüzgâr enerjilerinden elde edilmektedir⁷⁴. Türkiye enerji ihtiyacında önemli bir paya sahip olan doğalgazın %99'unu, petrolün ise %93'ünü ithal eden bir ülkedir. Tükettiği enerjinin yaklaşık %76'sını yaptığı ithalat ile karşılayan ülkemiz, enerji konusunda dışa bağımlılığın en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin 1990'li yıllarda enerji konusunda dışa bağımlılığı %51,9 iken bu oran 2015'te %76'lara kadar çıkmıştır. Bunun yanında enerjide dışa olan bağımlılıktan kurtulabilmenin bir yolu olan yerli kaynakların kullanılması hususunda da durum çok olumlu gözükmemektedir. Nitekim 2002 yılında yerli kaynakların enerji tüketimindeki payı %31 iken bu oran 2015 yılında %24'lere kadar inmiştir⁷⁵. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi enerji güvenliği bağlamında Türkiye için sıkıntılı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu sıkıntılı tablodan kurtulmak için ülke olarak yapılması gereken öncelikle enerji türlerini ve söz konusu enerji ihtiyaçlarını karşılayabilecek kaynak ülkeleri çeşitlendirmektir. Aksi takdirde ilerde yaşanabilecek enerji kesintileri ve bazı ülkelerin tekeline girme riskine hazırlıklı olmak gerekecektir. Bu nedenledir ki enerji konusu Türkiye'nin ulusal güvenliği ve dış politikası için en önemli husus olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak her ne kadar Türkiye ülke olarak enerji konusunda dışa bağımlı ülkeler sınıfında olsa da, bu olumsuz durumu sahip olduğu jeostratejik konumu sayesinde, kendisi için avantajlı duruma çevirebilme şansına sahiptir. Türkiye konumu itibari ile enerji üreten ve enerji tüketen ülkeler arasında kritik bir coğrafyada bulunmaktadır. Sahip olduğu bu coğrafi konumda uygun ve uygulanabilir doğru politikalarla doğal bir enerji merkezi ve enerji hatlarının geçişi için köprü bir ülke olma şansını elinde bulundurmaktadır. Bu bağlamda Türkiye özellikle uluslararası petrol ve doğalgaz boru hatlarının inşası için çaba göstermektedir. Böylelikle hem kendisi için, hem de enerji konusunda özellikle Rusya'ya bağımlı olan Avrupa ülkeleri için enerji güvenliğini garanti altına almaya çalışmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye, bir yan-

⁷⁴ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Kasım 2016,

⁷⁵ PAMİR, a.g.e., s.392,393

dan doğu-batı enerji koridorunu inşa etmeye çalışırken bir yandan da Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtulmak için Orta Asya, Hazar ve Ortadoğu enerji kaynaklarının ihtiyaç duyulan bölgelere kesintisiz ve güvenli olarak ulaştırılabilmesi ve bu kaynakların geçiş güzergahında yer almak için çaba sarf etmektedir⁷⁶.

Ayrıca Türkiye sahip olduğu boğazlar sayesinde, Rusya'dan dünya marketlerine yapılan petrol sevkiyatında da önemli bir konuma sahiptir. 2015 yılında, boğazlardan tankerler vasıtası ile taşınan petrol miktarı 2 milyon b/d olmuştur⁷⁷.

3.3. Türkiye'den Geçen ve Geçmesi Planlanan Boru Hatları

Bulunduğu konumu itibarı ile sahip olduğu avantajlar bağlamında, Türkiye için önemli olan topraklarından geçen ve geçmesi planlanan transit boru hatlarının çokluğu değil söz konusu bu boru hatları vasıtası ile elde ettiği veya edeceği kazanımlardır. Bu bağlamda ülke topraklarından geçen transit boru hatları için yapılan anlaşmalar esnasında ortaya konan şartlar önem arz etmektedir. Söz konusu bu anlaşmalarla, transit boru hatları, ülkenin enerji arz güvenliğine katkı sağlamalı, ülke için daha ucuz enerji temin etmeli, transit ücretler ve enerji ticareti açısından avantajlı olmalıdır⁷⁸. Bu hedefler doğrultusunda Türkiye, hâlihazırda var olan ve proje/inşa aşamasında olan petrol ve doğalgaz boru hatlarını enerji ihtiyaçlarının temini amacıyla kullanırken, aynı zamanda bu boru hatlarını politik bir enstrüman olarak kullanarak, işletim, taşımacılık, pazarlama hususunda gelir elde edebilme ve uluslararası enerji piyasalarında söz sahibi olmayı hedeflemektedir. Hali hazırda Türkiye'den geçen boru hatları ile, geçmesi planlanan boru hatlarının gerçekleşmesi durumunda, Türkiye özellikle Hazar Bölgesi, İran, Irak ve Körfez ülkelerinde bulunan zengin enerji kaynaklarının ihtiyaç duyulan bölgelere aktarılmasında kilit bir öneme sahip ülke konumunda olacaktır. Bu durumda Türkiye hem kendisi için daha ekonomik petrol ve doğalgaz temin etme şansı elde ederken, hem de enerji bağlamında ihtiyacı olan petrol ve doğalgazın temin edildiği ülkeleri çeşitlendirerek Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtulma şansını elde edecektir. Türkiye konum itibarı ile bulunduğu bölgede, etrafında bulunan enerji kaynaklarının ihtiyaç duyulan yerlere ulaştırılmasında, izlenmesi gereken en ekonomik en sıkıntısız güzergâhta bulunmaktadır. Türkiye bu şansını kendisi için avantajlı konuma çevirmek için hem güneyinde, hem de batısında bulunan

⁷⁶ Ertan EFEGİL, Nezih Müsaoğlu, Rusya-AB Ekseninde Türkiye'nin Enerji Politikasının Analizi, s.30,31

⁷⁷ <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>

⁷⁸ PAMİR, a.g.e, s.442

bu enerji kaynaklarının kendi toprakları üzerinden geçecek boru hatları vasıtasıyla Avrupa'ya geçmesi için mücadele etmek zorundadır. Türkiye bu mücadeleyi verirken, enerji kozunu daima kendi elinde bulundurmak isteyen ve adete bu kozu siyasi bir argüman olarak kullanan Rusya gerçeğini daima göz önünde bulundurmak ve gerekli hamleleri bu gerçeği hesaba katarak yapmak zorundadır. Türkiye'den geçmesi planlanan boru hatlarının gerçekleşmesi durumunda, enerji ihtiyacının çok büyük bir bölümünü dışardan temin eden Türkiye, büyük bir avantaj elde edecek, enerji maliyetini daha düşük seviyelere çekecek ve daha da önemlisi enerji bağıllığı konusunda tek ülkeye muhtaç olmaktan kurtularak hareket serbestisi kazanacaktır. Hali hazırda Türkiye'den geçen ve geçmesi planlanan boru hatlarına baktığımızda;

3.3.1. Petrol Boru Hatları

3.3.1.1. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı

Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı (BCTBH), başta Azerbaycan'da üretilen ham petrolün ve Hazar bölgesinde üretilecek petrolün, boru hatları ile Azerbaycan-Gürcistan üzerinden Türkiye'ye (Ceyhan) taşınmasını ve buradan da tankerler vasıtası ile dünya pazarlarına ulaştırılmasını sağlamaktadır. BTC boru hattı projesi 18 Kasım 1999 yılında üç ülke hükümetleri arasında imzalanmış ve 2006 yılında Ceyhan Terminalinden tankerlerle taşınmasına başlanılması ile faaliyete geçmiştir. Söz konusu hat üzerinden Azeri petrolünün yanında Türkmen ve Kazak petrolü de taşınmaktadır⁷⁹. Toplam uzunluğu yaklaşık 1769 km olan hat, günlük 1.2 milyon varil petrol taşıma kapasitesine sahiptir⁸⁰. BTC boru hattının Türkiye'ye kazandırdığı stratejik önemin yanında özellikle boğazlardan geçen tanker trafiğini azaltması açısından da önem büyüktür. 2016 yılında söz konusu hat üzerinden 254 milyon varil ham petrol taşınmış, açıldığı zamandan bu güne kadar ise 2.77 milyar varil ham petrol sevkiyatı yapılmıştır.⁸¹

3.3.1.2. Irak-Türkiye (Kerkük-Yumurtalık) Ham Petrol Boru Hattı

Türkiye ile Irak arasında 27 Ağustos 1973 tarihinde imzalanan Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması çerçevesinde Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarında üretilen ham petrolün Ceyhan Deniz Terminaline ulaştırılması amacıyla inşa edilen boru hattı, birbirine paralel iki hattan oluşmaktadır. 1977 yılında işletmeye açılan ilk hat 986 km uzunluğunda olup, 1987 yılında tamamlanan ikinci hat ise 890 km uzunluğunda olup, ikinci hattın devreye girmesi ile söz konusu boru hattının taşıma kapasitesi yıllık 70,9 milyon tona çıkar-

⁷⁹ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari>

⁸⁰ <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>

⁸¹ PAMİR, a.g.e, s.415,416

tılmıştır⁸². 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi sonucu söz konusu boru hattının biri kapatılmış, diğerinin de kapasitesi düşürülmüş devamında Birleşmiş Milletlerin (BM) almış olduğu ambargo kararı ile petrol akışı tamamen durdurulmuştur. 1995 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin aldığı Petrol ve Gıda Programı konulu karar gereği, Irak hükümetinin petrol satmasına izin verilmesiyle Aralık 1996'da sınırlı olarak petrol sevkiyatı yeniden başlamıştır⁸³. Türkiye ile Irak arasında, 19 Eylül 2010 tarihinde, Irak-Türkiye Boru Hattının süresi sona eren anlaşmalarının ve ilgili protokollerinin yenilenmesine ve 15 yıl boyunca uzatılmasına yönelik değişiklik anlaşması imzalanmıştır. Irak'ta, 2014 yılında yaşanan olaylar neticesinde DAESH terör örgütünün boru hattının geçiş güzergahlarının bazı bölgelerini ele geçirmesi ve boru hattında meydana gelen tahribatlar nedeni ile sevkiyat durma noktasına gelmiştir. Ancak Türkiye ile Irak Kuzeyi Bölgesel Yönetimi (IKBY) arasında yapılan görüşmeler neticesinde, 2014 yılı Mayıs ayından itibaren IKBY tarafından söz konusu hatta bağlanan bir boru hattı ile Ceyhan Terminaline günlük olarak 500-600 bin varil Irak petrolü gönderilmektedir. IKBY tarafından Irak petrolünün söz konusu hat üzerinden Türkiye'ye sevk edilmeye başlamasının ardından, Irak Merkezi Hükümeti konuyu 23 Mayıs 2014 tarihinde Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) nezdinde tahkime taşımıştır. Halihazırdaki süreçte yetki duruşması yapılmış olup, tahkim süreci devam etmektedir⁸⁴.

3.3.1.3. Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi

İnşası gündeme gelen proje, Karadeniz'e ulaşacak Kazakistan ve Rusya petrolünün doğrudan Ceyhan'a ulaştırılması ve boğazlardan geçen tanker trafiği yükünü azaltmayı hedeflemektedir. Yaklaşık 550 km uzunluğunda olması planlanan petrol boru hattının günlük 1.5 milyon varilin üzerinde taşıma kapasitesine sahip olması düşünülmektedir. Ancak proje 2013 itibarı ile yüksek maliyeti ve ekonomik verimliliği bahaneleriyle iptal edilmiş olup zaman zaman gündeme gelmektedir⁸⁵.

3.3.2. Doğalgaz Boru Hatları

3.3.2.1. Trans Balkan Doğalgaz Boru Hattı

26 Ekim 1986 tarihinde inşasına başlanan Trans Balkan Hattı, Haziran 1987'den itibaren faaliyete geçmiştir. Rusya'dan başlayan ve 845 km uzunluğunda olan hat, sırası ile

⁸² <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari>

⁸³ https://ipfs.io/ipns/tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/Kerkük-Yumurtalık_Petrol_Boru_Hattı.html

⁸⁴ <http://enerjienstitusu.com/turkiye-petrol-boru-hatlari/>

⁸⁵ <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>

Ukrayna, Moldova ve Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye ulaşmaktadır⁸⁶. İlk inşa edildiğinde 6 milyar metreküp kapasiteye sahip olan hat daha sonraki dönemlerde yapılan yatırımlar ile 14 milyar metreküp kapasiteye çıkartılmıştır. Türkiye'nin en fazla gaz tüketimi yapıldığı bölge olan İstanbul başta olmak üzere Marmara bölgesine gaz sağlayan hatta zaman zaman kesintiler meydana gelmektedir. Trans Balkan hattı üzerinden gelen gazın yarıya yakınının elektrik üretiminde kullanılması nedeniyle, gaz akışında meydana gelen kesintilerin süresine bağlı olarak elektrik alt yapısında da sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu kesintiler Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan krizden ve anlaşmazlıklardan kaynaklanmakta olup, bu durum Türkiye'nin gaz ve elektrik arz açısından sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır.

3.3.2.2. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı

Türk BOTAŞ ve Rus Gazprom şirketleri arasında, 15 Aralık 1997 tarihinde imzalanan 25 yıllık doğalgaz alım-satım anlaşması kapsamında, Rus doğalgazının, Karadeniz altından herhangi bir transit ülkeden geçmeden Türkiye'ye ulaşmasını sağlayacak hat, yıllık 16 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahiptir. 2003 yılında hizmete giren ve toplam uzunluğu 1261 km olan hattın, 390 km'lik kısmı Karadeniz altından geçmektedir. Dönemin Türkiye Enerji Bakanı Taner Yıldız, 13 Ekim 2014 tarihinde Rusya'yı ziyaretinde, söz konusu hat ile taşınan doğalgazın 19 metreküpe yükseltilmesi konusunda anlaşmaya varıldığını açıklamıştır⁸⁷.

Mavi akım projesinin gerçekleşmesi ile, Türkiye'nin gündeminde olan maliyeti daha düşük olan bir çok proje rafa kaldırılmış ve bu hattın devreye girmesi ile Türkiye Almanya'dan sonra Rus doğalgazına en çok bağımlı olan ikinci ülke olmuştur. Mavi akımın devreye girmesiyle, 1999 yılında BOTAŞ ile Türkmenistan arasında imzalanan 2,4 milyar dolarlık maliyete sahip olan ve Türkmenistan doğalgazının Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşınmasını öngören Trans Hazar Boru Hattı, rafa kaldırılmıştır⁸⁸.

3.3.2.3. Mavi Akım II

2009 yılında mutabakata varılan proje ile, Mavi Akım hattına paralel inşa edilecek ikinci bir hat ile Rus gazının, Türkiye üzerinden İsrail, Suriye, Lübnan ve Kıbrıs'a taşınması planlanmaktadır. Ancak son dönemde Türkiye ile İsrail arasında yaşanan sıkıntılar ve İs-

⁸⁶ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>

⁸⁷ PAMİR, a.g.e., s. 424-429

⁸⁸ Elvan ÖZCAN, "Bir Enerji Koridoru Olarak Türkiye'nin 2000'lerde Rusya İle Enerji İlişkileri", Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 37,38

rail'in keşfettiği doğalgaz rezervleri ile bu ülkenin hattan çıkartılması düşünülmektedir. Proje henüz plan aşamasında olup, gerçekleşmesinin bölgede yaşanan sıkıntılar ve ilgili ülkelerin arasındaki siyasi sorunlar nedeni ile zaman alacağı değerlendirilmektedir⁸⁹.

3.3.2.4. İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı

İran ile Türkiye arasında, 8 Ağustos 1996 tarihinde imzalan anlaşma gereğince inşa edilen hat 2001 yılında hizmete girmiştir. Yıllık 10 milyar metreküp taşıma kapasitesi olan hattın uzunluğu 1491 km'dir. Türkiye'ye Doğu Beyazıt üzerinden giriş yapan boru hattı, Erzurum, Sivas, Kayseri üzerinden Ankara'ya ulaşmaktadır. Söz konusu boru hattından temin edilen gazda da kesintiler yaşanmakta olup, bu hattan temin edilen gaz en pahalı gaz olma özelliğini taşımaktadır. Türkiye eksik "*teslimat ve pahalı gaz*" nedeniyle İran'ı Uluslararası Tahkim Mahkemesine şikayet etmiş, eksik gaz hususu Türkiye aleyhine, pahalılık hususu ise Türkiye lehine sonuçlanmış ve İran doğalgaz fiyatında %13,3'lük indirim gitmiştir⁹⁰.

3.3.2.5. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı

Azerbaycan'ın Hazar Denizi bölgesinde yer alan Şah Deniz sahasında bulunan gazın, Gürcistan üzerinden Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattına paralel bir güzergahtan taşınarak Türkiye'ye ulaştırılması hedefleyen proje, 12 Mart 2001 tarihinde, 15 yıllık süre için imzalanmıştır. Toplam uzunluğu yaklaşık 690 km olan hattın taşıma kapasitesi 20 milyar metreküptür. 2001 yılında imzalanan anlaşma ile 6.6 milyar metreküplük ilk kısım, 2007 yılında devreye girmiş olup, 2011 yılında imzalanan 6 milyar metreküplük ikinci kısmın ise 2018 yılında devreye girmesi beklenmektedir. Azerbaycan Şah Deniz sahasının ikinci aşama üretimine paralel olarak, BTE'nin Azerbaycan ve Gürcistan topraklarında bulunan kısmının (Güney Kafkasya Doğalgaz Boru Hattı) kapasitesinin artırılması ve söz konusu boru hattının, Türkiye-Gürcistan sınırında Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı'na (TANAP) bağlanması planlanmıştır. Projeye yönelik çalışmalar 2015 yılı içerisinde başlamış olup, BTE boru hattının ikinci kısmı olan TANAP'a gaz vereme işinin 2018 yılının sonuna kadar tamamlanması öngörülmektedir⁹¹.

3.3.2.6. Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı

Doğalgaz ihracatına yönelik, 2003 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında 15 yıl süreli imzalanan ve Avrupa Birliği INOGATE (Interstate Oil and Gas Transport to Europe)

⁸⁹ <https://www.rt.com/business/blue-stream-pipeline>

⁹⁰ PAMİR, a.g.e., s. 430,431

⁹¹ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>

Programı kapsamında geliştirilen proje ile, Hazar Bölgesi, Ortadoğu ve Türkiye'ye diğer kaynaklardan sağlanacak doğalgazın Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya taşınması amaçlanmaktadır. 2007 yılında gaz akışına başlanan hattın, Yunanistan üzerinden İtalya'ya bağlanması konusunda anlaşma imzalanmış ancak anlaşmaya varılan bu projeye gaz taşınması hususunda ilerleme kaydedilememiştir. Ancak ilerleyen süreçte İtalya bağlantısının yapılmasına yönelik imkânların ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir⁹².

3.3.2.7. Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı

Türkiye mevcut gaz ihtiyacını karşılamak amacıyla, Azerbaycan'ın Şahdeniz Sahası'ndaki kaynaktan, 6 milyar metreküplük gazın 2018 yılında Türkiye'ye ulaşmasını öngören anlaşmayı 2011 yılında imzalamıştır. Ayrıca buna ek olarak 26 Haziran 2012 tarihinde imzalanan anlaşmalarla, inşa edilecek yeni bir boru hattı ile yıllık 10 milyar metreküp Azeri gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya transit taşınması için Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı diğer adıyla TANAP projesinin hayata geçirilmesini sağlayacak hukuki altyapı tesis edilmiştir.

Azerbaycan'dan gelecek doğalgazın Türkiye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarılmasını sağlayacak olan projenin yatırım maliyetinin 45 milyar doları bulacağı değerlendirilmektedir. Söz konusu projede TPAO Güney Kafkasya Boru Hattı Genişleme Projesinde %19, BOTAŞ ise TANAP Projesinde %30 hisseye sahip olacaktır. Böylece Türkiye doğalgazın üretimi safhasından son kullanıcıya kadar kesintisiz ve uygun koşullarda ulaştırılmasına kadar olan sürecin tamamında aktif bir rol oynama şansını elde edecektir.

Söz konusu proje ile Türkiye'nin Gürcistan sınırından Yunanistan sınırına kadar olan 1850 km uzunluğunda ve 32 milyar metreküp taşıma kapasitesine sahip boru hattının inşası planlanmaktadır. İnşası devam eden boru hattından Türkiye'ye ilk gaz akışının 2018 yılında, söz konusu hat üzerinden Avrupa'ya ise gaz tedarikinin 2020 yılı içerisinde gerçekleşmesi öngörülmektedir⁹³.

TANAP hattının Avrupa ayağı olan Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattının (TAP) Batı Nabucco projesine tercih edilmesinde; TAP projesinin Batı Nabucco'dan 450 km daha kısa ve dolayısıyla ekonomik açıdan daha verimli ve daha az masraflı olması, Rusya'nın

⁹² Selim Gökçeğöz, "Boru Hatları Projelerinin Türkiye'nin Enerji Koridoru Olmasına Etkileri", Stratejik Güvenlik Dergisi, İstanbul, Haziran 2007, s. 16.

⁹³ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>

baskısı ve TAP tarafındakilerin daha aktif politikalar uygulaması söylenebilir. Özellikle Rusya, Batı Nabucco'nun seçilmesi halinde Orta ve Doğu Avrupa'daki tekelinin ciddi darbe alacağını bildiği için bu hatta karşı çıkmış ve bu hattın oluşmaması için baskı uygulamıştır. Çünkü Batı Nabucco ile Rusya'nın gaz yolladığı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri yararlanabilecekken, TAP ile ise bu bölgede yararlanabilecek tek ülke Bulgaristan'dır. TAP'ın gerçekleşmesi durumunda Rusya'nın tek kaybı, Güney Akım'dan İtalya'ya gaz nakledememesi olacak ve alınan bu karar sonucunda Rusya, Doğu Avrupa'da genel olarak tekelinin koruyabilecek, fakat İtalya pazarına yönelik potansiyel satışından mahrum kalacaktır. Türkiye açısından bakıldığında ise, Türkiye ihtiyacı olan gazın bir kısmını temin ederken Avrupa enerji güvenliğinde önemli bir role sahip olan hattın geçiş güzergahında bulunması sebebiyle önemli kazanımlar elde edecektir⁹⁴.

Azeri doğalgazının Türkiye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlayacak TANAP'ın açılışı, 12 Haziran 2018 tarihinde, Eskişehir'de yapılmıştır. Türkiye'nin temin ettiği en ucuz gaz söz konusu bu projeden sağlanacak olup, bu hat vasıtasıyla, ilk iki yıl 2 milyar m³, 2020 yılında ise ithal edilecek gaz miktarı 6 milyar m³ hacmine ulaşacaktır. TANAP projesinin diğer bir önemli tarafı ise, bu hattın kapasitesinin ilerleyen zamanda eklenecek ekstra bir kompresör yardımıyla 31 milyar m³ hacmine kadar çıkartılabilecek olmasıdır. Yapılacak bu ilave gaz, İran, Irak veya bölgede bulunan diğer ülkelerden temin edilecek doğalgaz da olabilmesi özelliği ile bu proje stratejik öneme sahip bir projedir. Fakat Rusya'nın bölgede var olan etkinliği ve proje ile ilgili ülkeler üzerindeki baskı mekanizmaları hesaba katıldığında, bu stratejik öneme sahip boru hattı da Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkileriyle doğru orantılı olarak önemini koruyacaktır.

3.3.2.8. Türk Akım Doğalgaz Boru Hattı

10 Ekim 2016 tarihinde Türkiye ile Rusya arasında imzalanan, Türk Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi; Rusya'dan başlayıp Karadeniz üzerinden Türkiye'nin Karadeniz kıyısında bulunan alım terminaline ve devamında Türkiye topraklarından geçerek komşu ülkelere uzanan, yıllık toplam 31,5 milyar metreküp gaz taşıma kapasitesine sahip iki hattın oluşan bir projedir. Söz konusu hat ile Türkiye, ihtiyacı olan doğalgazın bir kısmının karşılanmasını ve Rus gazının kendi toprakları üzerinden Avrupa'ya taşınmasını sağlayacaktır. Deniz ve kara bölümünden oluşan hattın deniz bölümünün inşası ve işletimi Rusya Federasyonu tarafından yapılacak, kara bölümündeki hattın Türkiye'ye gaz taşıyacak bölümü BOTAŞ tarafından inşa edilecek, Avrupa'ya gaz taşıyacak hattın inşası ve işle-

⁹⁴ ÖZCAN, a.g.e., s. 48,49

timi ise %50 oranında ortaklık payı ile iki ülkenin şirketleri tarafından kurulacak yeni bir şirket tarafından yapılacaktır. Söz konusu proje kapsamında öncelikle Türkiye'ye doğalgaz taşıyacak yıllık 15,75 milyar metreküp kapasiteli birinci hattın, müteakibinde ise diğer hat AB'ye üye ülkelerinin doğalgaz alım taahhüdüne bağlı olarak inşa edilecektir.

Söz konusu hattın devreye girmesiyle Rusya doğrudan Türkiye'ye gaz akışı sağlayabilecek ve Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan sıkıntılar neticesinde zaman zaman kesintiye uğrayan batı hattı devreden çıkartılarak bu hat üzerinden temin edilen 14 milyar metreküplük doğalgaz sözleşmelerinin şart ve koşulları değişmeksizin Türk Akımı üzerinden aktarılması sağlanabilecektir. Böylece üçüncü bir ülkenin toprakları kullanılmadan doğrudan Rusya'dan Türkiye'ye gaz akışı sağlanmış olacak ve diğer bir ülke ile yaşanan sıkıntılardan kaynaklı muhtemel kesintilerin önüne geçilecektir. Projenin Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki deniz bölümünün inşaatı 2017 yılı mayıs ayında başlamış olup, 2019 sonunda hattın işletmeye alınması planlanmaktadır⁹⁵.

3.3.2.9. Mısır Türkiye Doğalgaz Boru Hattı

Mısır'dan gelecek doğalgaz Türkiye için, enerji ihtiyacını temin ettiği ülkeleri çeşitlendirmek ve enerji talebini karşılamak bağlamında önem arz etmektedir. Bu çerçevede iki ülke arasında çeşitli çalışmalar ve projeler yapılarak talebin karşılanması amacıyla iki ülke arasında doğalgaz boru hattı projesi geliştirilmiştir. Bu proje kapsamında, 17 Mart 2004 tarihinde Kahire'de Mısır Doğalgaz şirketi EGAS ile BOTAŞ arasında Türkiye'ye doğalgaz ithalatı ve Türkiye üzerinden Avrupa'daki çeşitli ülkelere doğalgaz iletimi hususlarına ilişkin bir çerçeve anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde, Mısır'dan Türkiye'ye yılda 2 ila 4 milyar metreküp, buna ilave olarak da Türkiye üzerinden Avrupa'ya yılda 2 ila 6 milyar metreküp doğalgaz ihraç edilmesi öngörülmüştür. Yapılan görüşmeler neticesinde geçiş güzergahında olan Suriye'nin de katılımı ile gerekli çalışma gruplarının oluşturulması planlanmıştır. Fakat Arap Baharı ile 2011 yılında Mısır'da yaşanan olaylar neticesinde, meydana gelen yönetim değişikliği ve devamında Mısır Türkiye ilişkilerinde yaşanan soğuk hava nedeniyle projede sıkıntılar yaşanmıştır. Ayrıca projeye katılacak olan Suriye'de yaşanan iç savaş ve Türkiye ile olan ilişkiler projenin yaşama ihtimalini tehlikeye sokmuştur⁹⁶.

⁹⁵ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>

⁹⁶ ÖZCAN, a.g.e., s.54.

3.3.2.10. Türkmenistan-Türkiye-Avrupa (Hazar Geçişli) Doğalgaz Boru Hattı

Türkiye, Rusya ile ortaklaşa yapmış olduğu Mavi Akım Projesi'nden önce zengin doğal gaz rezervlerine sahip olan Türkmenistan doğalgazının, Rusya'ya veya İran'a bağlı kalmadan Hazar Denizi altından geçirilerek Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'na paralel bir hat ile Türkiye'ye, buradan da dünya pazarlarına ulaştırılmasını öngören projeyi hayata geçirmeye çalışmış ve bununla ilgili mutabakatı 1991 yılında imzalanmıştır⁹⁷. Ancak Türkmenistan açısından da ekonomik ve siyasi yönden önem arz eden proje yine Rusya'nın engeline takılmıştır. Rusya İran ile yapmış olduğu anlaşma ile Hazar Denizi'nin statüsünde bir takım değişiklikler yaparak denizin tabanından geçirecek olan bu hattın inşasına engel olmuştur. Bu sayede Rusya, 2028 yılına kadar, Türkmen doğalgazının çok düşük maliyetle kendisine akmaya devam etmesini sağlamıştır⁹⁸. Söz konusu hattın gerçekleşmemesi ile Azerbaycan ülkesinden geçecek hat üzerinden elde edeceği kazançtan, Türkmenistan özellikle Rusya'ya bağımlı kalmadan dünya pazarına doğrudan açılma fırsatından ve Türkiye ise düşük maliyette doğalgaz temin edebilme fırsatından mahrum olmuştur. Türkiye açısından asıl önem arz eden diğer bir konu ise, söz konusu hattın inşası ile sağlanması öngörülen Türk Devletlerinin bütünleşmesi projesinin ortadan kalmış olmasıdır⁹⁹.

3.3.2.11. Katar-Türkiye-Avrupa Doğalgaz Boru Hattı

Katar sahip olduğu doğalgaz rezervleri bakımından dünyada Rusya ve İran'dan sonra en zengin rezervlere sahip olan ülkedir. Dünyada ispatlanmış gaz rezervlerinin %13'ü (23,4 trilyon m³) Katar'da bulunmaktadır. Sahip olduğu bu zengin doğalgazı boru hatları ve LNG olarak ihraç eden Katar, özellikle LNG konusunda en büyük ihracatçı konumdadır. 2016 yılında yapmış olduğu 124,4 milyar metreküp doğalgaz ihracatının %84'ünü LNG olarak gerçekleştirmiştir. Katar'ın sahip olduğu bu zengin doğalgaz rezervlerinin engebesiz düzlüklerden oluşan arazi hattından geçirilerek inşa edilecek boru hattı vasıtasıyla Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye, Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması projesi 1991'den beri konuşulan bir projedir. En son 2009 yılında söz konusu proje yüksek sesle dilendirilmiştir. İnşası düşünülen hattın geçiş güzergahının düz olması maliyet bakımından avantajlı gibi gözükse de, 2 bin km uzunlu bulan proje için, yaklaşık 10 milyar dolar bir kaynak gerektirir. Her ne kadar bu mesafenin, hattın Basra Körfezi ve Irak bölgesinden geçirilerek 1400 km'ye indirilme şansı varsa da Irak'ta yaşananlar bu olasılığı zayıflatmaktadır. Söz konusu bu projenin hayata geçirilmesinde maliyetin yanında asıl problem,

⁹⁷ Savaş Yanar, "Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya", İstanbul, IQ Yayınları, 2002, s.135.

⁹⁸ Bircan Dokuzlar, Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz", IQ Yayınları, İstanbul, 2006, s.181.

⁹⁹ Savaş Yanar, "Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya", İstanbul, IQ Yayınları, 2002, s.136.

bölgede yaşanan istikrasızlıklar ve bazı ülkelerin hattın geçiş güzergahı ve bu hat ile taşınacak doğalgazın kendi menfaatlerini etkilemesi konusundaki çıkar çatışmalarıdır.

Katar, Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye, Türkiye devamında Avrupa'ya uzanacak hattı harita üzerinde çizmek kolay gibi gözükse de bu hattın hayata geçirilmesi günümüz koşullarında çok olası görünmemektedir. Çünkü bölgedeki enerji güvenliği ve enerji akışı konusunda, ABD ve AB'nin planları, Katar ve Suudi Arabistan'ın farklı çıkarları, Suriye'nin içinde bulunduğu durum, İran'ın kendi projeleri ve daha da önemlisi Suriye sorununu bahane ederek, ülke ekonomisi için hayati önem arz eden enerji kaynaklarına alternatif olabilecek Orta Doğu'da bulunan zengin enerji kaynakların, planlanan boru hatları vasıtası ile Akdeniz'e çıkış güzergahında bulunan Suriye'ye yerleşen Putin Rusya'sının çıkarları, söz konusu bu hattın yapımındaki en büyük engel olarak durmaktadır. Bu nedendir ki bu hattın harita üzerinde bir çizgiden daha ileri bir aşamaya geçmesi şu aşamada mümkün görünmemektedir¹⁰⁰.

3.3.2.12. Arap Boru Hattı

2003 yılında faaliyete geçen hat, Mısır-Ürdün-Lübnan-Suriye güzergahında yaklaşık 1013 km uzunluğunda, yıllık 0,4 Tcf gaz taşıma kapasitesine sahiptir. Ancak bu hat Mısır'dan yapılan gaz sevkiyatındaki düşüş ve boru hattına yapılan sabotajlar nedeniyle faaliyet göstermemektedir¹⁰¹. Arap boru Hattının Suriye'den sonra Türkiye ile birleştirilerek bölgeden gelen doğalgazın Avrupa pazarına ulaştırılması da düşünülmüş ancak bu plan şu ana kadar gerçekleştirilememiştir. Bölgede yaşanan gelişmeler ve sorunlar düşünüldüğünde söz konusu hattın yakın zamanda hayata geçilebilmesinin çok zor olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye ile Suriye arasında yaşanan politik sorunlar, Suriye'nin içinde bulunduğu istikrarsız durum ve bölgede var olan Rusya'nın, Avrupa pazarına açılacak doğalgazın ülke çıkarlarına ters düşmesi nedeniyle söz konusu projeye yeşil ışık yakması olası görülmemektedir.

3.3.2.13. Nabucco

Nabucco projesi ile Hazar Denizi ve Ortadoğu doğalgazının Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya güzergâhından Avrupa'ya taşınmasını amaçlamaktadır. Toplam uzunluğu 3300 km olan proje, yılda 31 milyar m³ gaz taşıma kapasitesine sahip olacaktır. BOTAŞ (Türkiye), OMV (Avusturya), BULGARGAZ (Bulgaristan), TRANSGAZ

¹⁰⁰ PAMİR, a.g.e., s.475-477

¹⁰¹ <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>

(Romanya), MOL (Macaristan) ve RWE (Almanya) eşit ortaklığıyla kurulan Nabucco Gas Pipeline International tarafından yapılacak olan projenin toplam maliyeti 8 ile 12 milyar dolar olacağı değerlendirilmektedir. Nabucco doğalgaz hattına Azerbaycan, Türkmenistan, Irak, İran, Mısır ve Katar gibi ülkelerden gaz nakli yapılması planlanmaktadır¹⁰². Ancak söz konusu proje ile ilgili özellikle Rusya'nın baskıları nedeniyle herhangi bir somut adım atılamamıştır. Nabucco projenin yerine, Avrupa ayağında güzergah değişikliği yapılan Trans Adriyatik Boru Hattı Projesi (TAP) projesi gündeme gelmiştir.

3.3.3.14. Doğu Akdeniz Enerji Kaynakları ve Muhtemel Boru Hatları

Son yıllarda Akdeniz havzasında keşfedilen zengin enerji kaynakları değerlendirilirken sadece teknik anlamda çıkartılması, yatırım maliyeti ve pazar koşullarının değil aynı zamanda söz konusu bu kaynakların nakli ve bölgede bulunan ülkelerin politikalarının da değerlendirilmesi gerekmektedir.

8 Nisan 2010 tarihinde ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi tarafından yayınlanan raporda, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan bölge olan Levant Havzasında 3,45 trilyon metreküp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğunun tahmin edildiği belirtilmiştir. Bu tahmin dünyanın en büyük doğalgaz yataklarından birinin Doğu Akdeniz'de bulunduğuna işaret etmektedir. Aynı merkez tarafından Nil Delta Havzasında ise yaklaşık 1,8 milyar varil petrol; 6,3 trilyon metreküp doğalgaz ve 6 milyar varil sıvı doğalgaz rezervi olduğu tahmin edildiği, Kıbrıs Adası'nın çevresinde ise 8 milyar varil petrol olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca Girit'in güney ve güneydoğusundaki alanda biri 1,5, diğeri 2 trilyon metreküp olmak üzere toplam 3,5 trilyon metreküplük doğalgaz bulunmaktadır¹⁰³. Şu ana kadar Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynakları ile ilgili farklı veriler bulunmakta olup, varlığı ispatlanan miktar ile tahmin edilen miktar arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Söz konusu bu kaynakların parasal değeri ile ilgili olarak 1 trilyon ile 3 trilyon dolar arasında farklı tahminler yürütülmektedir.

Bölgede keşfedilen ve varlığı tahmin edilen enerji kaynaklarına baktığımızda önemli bir rakam ortaya çıkmaktadır fakat asıl kritik konu bu yeni kaynakların bölgeden pazar alanlarına nasıl taşınacağıdır. Akdeniz bölgesi göz önüne alındığında söz konusu bu kaynakların birinci yol olarak, İsrail-Güney Kıbrıs-Girit-Yunanistan-İtalya hattından Avrupa pazarına ulaştırılması, ikinci yol olarak doğrudan İsrail-Türkiye üzerinden Avrupa pazarına

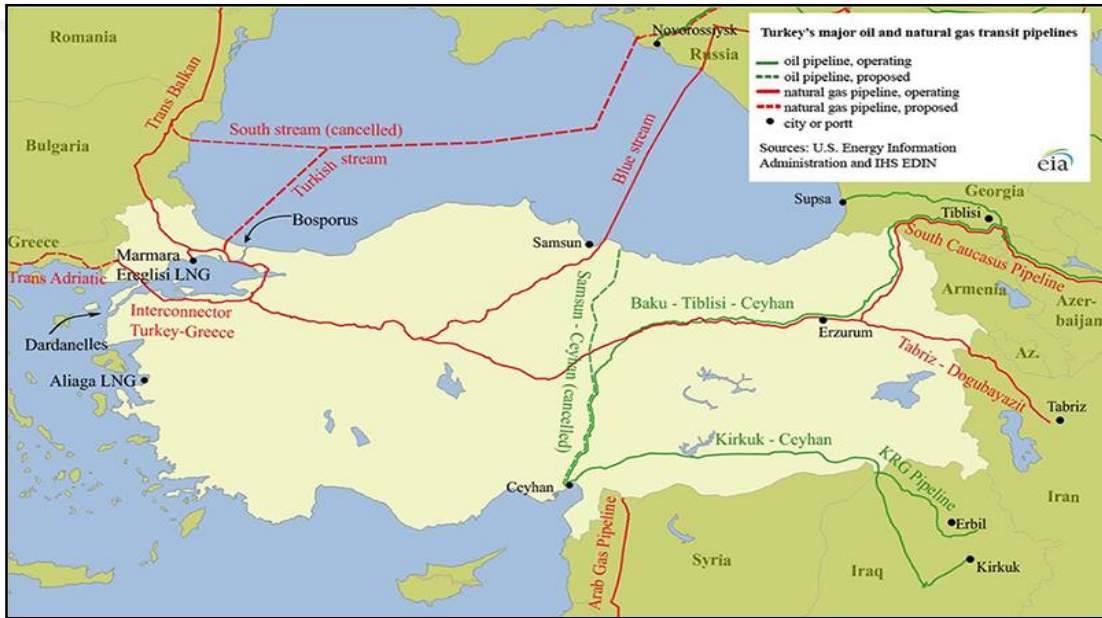
¹⁰² <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>

¹⁰³ ÖZCAN, a.g.e., s.57

ulaştırılması ki bu hat en ekonomik güzergah olarak ortaya çıkmaktadır, son olarak da çıkartılan gazın Kıbrıs'ta oluşturulacak sıvılaştırma tesislerinden tankerlerle taşınması¹⁰⁴.

Fakat bölgedeki dengeler düşünüldüğünde, İsrail ile Türkiye arasında Filistin meselesi üzerinden yaşanan Mavi Marmara krizi ve güncel sorun olarak Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak tanınması olayı, Kıbrıs sorunu ve GKRY'nin KKTC'yi yok sayarak bölgede yapmış olduğu çalışmalar ve keşifler, Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan inişli çıkışlı politik durum, Akdeniz'de keşfedilen kaynakların pazarlara nasıl ulaştırılacağı konusunda soru işaretleri taşımaktadır.

Harita 6.: Türkiye'den Geçen ve Geçmesi Planlanan Boru Hatları

Kaynak: U.S. Energy Information Administration and IHS EDIN

3.4. Enerji Bağımlılığı Kapsamında AB-Rusya-Türkiye-ABD Diyalogları

Dönemin Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schumann'ın "*Dünya barışı onu tehdit eden tehlikeler koşut ve yaratıcı çabalar ortaya konulmaksızın korunamaz*" cümlesi ile başlayan, 9 Mayıs 1950 tarihli deklarasyonu, siyasal ve ekonomik bir yapılanma olan AB'nin ilk adımı olan *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu*'nun kurulması için bir çağrı olma özeline

¹⁰⁴ Atilla SANDIKLI, Erdem KAYA, Bölgesel Sorunlar ve Türkiye, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 2016, s.17.

sahipti¹⁰⁵. Söz konusu birliğin kurulmasında temel anlaşma olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun içinde Kömür ve Çeliğin olması tesadüf değildir. Nitekim o dönem enerji kaynağı konumunda olan kömür ve savaş sanayisi alanında önemli bir madde olan çeliğin yerini günümüzde enerji kaynağı olarak petrol ve doğalgaz almıştır.

AB kuruluşundan itibaren enerji konusunu birinci planda tutan bir kurum olarak Rusya ile enerji-politik ilişkileri 1940'lı yıllara kadar dayanmaktadır, özellikle soğuk savaş döneminde Rusya, Doğu Avrupa ülkelerine enerji satışları yapmaktaydı. Bunun yanında enerji ihtiyacını dışarıdan temin etmek zorunda olan diğer Avrupa ülkeleri de büyük oranda Rusya ve Ortadoğu enerji kaynaklarına gereksinim duymakta ve söz konusu bu bölgelerden gelen enerji kaynakları kendileri için iç piyasada hayatı önem taşımaktaydı. AB ülkeleri için, Ortadoğu'dan gelen enerji kaynaklarına olan güven, yaşanan Körfez Savaşları, İran'ın tutumu ve bölgede yaşanan sürekli bir kriz ortamı nedeniyle azaltmış ve AB'yi alternatif kaynaklara yönelmeye sevk etmiştir. AB için bu arayışa cevap verebilecek Rusya'nın enerji kaynakları ilk başlarda cazip gelmiş ancak zaman içerisinde Rusya'ya olan bağımlılık hem siyasi hem de enerji güvenliği açısından kendileri için endişe uyandırmaya başlamıştır¹⁰⁶.

AB'nin gün geçtikçe artan enerji ihtiyacı ve bu ihtiyacı karşılamak için dışa olan bağımlılığı, 2001 yılında yayınlanan Yeşil Kitapta açıkça ortaya konmaktadır. Bu kitapta, AB'nin enerji bağlamında dışa olan bağımlılığının 2030'da %70 oranında olacağı öngörülmekte, petrol fiyatlarındaki artış ve iklimde meydana gelen değişiklikler gibi diğer önemli sorunlar da dikkate alındığında, AB'nin yeni bir enerji politikasına ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. Bu kitap, AB'nin kendisini enerji bağımlılığından kurtaracak çalışmalara öncelik vermesini ve çevre dostu yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesini önermektedir. Yeşil Kitap ayrıca, AB'nin üretimde etkili olan ülkeler ile diyalog içinde olmasını ve bu ülkeler ile stratejik ortaklıklar geliştirerek kendisi için enerji güvenliğinde meydana gelebilecek risklerin azaltılmasını da önermektedir¹⁰⁷.

AB bir taraftan Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltabilmek için kaynak arayışı içinde olurken diğer taraftan da alternatif kaynaklara yönelmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede

¹⁰⁵ PAMİR, a.g.e., s.338

¹⁰⁶ İlyas Kamalov, Putin Dönemi Rus Dış Politikası; Moskova' nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s.63.

¹⁰⁷ Emre BAYSOY, Rusya, AB, ABD ilişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politikası ve Küreselleşmenin Jeopolitikası, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri Doktora Tezi, s.70

enerji altyapısının ve mevzuatının üye ülkeler arasındaki akışını kolaylaştıracak şekilde yenileme, doğalgaz depo alanlarının artırılması, AB içi yeni enerji kaynaklarının üretim potansiyelinin artırılması ve farklı enerji ithalat kaynaklarına yönelmesi konularında çalışmalarına yön vermektedir. AB özellikle kaynak çeşitliliğini sağlamak amacıyla “*Güney Gaz Koridoru*” ile mevcut altyapı geliştirilerek veya yeni yatırımlar yapılarak Hazar enerji kaynaklarından, Orta Asya’dan, Ortadoğu’dan ve yeni keşif alanları olan Doğu Akdeniz enerji havzasından enerji teminini amaçlamaktadır¹⁰⁸. Söz konusu bölgelerden gelen/gelecek ve AB ülkelerine giden/gidecek enerji nakil hatlarının en ekonomik, en kolay ve en güvenli yolu Türkiye üzerinden geçen/geçecek boru hatları vasıtası ile sağlanacaktır. Bu da Türkiye’ye AB karşında kayda değer güç ve önem kazandırmaktadır. Bu yüzden ki AB, Türkiye’yi uzun yıllardır kapısında bekletirken, özellikle enerji bağlamında kendi çıkarlarını koruyabilmek için Türkiye’den de vazgeçmemektedir.

Enerji kaynakları bakımından dünyanın en zengin bölgeleri olan Ortadoğu, Orta Asya, Hazar ve Doğu Akdeniz bölgesine yakın olan ve aynı zamanda enerji talep eden ülkeler arasında köprü konumunda bulunan Türkiye, koridor ülke olarak ve aynı zamanda bir enerji talepçisi ülke olarak, bulunduğu konumun öneminden çıkar sağlayabilmesi için dengeli politikalar izlemek zorundadır. Çünkü dünyanın iki büyük gücü olan komşu Rusya ve çok uzaklardan gelen deniz aşırı güç olan ABD, bölgede var olan enerji kaynakları üzerinde egemenlik mücadeleleri vermektedirler. Türkiye’nin ise bu mücadeledeki yeri oldukça önem arz etmektedir. Rusya enerji konusunda bölgedeki tekeli devam ettirmek isterken ABD ve AB geliştirdikleri çeşitli proje ve uyguladıkları çeşitli taktiklerle Rusya’nın enerji konusundaki üstünlüğünü kırmak istemektedir. Soğuk savaş sonrasında Rusya kısa bir süre toparlanmanın ardından, bölgede tekrar aktif politikalar izlemeye başlamış, bu durum da ABD’yi söz konusu bölgede kendi çıkarları doğrultusunda daha hassas politikalar geliştirmeye ve daha duyarlı olmaya zorlamıştır. Bu zorlamanın hem bölgenin güvenliği üzerinde hem de bölgede var olan önemli enerji kaynakları açısından sonuçları olmaktadır. Bu nedenle ABD çıkar çatışmasına tekrardan başladığı Rusya ile mücadele doğrultusunda yeni bir enerji politikası belirlemiştir. 2001 yılında, ABD başkan yardımcısı Dick Cheney başkanlığında hazırlanan Baker raporunda, ABD’nin yeni enerji politikası ortaya konmuştur. Cheney’nin raporundaki bu yeni enerji politikasına göre, enerji kaynaklarının var olduğu Kolombiya’dan Venezüella’ya, Orta Doğu’dan ve Kafkaslara kadar bütün bölgelerin kontrolünün sağlanması öngörülmektedir. Böylece ABD, Rusya’nın uzun vadede tekrar süper güç olmasına ve bölgedeki enerji kaynakları üzerinde kartel

¹⁰⁸ PAMİR, a.g.e., s.363-366

olmasına engel olmayı hedeflemektedir.¹⁰⁹. Fakat Rusya Gürcistan meselesinde, Ukrayna konusunda ve son olarak da Suriye konusunda ortaya koyduğu yaklaşımla kendinin hâkim olduğu ve bulunduğu bölgelerde başka güçlerin varlığını kabullenmemektedir. İşte tam da bu noktada Türkiye'nin stratejik önemi gün yüzüne çıkmaktadır. Çünkü enerji arz eden bölgeler ile talep eden bölgeler arasında enerji koridoru pozisyonundaki Türkiye, Ortadoğu ve Asya petrol ve doğalgazının uluslararası pazarlara ulaştırılması noktasında kritik bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Türkiye'nin Rusya ile yapmış olduğu enerji birlik-telikleri ve projeleri ABD'nin politikalarına ters düşerken, AB ve ABD'nin Ortadoğu, Orta Asya, Kafkasya ve Doğu Akdeniz enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara taşıma noktasında geliştirilen projelere Türkiye'den gelen destek Rusya'nın çıkarlarına ters düşmektedir. Enerji politikası olarak Rusya ve ABD arasında sıkışıp kalan Türkiye, sahip olduğu kritik coğrafi konumunu, sağlam, gerçekçi, ileriye dönük ve akılcı politikalar ile taçlandırarak dengeli ve stratejik politikalar üretebilirse birçok kazanım elde edebilecektir.

3.5. Suriye'de Bulunan Rusya'nın Enerji Bağlamında Türkiye'ye Etkisi

Rusya'nın Putin döneminde benimsediği stratejik planlar, esasen Türkiye ile ekonomik ilişkiler dışında bir bütünleşmeyi öngörmemektedir. Çünkü Türkiye'nin bölgede egemen bir güç olması Rusya'nın çıkarları ile örtüşmemektedir. Rusya'ya göre Türkiye'nin bölgesel bir güç olmasından en fazla kendisi zarar görecektir. Suriye'de başarılı olan bir Türkiye, özellikle Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkaslarda yaşayan Müslüman toplumlar için cesaret ve güven kaynağı olacaktır. Bu da özellikle Rusya'da ve yakın çevresinde yaşayan Müslüman kitleyi etkilemesi açısından Rusya için bir rahatsızlık kaynağıdır. Ayrıca Suriye'de istediğini elde eden bir Türkiye, Rusya'nın Avrupa'ya ve yakın çevresine karşı kullandığı enerji kozunu elinden alacak, olası böyle bir durum da ekonomisi %50 oranında enerji kaynaklarından elde edilen gelire bağlı olan Rusya'nın hem ekonomik hem de politik olarak büyük kayıplar yaşamasına neden olacaktır. Türkiye Rusya'yı Batı ile olan ilişkilerinde bir denge unsuru olarak kullanmak isterken Rusya tarihsel gerçeklerden yola çıkarak, Türkiye ile olan ilişkilerini ekonomik düzeyde devam ettirmek istemektedir. İki ülke yıllarca hem rekabet hem de işbirliği içerisinde olan bir politika devam ettirmiş ancak genel olarak Rusya ile olan işbirliği ön planda görülmüş fakat yaşanan rekabet ortamı çok ön planda tutulmamıştır. Günümüzde de Suriye konusunda Rusya ile yaşanan işbirliği ön planda gözükürken madalyonun diğer yüzü olan Rusya olan rekabet ve Rusya'nın

¹⁰⁹ BAYSOY, a.g.e., s.71

Suriye’de kendi çıkarlarını garanti altına alırken uyguladığı politikaların Türkiye için olan zararları arka planda kalmaktadır¹¹⁰.

Suriye meselesinde en başından beri Şam rejiminin iktidardan gitmesi yönünde ısrarcı olan ve politikalarını bu amaç etrafında şekillendiren Türkiye, Rusya’nın bölgede askeri varlığını artırarak rejim güçlerinin yanında yer alması ile zor duruma düşmüş ve bu doğrultuda politikalarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Her ne kadar Rusya’nın Suriye’deki varlığı ve Esed rejimine verdiği destek Türkiye’nin çıkarları ile örtüşmese de, iki ülke arasında son dönemde geliştirilen ikili ilişkiler, ekonomik ve enerji bağlamında yapılan anlaşmalar, ABD’nin PKK/ PYD konusundaki tutumu ve bölgede yaşanan diğer gelişmeler Türkiye’nin Rusya ile birçok konuda beraber hareket etmesi zaruri yetini doğurmuştur. Suriye konusunda iki ülke arasında farklı yaklaşımlar olsa da, her iki ülke de son dönemde geliştirilen işbirliğinden vazgeçmek istememektedir. Bunun kanıtı olarak, 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden, SU-24 tipi bir Rus uçağının Türk Hava Kuvvetleri tarafından düşürülmesi sonrası, kısa bir süre yaşanan kriz ve karşılıklı yapılan set açıklamaların yerini daha yumuşak ve olumlu söylemler olarak iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrar uçak krizi öncesine dönmesidir. Diğer bir kanıt ise, bütün politikalarını Esed rejiminin gitmesi üzerine kuran Türkiye’nin, Rusya’nın geçiş döneminde Esed’in iktidarda kalmasında ısrar etmesine ve PKK/PYD ile olan temaslarına yüksek tondan ses çıkarmamasını göstermek mümkündür.

Suriye’de zor duruma düşen ve adeta can çekişen Esed rejiminin devamını garantileyerek kendisi için Orta Doğu’da son kale olarak gördüğü Suriye’yi kaybetmek istemeyen Rusya, DAESH terör örgütü ile mücadele etmek bahanesiyle Suriye’ye müdahale ederek;

- İKYB-Irak-İran ve Hazar bölgesinden gelecek muhtemel enerji hatlarının vanasını kontrol etme,
- Güneyden gelmesi gündemde olan Katar veya Suudi Arabistan enerji kaynaklarının uluslararası pazara açılmasını engelleme,
- İsrail, Lübnan, Kıbrıs, Suriye dâhil Doğu Akdeniz ‘offshore enerji’ yataklarını kontrol etme şansı elde etmiştir.

Rusya’nın yanında Suriye’de büyük çıkarları olan diğer bir ülke de ABD’dir. Rusya gibi ABD de kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda DAESH terör örgütü ile mücadele şapkası altında Suriye’ye müdahale etmiştir. Aslında gerçekler hiç de söylendiği gibi gö-

¹¹⁰ YILMAZ, a.g.e., s.179,180

zükmemektedir. Dünya tarihindeki bugüne kadar gelmiş geçmiş en kanlı terör örgütü diyebileceğimiz DAESH, ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi (BOP) kapsamında, Türkiye'nin de içinde bulunduğu, Fas'tan Basra Körfezine kadar Ortadoğu'da bulunan 22 devletin rejimini, sınır ve haritalarını değiştirmek maksadıyla yaratılmış eli kanlı bir terör örgütüdür. Bu örgüt ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın, 7 Ağustos 2003 tarihli Washington Post gazetesinde "Transforming the Middle East" (Ortadoğu'yu dönüştürmek) başlığı ile yayınlanan yazısının bir sonucudur¹¹¹. DAESH bölge haritalarını değiştirmek için kurulmuş ve ABD'nin Suriye'de nihai hedefi olan Suriye Kürdistanı'nın kurulması ile oluşturulacak bir terör koridorunu meşrulaştırmaya yardım eden bir unsurdur. Tıpkı Irak'ta olduğu gibi Suriye'nin de bölünmesinde asıl önemli olan konu, ülkenin kuzeyinden Akdeniz'e açılan bir terör koridorunun gerçekleştirilmesidir. Şu ana kadar ABD'nin uyguladığı politika ile bu amacın gerçekleşmesi için iki aşama kalmıştır. Bunlardan birincisi sözde Afrin kantonu ile sözde Kobani (Ayn el Arab) Kantonunun birleştirilmesi ki bu aşama Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 24 Ağustos 2016 tarihinde başlattığı ve 29 Mart 2017 tarihinde başarı ile tamamladığı Fırat Kalkanı Harekâtı (FKH) ve devamında 20 Ocak 2018 tarihinde başlayan ve 18 Mart 2018 tarihinde başarı ile tamamlanan Zeytin Dalı Harekâtı (ZDH) ile engellenmiştir. İkincisi ise Akdeniz'e kadar olan yerlerin ele geçirilmesidir. Bu gün hala devam eden İdlib Harekâtı da bu aşamanın gerçekleştirilememesi için icra edilen bir harekâttir. Her ne kadar bu harekât ile amaçlanan nihai hedeflere tam olarak ulaşılamamış olursa da ikinci aşamanın önüne büyük bir engel konulmuştur. Şayet bu iki aşama tamamlanırsa, kuzeyde bir terör koridoru oluşturulursa bölge enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara Türkiye'yi by-pass ederek ulaştırılması mümkün olacaktır.

Suriye topraklarında muhakkak her ülkenin kendisine ait gizli bir ajandası bulunmaktadır. Bu bağlamda Rusya ile ABD ilişkisi salt düşmanlık değil, kimi zaman işbirliği olurken kimi zaman da rekabet ortamına dönüşmektedir. Sonuç itibarı ile Putin uzun dönemde Suriye'de bir bütünlük olmayacağını farkında olarak planlarını daha çok, Suriye'de bulunan enerji alanlarını ele geçirmek, bölgede bulunan zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin geçiş güzergâhlarını kontrol etmek üzerine yapmaktadır¹¹². Nitekim yapılan bu planlardan en çok etkilenen ülke, Suriye ile 930 km kara sınırı bulunan Türkiye olmaktadır. Öncelikle enerji bağlamında büyük oranda dışa bağımlı olan Türkiye, bu bağımlılıktan kurtulmak için çevresinde bulunan zengin enerji kaynaklarına erişim konusunda inşa

¹¹¹ <https://www.timeturk.com/tr/2012/11/26/rice-abd-nin-turkiye-deki-kozu-kurt-karti.html>

¹¹² Volkan Özdemir, ANKA Enstitüsü, Rusya Suriye'de Neyi Amaçlıyor?, 12 Eylül 2017, Erişim: <http://ankaenstitusu.com/enerjepolitik-bir-analiz-rusya-suriyede-neyi-amacliyor/>

edebileceği alternatif boru hatları, kaynak ülkeler ile yapabileceği proje, anlaşma ve işbirliğinden mahrum kalmaktadır. Adeta Suriye'ye yerleşerek suyun başını tutan Rusya'ya olan enerji bağımlılığına devam etmek zorunda kalmaktadır. Çevresindeki zengin enerji kaynaklarının talep edilen bölgelere, özellikle Avrupa'ya ulaştırılmasında transit geçiş güzergâhı olma şansı tamamen Rusya'nın inisiyatifine kalmakta ve olası inşa edilecek projelerin hangi şartlarda ve ne şekilde inşa edileceği yine Rusya'nın çıkarları doğrultusunda vereceği kararlara bağlı kalacaktır. Diğer bir kayıp ise, ülkesinden geçecek enerji hatları ile adeta bir enerji geçiş koridoru olma şansına sahip olabilecek Türkiye, söz konusu bu koridordan elde edeceği geçiş ücretleri ve bu koridor vasıtasıyla çeşitli kaynak ülkelerden temin edebileceği daha düşük maliyetteki petrol ve doğalgaz ile hem ekonomik anlamda büyük gelir sağlayabilecek hem de özellikle İran ve Rusya'dan fahiş fiyatlarla temin ettiği petrol ve doğalgaz ücretlerinden büyük indirim edebilme şansını kaybetmektedir. Çok uzun yıllardır AB'ne entegre olmak ve bu birliğin bir parçası olmak için mücadele eden ve özellikle son günlerde Avrupa ülkeleri ile inişli çıkışlı ilişkiler yaşayan Türkiye, enerji bağlamında dışa bağımlı olan Avrupa ülkelerinin enerji güvenliğini sağlayabilme, söz konusu ülkeleri Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtarabilecek enerji hatlarının geçiş güzergahında kilit ülke konumuna gelme ve bu sayede Avrupa'ya karşı enerji kozunu elinde bulunduran Rusya'dan bu kozu alabilme şansını, Putin'in akıllı politikaları yüzünden yitirmiş durumdadır. Rusya'nın, ülke çıkarları doğrultusunda Suriye'ye doğrudan müdahale etmesi, ülkenin devlet ambleminde yer alan ve bir elinde tuttuğu dünyayı diğer elinde tuttuğu topuz ile ıslah etme anlamına gelen şeklin, yani sert güç politikasının bir yansıması olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Şekil 1.: Rusya Federasyonu Amblemi

Söz konusu bu politika, bölgede çıkar çatışması içerisinde bulunan ülkeler arasında en çok Türkiye'yi etkilemektedir. Her ne kadar son dönemde yaşanan olaylara bakıldığında Türkiye ile Rusya işbirliği içerisinde hareket ediliyor gibi bir hava olsa da esasen Rusya'nın bölgede ve özellikle Suriye'de izlediği politika ve yaklaşımlar, çoğunlukla Türkiye aleyhine sonuçlar doğurmakta olup bu sonuçların gelecekte büyük sıkıntıları da beraberinde getireceği değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Türkiye bulunduğu konum itibarıyla, hızla bölgede bir enerji terminali ve transit geçiş güzergâhı olma yolunda ilerlemektedir. Ülke olarak kendi ihtiyacı olan enerji kaynaklarına ulaşmada yakın çevresinde fazlasıyla var olan kaynaklardan kolaylıkla faydalanma ve ihtiyacı olan enerji ithalatında kaynak çeşitliği yaparak tek bir ülkeye bağımlı kalmama şansına sahiptir. Ayrıca Türkiye yine bulunduğu konum itibarıyla, özellikle Avrupa ve AB ülkelerinin enerji problemini çözebilecek imkanlara sahip bir ülkedir. Ancak şu da bir gerçektir ki, Türkiye'nin bu konumu kendisine söz konusu imkanları tanımasına rağmen, şu ana kadar Türkiye'nin bu hedefe ulaşıldığını söylemek pek mümkün değildir. Fakat özellikle son dönemde gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan isabetli yatırımlar, anlaşmalar ve projeler Türkiye'nin enerji problemini her ne kadar tam olarak çözemese de söz konusu bu yatırım, anlaşma ve projeler bu sorunun çözümüne önemli katkı sağlamaktadır. Türkiye özellikle sahip olduğu konumunun enerji konusunda kendisine tanıdığı imkan ve avantajları kullanmak için çaba sarf ederken, öncelikle ihtiyaç duyduğu enerjiyi daha ucuza mal etmeyi, kaynak ülkeleri çeşitlendirmeyi ve özellikle enerji bağlamında dışa bağımlı olan Avrupa'ya gidecek boru hatlarının kendi topraklarından geçmesi için mücadele vermektedir.

Türkiye kendi topraklarında ispatlanmış kayda değer petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmasa da, bölgede var olan zengin enerji kaynaklarına adeta bir kol boyu uzaklıkta bulunmaktadır. Bu yakınlık, kendisine sağlamış olduğu avantajların yanında dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Bölgede çıkarı olan Rusya, ABD ve Avrupa ülkeleri söz konusu bu enerji kaynaklarına hükmetme bağlamında sürekli bir rekabet ve mücadele içinde bulunmaktadır. Yaşanan bu rekabet ve mücadele hem bölge ülkeleri için, hem de bölgeye mesafe olarak ve çeşitli bağlarla yakınlığı bulunan Türkiye'yi derinden etkilemektedir. Türkiye'nin yakın çevresinde ve hatta kendi toprakları üzerinde gerçekleşen bu çıkar mücadeleleri, hayalini kurduğu enerji terminali olma, enerji konusunda dışa bağımlılıktan kurtulma, enerji koridoru olma ve bu sayede eline alacağı kozu uluslararası platformda bir güç unsuru olarak kullanmasını kısa vadede mümkün kılmamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin kendi içerisinde yaşadığı sıkıntılar, iç ve dış destekli terör sorunu, bölgedeki kaynakların paylaşımı konusunda yaşanan rekabet sonrası oraya çıkan kargaşa ve istikrarsız komşuların durumu ve özellikle son dönemde ABD ile Rusya arasında denge politikası kurma çabaları, Türkiye açısından yaşanan diğer sıkıntılardır. Bu tür sıkıntılar Türkiye'nin hayallerinin kısa sürede gerçekleşmesini engellemektedir.

Özellikle Ortadoğu'da yaşanan enerji rekabetine, kendi çıkarlarını korumak için dahil olmak zorunda kalan Rusya, Suriye'ye müdahale ederek bölgedeki tansiyonun ve ateşin daha da yükselmesine neden olmuştur. Yükselen bu tansiyon ve ateşin etkileri en çok Türkiye'ye olmuştur. İnsanlık anlamında Suriyeli göçmenlerin durumu, ekonomik anlamda ülkenin kaybı, politik anlamda bölgede güç kazanan PKK/PYD'nin durumunun yanında Türkiye, bölgede büyük bir güç ve çıkar mücadelesine giren ABD ve Rusya arasında yaşanan bu mücadeleden en çok etkilenen ülke olmuştur. Ortadoğu'daki son kalesi olan Suriye'yi kaybet istemeyen ve ülke çıkarları doğrultusunda enerji geçiş güzergâhlarını kendi kontrolü altına almak isteyen Rusya, yaptığı hamlelerle Türkiye'nin hayallerinin gerçekleşmesini kendi eline almak için mücadele içindedir. Buna karşılık bölgede var olan ABD, izlediği politikalar ve özellikle PKK/PYD konusundaki tutumu ile Türkiye'nin tepkisini çekmiş, bunun sonucunda da Türkiye bugüne kadar uygulanan politikaların aksine, ABD'nin politikalarından daha bağımsız, kendi çıkar ve menfaatlerini daha fazla gözetten bir politika izlemeye başlamıştır. Söz konusu bu durum enerji politikaları konusunda da aynı doğrultuda ilerlemiş ve Türkiye ülke olarak Rusya'ya yanaşmak zorunda kalmıştır. Son yaşanan olaylara bakıldığında Türkiye ile Rusya arasında karşılıklı olarak bakış açılarında derin bir değişim olsa da, yine de Türkiye Rusya ile stratejik ortaklık içerisinde girmeyi tercih etmemektedir. Türkiye için Rusya, Türkiye'nin ekonomik ve stratejik çıkarlarına ve izlemeye çalıştığı denge politikasına uygun bir ülkedir. Rusya açısından da Türkiye, bölgede büyük öneme sahip bir ülkedir. Çünkü Rusya Türkiye'yi enerji geçiş güzergâhlarında kavşak bir noktada bulunan kendisi için işbirliği yapılabilir bir ülke olarak görmektedir. Özellikle Rusya Türkiye'nin son dönemde ABD'nin enerji politikalarından bağımsız olarak izlediği politikalardan son derece memnun görünmektedir. Fakat Rusya Türkiye'yi enerji bağlamında transit ülke olarak görmekte, bu da Türkiye'nin beklentileri ile uyuşmamaktadır. Her ne kadar Türkiye ile olan ilişkilerde yaşanan olumlu gelişmeler olsa da, Türkiye'nin konumunun ve beklentilerinin bilincinde olan Rusya, işi şansa bırakmak istememektedir. Bu nedenle günümüzün en etkili devlet adamı olan Putin, enerji güzergâhlarının geçişi hususunda en az Türkiye kadar önemli bir konuma sahip olan Suriye'de inisiyatifi kendi kontrolüne almıştır. Hem doğudan gelecek, hem güneyden gelecek hem de Akdeniz bölgesinde var olan enerji kaynaklarının en kolay ve ekonomik çıkış noktasında bulunan Suriye'de vananın kontrolünü elinde bulundurmaktadır. Bu durum her ne kadar kısa vadede Türkiye'nin lehine gibi gözükse de, söz konusu bu avantaj Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler sürdürülebildiğince geçerli olacaktır. Fakat bölgede etkin bir güç olarak var olan ABD gibi büyük bir ülkenin baskılarına ve uyguladığı politikalara ne kadar dayanabileceği ve karşı koyabileceği soru işareti olan Türkiye'nin, mev-

cut enerji politikalarını belirlerken gerçekçi, uygulanabilir ve uzun soluklu planlar yaparak, temkinli davranması gerekmektedir. Türkiye aynı zamanda, Suriye'de var olan ABD, Rusya ve diğer ülkelerin arasındaki ilişkilerin salt mücadeleye dayanan bir ilişki olmadığını, zaman zaman bu ilişkinin karşılıklı anlaşma ve işbirliği şeklinde de devam ettiğinin bilincinde olarak hareket etmek zorundadır. Çünkü bölgedeki her ülke, kendi çıkarları ve ajandasına uygun olarak her ülkeyle, her örgüt ile görüşmekte, anlaşma ve işbirliği yapmaktadır. Bunun çok iyi farkında olan Türkiye, yapmış olduğu siyasi ve askeri hamlelerle diğer konularda olduğu gibi enerji konusunda da kendi çıkar ve menfaatlerini korumak amacıyla mücadelesine devam etmektedir. Köklü bir devlet anlayışına sahip olan Türkiye, hem siyasi hem de idari anlamda, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kendisine karşı oynanan her türlü oyunun bilincinde ve farkında olarak bu oyunları bozacak argümanları yerinde ve zamanında kullanmak durumundadır. Türkiye, Suriye'de bulunan Rusya'nın ve diğer devletlerin, özellikle enerji bağlamında kendisine olan olumsuz yöndeki etkilerini ortadan kaldırarak, kendi çıkar ve menfaatlerine olan plan ve projeleri şekillendirmek ve hayata geçirmek zorundadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Sapmaz, Rusya'nın Trans Kafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, 1.Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş., 2008,
- Atilla SANDIKLI, Erdem KAYA, Bölgesel Sorunlar ve Türkiye, BİLGESAM Yayınları, İstanbul, 2016,
- Bahadır AYDIN, Vladimir Putin Döneminde Enerjinin Bir Güç Unsuru Olarak Kullanılması ve İzlenen Politikalar, Yüksek Lisan Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırma Enstitüsü, 2013,
- Bircan Dokuzlar, Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz", IQ Yayınları, İstanbul, 2006,
- Bochkarev, D. A., "The Changes in Russian Energy Policy and the Natural Gas Pipelines", 2006, OGEL 4 www.ogel.org,
- C.Erman, "Dünden Bugüne Rusya Ekonomisi", Sosyalist Teori ve Politika Dergisi, Sayı 214,
- Cenk TAMER, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Suriye'nin Enerji Jeopolitiği, 2017,
- Çağdaş Acar, "Petrol ve Doğalgaz", Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007,
- Devies, Peter, BP Quantifying Energy BP Statistical Review of World Energy, London, BP,2006
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Suriye Ülke Bülteni Nisan 2014,
- Elvan ÖZCAN, "Bir Enerji Koridoru Olarak Türkiye'nin 2000'lerde Rusya İle Enerji İlişkileri", Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014,
- Emre BAYSOY, Rusya, AB, ABD ilişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politikası ve Küreselleşmenin Jeopolitiği, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Stratejileri Doktora Tezi,
- Eslen, N., Çok Kutuplu Düzene Doğru, İstanbul, Truva Yayınları, 2008,
- Erel Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya'nın Dış Politikası", *SBF Dergisi*,
- Ertan EFEGİL, Nezih Müsaoğlu, Rusya-AB Ekseninde Türkiye'nin Enerji Politikasının Analizi,
- Fikret Ertan, *Rusya'nın Dönüşümü*, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2001,
- İlyas KAMALOV, Putin'in Rusya'sı KGB'den Devlet Başkanlığına, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2004,
- İlyas KAMALOV, Putin Dönemi Rus Dış Politikası; Moskova'nın Rövanşı, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008,

İrfan Kaya ÜLGER, Putin'in Ülkesi:Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi, 1'inci Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015,

Nejdet PAMİR, Enerjinin İktidarı, 3. Baskı, İstanbul, Yıkılmazlar Basım Yayım, 2017,

Nuria AGYSHOVA, "Rusya Federasyonu'nun Enerji Politikası ve Türkiye İle İlişkileri" Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009,

Robert H. Donaldson ve Joseph L. Noguee, The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests, M.E. Sharpe Press, New York, 2005,

Sait YILMAZ, *Güç ve Politika*, 1'nci Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2008,

Salih YILMAZ, Rusya Neden Suriye'de, 1'inci Baskı, Ankara, Yazar Yayınları, 2016,

Savaş Yanar, "Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya", İstanbul, IQ Yayınları, 2002,

Seda TÜRKOĞLU, Sözcü Gazetesi, Suriye, Rusya için neden önemli?, 7 ekim 2015,

Selim Gökçeğöz, "Boru Hatları Projelerinin Türkiye'nin Enerji Koridoru Olmasına Etkileri", Stratejik Güvenlik Dergisi, İstanbul, Haziran 2007,

Steven Woehrel, "Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries", CRS Report for Congress, Eylül 2009,

Temel Britannica, "Doğalgaz nedir?",

Tuççe Varol, Enerji ve Enerji Güvenliği araştırma Merkezi, Putin Enerji Hatları Kontrolü İçin Suriye'de,

Volkan Özdemir, ANKA Enstitüsü, Rusya Suriye'de Neyi Amaçlıyor?, 12 Eylül 2017,

Yaşar Onay, *Rus Stratejisinin Mimarları*, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008,

<https://www.enerji.gen.tr/enerji-nedir.html>.

<http://www.eniscuola.net/en/argomento/energy-knowledge/energy-sources>.

<http://www.aapg.org/about/petroleum-geology/petroleum-through-time/what-is-petroleum>

<https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/energy-outlook/oil-supplies-and-abundance.html>.

<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-oil.pdf>

<https://www.eia.gov/beta/international/rankings/#?product=57-6&cy=2016>,

<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-oil.pdf>.

<http://www.priroda.su/item/280> (Нефтяные гиганты Земли).

<http://www.hellenicshippingnews.com/eia-russia-oil-market-overview>.

<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>.

<https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201604011021882117-forbes-enerji-sirketi-rosneft-gazprom>.

https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Russia/russia.pdf

<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=RUS>.

<https://www.eurasiareview.com/27102016-russia-energy-profile-largest-producer-of-crude-oil-analysis>.

http://www.yasader.org/web/yasama_dergisi/2013/sayi23/54-79.pdf

<http://enerjienstitusu.com/2013/02/04/rusyanin-suriye-politikasi-enerji-odakli>

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM>.

<https://www.cnnturk.com/2007/ekonomi/dunya/04/27/rusya.suriyede.rafineri.insa.edecek/339192.0/index.html>.

<http://sana.sy/tr/?p=41228>.

<https://tr.sputniknews.com/rusya/201703261027807813-rusya-suriye-ile-enerji-alaninda-isbirligi-gorusmesi>.

<http://sana.sy/tr/?p=95724>.

www.bigesam.org.

<http://www.petform.org.tr/arama-uretim-sektoru/turkiyede-petrol-uretimi/>

<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol>

<http://www.petform.org.tr/dogal-gaz-piyasasi/turkiye-dogal-gaz-piyasasi/Enerji-ve-Tabii-Kaynaklar-Bakanligi,Kasim-2016>,

<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TUR>

<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari>

https://ipfs.io/ipns/tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/KerkükYumurtalık_Petrol_Boru_Hattı.html

<http://enerjienstitusu.com/turkiye-petrol-boru-hatlari/>

<http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri>

<https://www.timeturk.com/tr/2012/11/26/rice-abd-nin-turkiye-deki-kozu-kurt-karti.html>